

T.C.

Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tasavvuf Bilim Dalı

**DİYARBEKİRLİ AHMED MÜRŞİDÎ'NİN
PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMALAR**

Rıdvan GÜNEŞ
20949076

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. M. Sait MERMUTLU

Diyarbakır 2023

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tasavvuf Bilim Dalı

**DİYARBEKİRLİ AHMED MÜRŞİDÎ'NİN
PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMALAR**

Rıdvan GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. M. Sait MERMUTLU

Diyarbakır 2023

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Diyarbakirli Ahmed Mürşidi’nin Pendnâmesi’nde tasavvufi Temalar” adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/06/2023

Rıdvan Güneş

İmza

ÖN SÖZ

Genellikle Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olan Pendnâmelerde, çoğunlukla başta tevhid, sonra münâcât ve nâât ile zamanın pâdişâhına övgü bulunur. Bunun yanında öğretici eserlerde küçük bir başlangıçtan sonra konuya girildiği de olur. Ahmed Mürşidi, 18. Asrın en çok tanınan ve eserleri bilinen şahsiyetlerinden biridir. Hatta Nihat Sami Banarlı 18. Asra dair iki şahsiyetten, Erzurumlu İbrahim Hakkı ile birlikte O’nu zikreder. Kendi ismiyle bilinen eseri Pendname-i Ahmediyye’si insanların başucu kitabı olarak yüzyıllarca iyiliğin faziletlerini kötülüğün zararlı ve acı sonuçlarını anlatan bir öğüt manzumesi olarak günümüze ulaşmıştır.¹ Gündelik hayata dair hemen hemen bütün konulardan bahseden müellifimiz, eserine ilk önce Yüce Allah’a hamd ve övgüyle başlar. Sonra insanın yaratılışına, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hazret-i Muhammed’e salat ve selâm ile dört halifenin hayatına değinir. Bu eserde Dünya Malı, Ana-Baba Hakkı, Hırs ve Tamah, Sahâvet, Kibir, Kur’an’ın tilaveti, Nebilerin Mucizeleri, Velilerin Kerâmetleri, Nefs Mertebeleri gibi birçok konuya değinmiş ve her bahisten sonra konu bütünlüğüne uygun birkaç kaside vermiştir.

Tezimizde, danışmanım M. Sait Mermutlu’nun hazırladığı ve istifâdeye sunduğu *Pend-i Ahmediyye*’nin “Fakirlik, Dünya Malı, Açgözlülük, Cömertlik, Zenginlik, Haramlar, Dokuz Nefs, (Nefs-i emmâre, Nefs-i levvâme, Nefs-i mutmainne, Nefs-i marziyye, Nefs-i âşık, Nefs-i nâtika, Nefs-i fakire, Nefs-i fâniye ve Nefs-i kâmile) Kur’an Okuma, Peygamber Aşk, Velîlerin Kerâmeti ve Ölümü Düşünme” gibi başlıklar altında tasavvufi konularını ihtiva eden bölümlerini belirleyerek bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öncelikle belirlenen tasavvufi başlıklardan seçilen beyitlerin dili Osmanlıca ve Farsça ağırlıkta olduğundan beyitlerin Türkçe anlamını verme ihtiyacı doğmuş ve her bir beytin Türkçe anlamı, üzerinde genel bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalar için öncelikle *Türk İslam Ansiklopedisi*, *Kuşeyri’nin Risalesi*, *Metinlerle Tasavvufi Terimler Sözlüğü* ve diğer klasik tasavvufi kaynaklardan yararlanılmıştır.

Rıdvan GÜNEŞ

DIYARBAKIR_2023

¹Ahmed Mürşidî, *Pend-i Ahmediyye*, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (hz. M. Sait Mermutlu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.

ÖZET

Bu çalışmamızda 18. Asrın en çok tanınan ve eserleri bilinen şahsiyetlerinden biri olan Ahmed Mürşidi'nin Pendname adlı eserini ele aldık. Bu tez çalışmamızda Pendnamedeki tasavvufi beyitler belirlenerek bu beyitler üzerinde çalışma yapıldı.

Giriş'te Türk İslâm Edebiyatı'nda kaleme alınmış ahlakî eserler ve ahlakî eserler içerisinde Pendnâmeler ele alınmıştır. Daha sonra Müellifimiz Ahmed Mürşidî'nin hayatı ve kaleme aldığı eserler hakkında bilgiler verilerek bu eserlerin önemine vurgu yapılmıştır. Son Bölümde ise çalışmamızın asıl konusunu oluşturan “*Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'ndeki Tasavvufî Konular*” manzumede tespit edilerek belirlenmiş, beyitler birer birer incelenmeye tabi tutulmuştur. Tasavvufî konular hakkında kaynak ve metinlerden faydalanılarak genel bir bilgi verildikten sonra beyitler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Daha sonra her başlığın sonunda o başlık ve beyitler hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Pendname, Ahmed-î Mürşidî, Pend-i Ahmediyye, Tasavvufi Temalar, Beyitler

ABSTRACT

In this study, we discussed the Pendname of Ahmed Mürşidi, one of the most well-known and well-known figures of the 18th century. In this thesis, the mystical couplets in the Pendname were determined and studied on these couplets

In the First Chapter, moral works written in Turkish-Islamic Literature and Pendnames among moral works are discussed. Then, the importance of these works was emphasized by giving information about the life and works of our Author Ahmed Mürşidi. In the last chapter, "The Sufi Topics in Ahmed Mürşidi's Pendname", which is the main subject of our study, was determined and determined in the poem, and the couplets were examined one by one. After giving a general information about Sufi issues by using sources and texts, the couplets were transferred to today's Turkish. Then, at the end of each title, a general evaluation was made about that title and couplets.

Keywords

Pendname, Ahmed Murshid, Pendu Ahmediyye, mystical themes, couplets

**DİYARBEKİRLİ AHMED MÜRŞİDÎ'NİN
PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMALAR**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
Sayfa No.....	IV
KISALTMALAR.....	7
GİRİŞ	1
1.1. TÜRK İSLÂM EDEBİYATÎ'NDA KALEME ALINMIŞ AHLAKÎ ESERLER.....	1
1. 2. AHLAKÎ ESERLER İÇERİSİNDE PENDNÂMELER	2
BİRİNCİ BÖLÜM : HAYATI VE ESERLERİ	5
2.1. AHMED MÜRŞİDÎ'NİN HAYATI.....	5
2.2. ESERLERİ.....	6
2.2.1 PEND-İ AHMEDİYYE (KİTAB-I MÜRŞİD, PENDNÂME)	6
2.2.2. MEVLİD-İ ŞERİF	7
2.2.3. KISSA-İ EYYÜP PEYGAMBER.....	7
2.2.4. YÛSUF U ZÜLEYHÂ	7
İKİNCÜ BÖLÜM: AHMED MÜRŞİDÎ'NİN PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMÂLAR	8
3.1. Fİ BEYÂN-I MEBHAS-I FAKR	8
3.1.1. "FAKR" HAKKINDA AÇIKLAMALAR	8
3.1.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	9
3.2.Fİ BEYÂN-I MÂL-I DÜNYÂ.....	12
3.2.1. DÜNYA MALI HAKKINDA AÇIKLAMALAR	12
3.2.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	13
3.3. MEBHAS-I MÜLK-İ DÜNYÂ	15

3.3.1. DÜNYA MÜLKÜ HAKKINDA AÇIKLAMALAR	15
3.3.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	15
3.4. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I'R-RIZK.....	17
3.4.1. RIZK HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	17
3.4.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	18
3.5. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I HIRS U TAMA'	21
3.5.1. AÇGÖZLÜLÜK HAKKINDA AÇIKLAMALAR	21
3.5.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	22
3.6. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I ĞİNÂ VE NÂFİ'	24
3.6.1. ZENGİNLİK HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	24
3.6.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	25
3.7. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I AHVÂL-İ HÂRAM	27
3.7.1. HARAM HAKKINDA AÇIKLAMALAR	27
3.7.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	27
3.8. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I SAHÂVET.....	29
3.8.1. CÖMERTLİK HAKKINDA AÇIKLAMALAR	29
3.8.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	30
3.9. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NÜFÛS-İ TİS'A	32
3.9.1. DOKUZ NEFS HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	32
3.9.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	34
3.10. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NEFS-İ EMMÂRE.....	36
3.10.1. NEFS-İ EMMÂRE HAKKINDA AÇIKLAMALAR	36
3.10.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	37
3.11. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NEFS-İ LEVVÂME	38
3.11.1. NEFS-İ LEVVÂME HAKKINDA AÇIKLAMALAR	38
3.11.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	39
3.12. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ MUTMA'İNNE	40
3.12.1. NEFS-İ MUTMAİNNE HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	40
3.12.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	40
3.13. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ MARZİYYE.....	42
3.13.1. NEFS-İ MARZİYYE HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	42
3.13.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	43
3.14. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ ÂŞİKA.....	45

3.14.1. NEFS-İ ÂŞİKA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	45
3.14.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	46
3.15. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ NÂTIKA	48
3.15.1. NEFS-İ NÂTIKA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	48
3.15.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	49
3.16. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ FAKÎRE.....	50
3.16.1. NEFS-İ FAKÎRE HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	50
3.16.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	51
3.17. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ FANİYYE.....	53
3.17.1. NEFS-İ FÂNİYYE HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	53
3.17.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	53
3.18. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ KÂMİLE.....	54
3.18.1. NEFS-İ KÂMİLE HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	54
3.18.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	55
3.19. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I TİLÂVET-İ KUR'ÂN	58
3.19.1. KUR'ÂN TİLÂVETİ HAKKINDA AÇIKLAMALAR	58
3.19.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	59
3.20. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I 'AŞK-I İLÂH VE MAHABBET-İ HUDÂ.....	61
3.20.1. ALLAH 'AŞKI HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	61
3.20.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	62
3.21. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I 'AŞK-I'N-NEBÎ 'ALEYHI'S-SALÂTU VE'S-SELÂM	65
3.21.1. PEYGAMBER 'AŞKI HAKKINDA AÇIKLAMALAR	65
3.21.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	65
3.22. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I KERÂMET-İ EVLİYÂ RÂHİMEHÜMU'LLÂH	68
3.22.1. ALLAH VELÎLERİ'NİN KERÂMETLERİ HAKKINDA AÇIKLAMALAR	68
3.22.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI	68
3.23. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I FİKRİ'L-MEVT	72
3.23.1. ÖLÜMÜ DÜŞÜNME HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	72
3.31.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI.....	72
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

hz.: Hazreti

s. : Sayfa

vr.: Varak

yy. : Yüzyıl

C.: Cilt

bk. : Bakınız

tt.: Türkiye Türkçesi

DİYARBEKİRLİ AHMED MÜRŞİDÎ'NİN PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMALAR

GİRİŞ

1.1. TÜRK İSLÂM EDEBİYATI'NDA KALEME ALINMIŞ AHLAKÎ ESERLER

Türk edebiyatında pendname türünde kaleme alınmış sayısı oldukça kabarık eserler mevcuttur. Pendnameler, insanlara nasihat ve doğru yolu göstermek ve bilgilendirmek maksadıyla yazılmıştır. Farsça olan “pend”, “öğüt” demektir. Doğru yolu göstermek amacıyla bir kimsenin olumlu ya da olumsuz davranışları için söylenen sözler anlamına gelir. Pendnamelere “nasihatname” de denilmektedir. Farsça mektup, kitap, ferman anlamlarına gelen “name” ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan nasihatname; insanları iyiye, doğruya, güzele yönlendirerek onları ahlâkî ve sosyal açıdan olgunluğa ulaştırmayı amaç edinen didaktik eserlerin genel adıdır.

İslam dininde toplumun oluşmasında iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar Yüce Allah'ın doğru yola ulaşması için Peygamber'i Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirdiği Kur'an-ı Kerim ve Kur'an'ın tebliğcisi ve talimi ile görevlendirilmiş olan Hz. Peygamber'in sünnetidir. Türk-İslâm edebiyatında ki dini-edebî türlere de Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sünneti örnek oluşturmuştur. Dinin inanç, ibadet ve ahlâkî yönünü açıklayan edebi-ahlaki eserleri şöyle sıralayabiliriz.

1.1.1 Na'tlar: Na't kelimesi sözlükte bir şeyi överek anlatma, niteliklerini sayma ve tarif etme gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise na't Hz. Muhammed'i (s.a.v.) övmek, onun sahip olduğu maddi ve manevi güzelliklerini anlatmak için yazılmış ahlaki- edebi eserlere denir. Bu tür eserlerde dört halife, sahabiler ve bazı din büyükleri için yazılanlarda bulunmaktadır. Sadece Hz. Peygamber adına yazılan bu eserlere *Na 't-ı Şerif*, *Na 't-ı Peygamberi* veya *Na 't-ı Resûl* denir.

1.1.2 Siyer-i Nebi: Kelime olarak hal, tavır, hayat tarzı, davranış gibi anlamlara gelen siyer Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını doğumundan ölümüne kadar bütün yönleriyle

ele alan eserlere ve bununla ilgilenen ilim dalına denir. Siyer kelimesi derken her ne kadar Hz. Peygamber'in hayatı aklımıza geliyorsa da yinede diğer şahıslardan ayırmak için *Siyer-i Nebî* veya *Siretü'n-Nebî* de denmektedir. Edebiyatımızda bu türle ele alınan eserler mensur, manzum veya manzum- mensur bir arada kaleme alınmıştır.

1.1.3 Mevlidler: Sözlükte doğum yeri doğum zamanı gibi anlamlara gelen mevlid kelimesi dini bir terim olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğum zamanını, doğum yerini ve doğumundan bahseden eserlere denir. Efendimiz'in dünyaya teşrif ettiği günde Müslümanlar sevincini dile getirmek üzere kutlamalar ve törenler yapmaktadır.

1.1.4 Hilyeler: Sözlükte yaratılış, suret, sıfat ve dış görünüş gibi anlamlara gelen hilye kelimesi dini bir terim olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bedeni özelliklerinden, vücut yapısından ve âzâlarının fiziki özelliklerinden bahseden edebi eserlere denir. Buna *Hilye-i Saadet*, *Hilye-i Nebi* veya *Hilye-i Nebevi* de denmektedir.

1.1.5 Mirâciyeler: Sözlükte merdiven, göğe yükselme, yükseliş gibi anlamlara gelen mi'rac kelimesi Hz. Peygamber'in bir gece de Mekke' deki Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya Allah tarafından götürülmesi ve devamında ise göklere yükseltilerek, yedi kat semayı ve 'Sidretül Munteha' denilen yeri de geçerek Allah'a en yakın olduğu yere yükseltilmesidir. Bu gece Receb ayının yirmi yedinci gecesi olup Müslümanlar tarafından Mirâc Kandili olarak kutlanmaktadır. İşte bu mucizeyi anlatan eserler *Mirâciye* diye adlandırılmıştır.

1.1.6 Kırk ve Yüz Hadisler: H.z. Muhammed'in (s.a.v.) hayattayken kaleme alınmaya başlanılan hadisi şerfleri Müslümanlar tarafından yazılmış ve ezberlenmeye başlanılmıştır. Yazıya geçirilen bu hadisi şeriflere içinde bulundurduğu hadis sayısınca *Kırk Hadis* (*Çil Hadis*) diye meşhur olup günümüze ulaşmışlardır.

1. 2. AHLAKÎ ESERLER İÇERİSİNDE PENDNÂMELER

Klâsik edebiyatımızda asırlar boyunca kaleme alınan eserler arasında pendnâmeler ve benzer nitelikli öğüt kitaplarının ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu tür eserlerin hemen hepsinin netice itibariyle etkilendiği veya model olarak benimsediği eser, Feridüddin Attar'ın '*Pendnâmesi*'dir. Pendnâme kelimesi Fars kökenli olup, "Öğüt Kitabı, Nasihat Kitabı" anlamlarına gelir.

İfade formu olarak mesnevi nazım şeklini kullanan pendnâmeler veya bu isim altında görülmese bile pendnâme niteliğindeki bu eserlerin en önemli vasıfları dînî, tasavvufî

ve ahlâkî-didâktik karakter arzetmesidir. Klişe bir yapının görüldüğü mesnevilerle genellikle başta tevhid, sonra münâcât ve nât ile zamanın pâdişâhına övgü bulunur. Bunun yanında öğretici eserlerde küçük bir başlangıçtan sonra konuya girildiği de olur. Çoğu zaman şâir, eserini küçük başlıklar altında bölümlere ayırır. Şayet eserde, öğretme ve telkin etme amaçlanmışsa bu takdirde anlatılanlar, ilgili Kur’ân âyetleri ve hadislerle desteklenmeye ve belgelendirilmeye çalışılır.

Gerek geniş halk kitlelerini ve gerekse devleti yönetenleri ahlâkî yönden olgunlaştırmayı, erdemli kılmayı amaçlayan “*Pendnâme*” nitelikli öğüt kitaplarının ‘kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz: İslâm, tasavvuf, eski Yunan, İran mitolojisi ve Türk geleneği şeklindeki sıralanır. Sahadaki ilk ve orijinal eser olması bakımından Attar (Ö.1221) ve *Pendnâme*’si üzerinde kısaca duralım: Kaynakların hicrî 513 tarihinde Nişabur civarındaki köylerden birinde doğduğu belirtilmiştir. Attar’ın *Pendnâme*’si asırlar boyunca şark İslâm ülkelerinde hemen her sınıf halk tabakası arasında geniş ve derin bir etki yaratmış, birçok parçaları İslâmî ve tasavvufî bir görüşe dayanan pratik ahlâk kurallarını, muaşeret usûllerini hatta en basit yaşayış tarzlarını kuvvetli ve ahenkli bir mesnevi kalıbı içinde vecizelendirmiştir.

Bu asırda özellikle üzerinde durmak istediğimiz bir başka eser, Güvâhî’nin *Pendnâme*’sidir. Yazımızın başında bizdeki pendnâmelerin model olarak ekseriyetle Attar’ın *Pendnâmesi*’ni benimsediğini ve bu tarz eserlerin genelde halka dînî, tasavvufî öğütler verdiğini belirtmiştik. Oysa Güvâhî’nin *Pendnâme*’si, içinde bulunan atasözleri, deyimler, fıkralar ve masallarla öteki pendnâmelerden ayrılan tamamen yerli özelliklere sahiptir.

Pendnâme tarzındaki öğüt kitaplarının yazılması Tanzimat yıllarına kadar devam eder. Askerî (Ö. 16. y.y.)’nin ‘*Pendnâme-i Askerî*’si’ ve onu takip eden yüzyıllarda tespit edilebilmiş olan pendnâmeler; On yedinci yüzyılda kaleme alınmış olan *Pend-i Mürşidî*, aynı yüzyılda yazılmış olan Ömer Fuâdî Efendi (Ö. 1636), On sekizinci yüzyılda Rusçuk’lu Zarîfî Ömer Efendi (Ö. 1795) ve Naim Temeşvarî (Ö. 1769)’nin kaleme almış oldukları pendnâmeleri; bu arada yine aynı asırda Osmanzâde Tâib (Ö. 1724)’in *Hülâsatu ’l-Ahlâk*, Nahifî Süleyman (Ö. 1738)’nin *Nasihatu ’l-Vüzerâ* ve asrın

sonunda Sünbülzâde Vehbî (Ö. 1809)'nin *Lütfiyye*'si ile On dokuzuncu yüzyılda Vak'anüvis Esad Mehmed Efendi (Ö. 1848)'nin *Pendnâme*'si kayda değer önemli eserlerdir.

Ayrıca Nasihat-nameleri konularına, nazım şekillerine, te'lif veya tercüme oluşlarına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır:

- 1) Konularına Göre Nasihat-nameler:
 - a. Dini-tasavvufi Nasihat-nameler
 - b. Sosyal muhtevalı Nasihat-nameler
 - c. Çeşitli ilimlerle ilgili Nasihat-nameler
- 2) Nazım Şekillerine Göre Nasihat-nameler
 - a. Mesnevi şekliyle yazılan Nasihat-nameler
 - b. Kaside şekliyle yazılan Nasihat-nameler
 - c. Gazel şekliyle yazılan Nasihat-nameler
 - d. Terci-i bend şekliyle yazılan Nasihat-nameler
- 3) Te'lif veya Tercüme Oluşlarına Göre Nasihat-nameler.²

² Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nabi*, AKM Yay. Ankara 2008, s. 2-3.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

2.1. AHMED MÜRŞİDÎ'NİN HAYATI

Ahmed Mürşidî 1688'de Diyarbakır'ın Yenikapı Mahallesi'nde dünyâya gelmiştir. Babası'nın ismi Osman Ağa'dır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybederek yetim kalmıştır. Bu yaşlardan itibaren okumaya başlamış ve çeşitli İslâmi ilimlerde öğrenimini tamamladıktan sonra Nakşibendî Şeyhlerinden Birecikli Şeyh Ebû Bekir (Ö.1896) Efendi'den tasavvuf yolunu benimseyerek ondan hilâfet almıştır.³ Aynı zamanda Uşşâkî Şeyhlerinden olduğu da rivâyet edilmiştir.⁴ Ahmed Mürşidî, Diyarbakır'da pek çok talebe yetiştirmiş, insanlara doğru yolu göstermek için vaazlarda bulunmuş, yaşadığı dönemde, çevresinde derin mânevî tesir uyandırmış bir mutasavvıftır.

Hac vazifesini de ifâ ederek bu vesileyle birçok kutsal yeri ziyâret eden Mürşidî, iki defa evlenmiş olup; hayatının sonunda Alıpınarı Köyü'ne göç etmek durumunda kalmış, aynı yerde (1174/1760) tarihinde vefat etmiştir. Alıpınarı Mezarlığı'nda medfundur.

Yörede yaygın bilgiye göre Ahmed Mürşidî'nin Diyarbakır'dan Alıpınarı Köyü'ne kedi meselesinden dolayı göç ettiği söylenmektedir.⁵ Alıpınarı Köy Mezarlığı'nda bulunan bu kabir uzun bir müddet kimliksiz ve sahipsizlikten dolayı bilinmezlikler arasına dahil olmuş ve etrafı taşlarla çevrilmiş, üstündeki taş yığınları temizlenmiş vaziyette, o haliyle dururken, daha sonraki dönemlerde bir rüya sonucu Hacı Abdülkadir isimli bir vatandaş tarafından sahiplenilmiş, bakımı üstlenilerek üzerine ufak yeşil renkli kubbeli bir türbe yaptırılmıştır. Halk tarafından mübârek gün ve gecelerde ziyaret edilmektedir. Pendnâmesi'nde Hanefi mezhebine mensup olduğunu

³ Mermutlu, *Pendnâme*, s. 13.

⁴ Uşşâkîlik: Halvetiyye tarikatı şubelerinden birinin adıdır. Hasan Hüsâmeddini'l-Buhârî tarafından tesis olunmuştur. Hasan Hüsâmeddin Efendi hicrî (880/1475- 1001/1592) yılları arasında yaşamıştır. Buhara'da doğan Hasan Hüsâmeddin, babasının meşguliyeti sebebiyle ticaret için geldikleri Erzincan'da Şeyh Ahmedü's-Semerkandî'ye intisapla aradığı feyz ve kemâli bularak hilâfet aldıktan sonra şeyhinin emriyle Anadolu'ya geçmiştir. Uşak'a gelip yerleşmesi, "Uşşâkî" şöhretiyle anılmasına sebep oldu. (Pakalın, O, Zeki., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul, 1983, C.III, s. 555 ; Eraydın, Selçuk., *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994, s. 400.

⁵ Ali Emiri, *Diyarbakir A 'yanı'nın, Nevâkıb ve Eşrâfî'nin Terceme-i Halleri*, s.75-76.

söyleyen Ahmed Mürşidi'nin, orta boylu yuvarlak ve geniş çehreli namaz ve oruca düşkün, mütevazî, halim ve cömert bir kişiliğe sahip olduğu söylenmektedir.⁶

2.2. ESERLERİ

2.2.1 PEND-İ AHMEDİYYE (KİTAB-I MÜRŞİD, PENDNÂME)

Yazmış olduğu *Pendnâme*'siyle geniş bir halk kitlesine hitap eden Ahmedî müslümanlığ'ın fikrî ve ahlâkî değerini insanlara ulaştırmaya gayret etmiştir. Eserinde sade ve anlaşılır bir dil kullanması, halk tarafından daha fazla ilgi görmesine sebep olmuştur. Eserinde yaşam tecrübesine bağlı dünyâ görüşü, insana doğruyu güzeli göstermeye yönelik düşünceyi düşünmeyi sağlamaya çalışmıştır.

Müellifimiz eserinde ilk olarak zâtı ve sıfatlarıyla eksiksiz olan her şeyi en mükemmel şekilde yaratan Yüce Allah'a hamd ve övgüyle başlar. Sonra insanın yaratılışı ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hazret-i Muhammed'e salât ve selâmla ile dört halifenin hayatına değinir. Bu eserde Dünya malı, Ana-Baba hakkı, Hırs ve Tama, Sahâvet, Kibir, Kur'an'ın tilaveti, Nebilerin mucizeleri, Velilerin kerâmetleri, Nefs mertebeleri gibi birçok konuya değinmiş ve her bahisten sonra konu bütünlüğüne uygun birkaç kaside vermiştir.⁷

Eser iki buçuk asra yakın bir zamandır, çok fazla ilgi görmektedir. Bu eser sadece doğu illerinde değil, Osmanlı devletinin diğer bölgelerinde de çok fazla rağbet görmüş, uzun yıllar başka kişiler yazarı olarak gösterilmiştir. Bu da eserin ne kadar fazla rağbet gördüğünü bize kanıtlar niteliktedir.

2.2.1.1.PEND-İ AHMEDÎ'YE AİT NÜSHALAR

2.2.1.1.1.Ahmed Mürşidî Diyarbekrî ve Pend-i Ahmedî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları, No: 2150; 306 varak olup her sayfasında 15 satır vardır.

2.2.1.1.2.Amidli Ahmedî ve Kitab-ı Mürşid, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Yazmaları, No:3543; 32 sayfa ve her sayfasında 13 satır bulunmaktadır.

⁶ Mermutlu, *Pendnâme*, s. 22-23.

⁷ Mermutlu, *Pendnâme*, s. 13.

2.2.1.1.3.Ahmedî-i Âmidî, Kitâb-i Mürşidî, Millet Kütüphanesi, 1882, 323 sayfa ve her sayfasında 15 satır.

2.2.1.1.4.Ahmed Mürşidî Pendnâme, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Kitaplığı, No:111.

2.2.2. MEVLİD-İ ŞERİF

Ahmedî'nin Velâdet-i Hümâyûn-ı Risâlet-penahî ile müzzeyyen bir Mevlid-i Şerîf'inin varlığı bilinmektedir.⁸

2.2.3. KISSA-İ EYYÜP PEYGAMBER

Geçmişten süregelen tarihten beri Hz. Eyyüp (a.s.) sabrıyla bilinmekte ve insanlar tarafından sabrı örnek olarak alınmaktadır. İnsanlar Allah'a dua ettikleri zaman Hz. Eyyüb'ün sabrından kendilerine verilmesini isterler. Ahmed Mürşidî de, Hz. Eyyüb'ün sabrıyla bilindiği hikâyesi ile ilgili bir metin yazmıştır. Bilindiğine göre bedenindeki dayanılmaz dert ve acılara tahammül etmesi sonucu Allâh'ın Hz. Eyyüb'a “ayağını yere vur su çıksın”⁹ diye buyurması ve Hz. Eyyüb'ün bu emri yerine getirerek çıkan sudan içmesi ve yıkanmasıyla bütün dertlerinden kurtulması da önemli yer kapsamaktadır.¹⁰

2.2.4. YÛSUF U ZÜLEYHÂ

Ahmed Mürşidî'nin meydana getirdiği “Yûsuf u Züleyhâ” mesnevisinde, doğrudan halka hitap etmekte, halkı hem bilgilendirmekte hem de eğitmektedir.

2.2.4.1. YUSUF U ZÜLEYHA'YA AİT NÜSHALAR

Ahmed Mürşidî'nin “Yûsuf u Züleyhâ” adlı eserinin bilenen iki nüshası vardır:

2.2.4.1.1.Elazığ (palu) nüshası

2.2.4.1.2.Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi No: 316¹¹

⁸ Hilal Çakmak, *Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'nin Dil içi Çevirisi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Diyarbakır 2019, s.8.

⁹ Sâ'd Suresi, 42.Ayet.

¹⁰ Nurettin Albayrak, “Hz.Eyyûb”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara 1995, C.XII, s.16-17.

¹¹ Çakmak, *Pendnâme'nin Dil içi Çevirisi*,s. 9.

İKİNCÜ BÖLÜM

AHMED MÜRŞİDÎ'NİN PENDNÂMESİ'NDEKİ TASAVVUFÎ TEMÂLAR

3.1. Fİ BEYÂN-I MEBHAS-I FAKR¹²

3.1.1. “FAKR” HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Fakr kelimesi insanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun olması anlamına gelir.¹³ Fakr kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de fakir¹⁴ve çoğulu fukara¹⁵şeklinde geçmektedir.

Manevî mânada bütün insanlar fakir ve Allah'a muhtaç olup ğani olan sadece Allah'tır. Bu konuda sufilerin farklı görüşleri vardır. Zünnûn'a göre Fakir hiçbir şeyde huzur bulmaz ama her şey onda huzur bulur. Cüneyd'e göre fakir, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, her şeyin ona ihtiyaç duyduğu kimsedir diye açıklamıştır.¹⁶ Ebu Hüseyin Nuri ise şöyle demiştir: “Fakirin vasfı yoklukta sukun, varlıkta ise isar (başkasını tercih etmek) ve dağıtmaktır.¹⁷ Bazı sufilere göre fakirler üç tabakadır. Birinci tabaka fukara-yı ağniyadır (zengin fakirlerdir). Bunlar muhtaç olduklarında isterler. Yeterli şeyleri olduğunda kendilerine yeterler ve yetecek kadarıyla yetinirler. Bunlar zekât alarak zenginleri temizleyenler ve Allah'ın artırmasına vesile olanlardır. Allah'ın kendileri için zenginlerin malında pay ayırdığı kimselerdir. İkinci tabaka fukara-yı fukaradır (fakirler fakiri olanlar). Bunlar, gerçekten fakir olan, iffetli davranarak durumunu gizleyen kişilerin faziletini çok iyi bildiklerinden fakirliği zenginliğe tercih edenlerdir. Onlar istemek için bayağılaşmazlar, sözle istemeye yeltenmezler, Mevlâlarından gelen

¹²Mermutlu, *Pendnâme*, s. 22-23.

¹³ Süleyman Uludağ, “Fakr”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C. XII, s.132-134.

¹⁴ el-Bakara 2/268

¹⁵ et- Tevbe 9/60)

¹⁶Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (haz. Zafer Erginli, İlyas Karlı, Yavuz Köktaş, Nurettin Ödül, Rıfat, Resul, Sevinç, Salih Sabr Yavuz) s.222.

¹⁷Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.222.

az bir miktara razı olurlar. Üçüncü tabaka ağniya-yı fukaradır (fakir zenginlerdir). Onlar kerem sahibi, elleri açık cömert olanlar, ihsan ve bağışta bulunanlardır. Kendilerine bir şey verilirse, fedakârlık eder ve başkalarına vermeyi tercih ederler. Onlar, dünyâyâ karşı zahid olurlar. Çünkü onlar yakın sahibidirler. Onlara zenginlik olarak yakın yeter.”¹⁸

Fakr şeref elbisesi peygamberlerin giysisi ve salihlerin örtüsüdür.¹⁹ Fakirliğin zenginlikten daha çok övünen bir hal olduğu şöyle bir incelikle açıklanmıştır. Zenginlik, “Ben Kebir olan Rabb’imin vasfıyım, sen nesen ey hakir?” dedi. Bunun üzerine fakirlik, “Eğer benim vasfım olmasaydı senin vasfın ortaya çıkmaz benim tevazum olmasa senin kadrin yücelmezdi. Benim vasfım ubudiyeti yaymanın alameti senin vasfın ise rububiyetle çatışmadır. Çatışanın beli kırılır, çatışmadan uzak olan ise kurtulur” diyerek cevap verdi.²⁰

3.1.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Her bulan fakr ile buldı râhatı (Huzuru bulanlar fakirlikte buldular)

Kıl kanâ‘at görme dünyâ zahmeti (Olanla yetin dünyâ zahmeti çekme)

Olsa ger şâkir gani sâbir fakir (Şükreden zengin sabreden fakir olsa eğer)

Yeğdir ol şakir ganiden ol fakîr (Fakir, şükreden zenginden daha iyidir)

Kim fakîrlerden sonra kırk yıl gani (Fakirlikten sonra kırk yıl zengin olan)

Cennete girse gereklidir bil anı (Cennete girse bilmesi gerekir)

Ağniyâ olan hisâba duralar (Zengin olanlar mahşer alanında hesap için beklerler)

Fakîr olanlar cennete varalar (Fakir olanlar cennete ulaşırlar)

Görme misin kârubânın hâlini (Yol giden kervânların halini görmez misin)

Buna benzer mahşerin ahvâlini (Mahşer alanına benzer)

¹⁸Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.222-223.

¹⁹Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.232.

²⁰Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.233.

Hamli olan bârı kaydına düşer (Malı olanlar malının hesabını görür)
Yüksüz olan önce varub yol aşar (Malı olmayan önce ulaşır)

Hem fakîr olan fenâdan usanır (Fakir olan ölümlü dünyâdan bıkar)
Bâkiye varmağa tizce kuşanır (Sonsuza ulaşmaya çabucak hazırlanır)

Devleti olan kılur tûl-i emel (Devleti olan uzun işler düşünür)
Girmez anun kalbine havf-i ecel (Onun kalbine ölüm korkusu girmez)

Mâl için çekme emek gussa yime (Mal için emek gösterip tasalanma)
Yok deyüben düşme efkâr-ı ğama (Yok diyerek düşme tasaya)

Mâl eğer eyü olsaydı dir Resûl (Mal biriktirmek iyi olsaydı der Peygamber as.)
Ben kılurddım evvelâ anı kabul (Ben onu kabul ederdim ilk)

Fakri me'nûs eylemişdi ol kibâr (Fakirliğe alıştırmıştı güzellikle)
Fakr ile halka iderdi iftihâr (Fakirliği ile övünürdü halka)

Dir idi yâ Rab beni mahşer günü (Derdi ya Rab mahşer günü beni)
Zümre-i fakr ile haşr eyle beni (Fakirler topluluğu ile dirilt)

Gizlemezdi fakrı ol sultânımız (Sultânımız fakirliğini gizlemezdi)
Gizleriz fakrı 'aceb bu hâlimiz (Bu halimizle fakirliğimizi gizleriz)

Dilersen her dü âlem içre rahat (İki dünyâda da huzuru istiyorsan)
Kanâ'at eyle ey cânım kanâ'at (Yetin verilenle canım yetin)

Sen fenâda eyle fakrı iftihâr (Sen ölümlü dünyâda fakirlikle övün)
Hôd bilursen mâlına yok itibar (Kendini bilirsen malının itibarına gerek yok)

Bir kefenle gönderir dünyâ seni (Dünyâdan bir kefenle gidersin)
Malını emlâkini alur giri (Malını mülkünü senden geri alır)

Söyledi Kur'ân'da Rabb-ı zü'l-Celâl (Kur'ân da söyledi azamet sahibi Allah)
Mal-ı dünyâ fitnedir ehl ü 'ayâl (Dünyâ malı ve ailen fitnedir)

Fahri 'Âlem söylemişdi yâ kişi (Hz. Muhammed (s.a.v) ey insan)
Hubb-i dünyâdır günâhların başı (Dünyâ sevgisi günahların başıdır)

Ahmedî eyle kanâ'at fânide (Ahmedî yetin geçici dünyâda)
Tâki düşvâr olmayasın bâkîde (Zor durumda kalmayasın ahirette)

Kıl kanâ'at kısmetine vir rızâ (Sana verilen kısmetine razı ol yetin)
İt hilâf-ı nefsine eyle ezâ (Nefsine muhalefet et)

Nefsin arzûsı seni yormak hemân (Nefsin isteği seni hemen yormaktır)
Uysan ana yorulırsın her zamân (Uyarsan ona yorulursun her zaman)

Kıl kanâ'at tâ bulasın râhatı (Yetin verilenle rahat bulana kadar)
Her dü 'âlem görmeyesin mihneti (İki dünyâda da sıkıntı çekmeyesin)

Kanâ'atdır kalîle kâni' etmek (Kanaat azla yetindirir)
Yiter kânî 'lere bir su bir etmek (Yetinmeyi bilene bir su bir eklemek yeter)

Müellifimiz Ahmedî fakirlik hakkındaki açıklamasında; huzurun fakirlikte olduğunu fakirlikle huzur bulunabildiğine dikkat çekmiştir. Elde bulunanla yetinmenin gerektiğini dünyâ malı için zahmete girmemek gerektiğini bizlere öğütlemiş ve sabreden fakirin durumunu şükreden zenginin durumundan daha üstün olduğunu vurgulamıştır. Mahşer gününde de fakirliğin daha iyi olduğunu vurgulayan Müellifimiz zenginler mahşer alanında mal ve mülklerinin hesabını vermek için uzun bir süre beklerken fakirlerin cennete varacaklarını belirtir. Fakir olanların bu fani

dünyâdan bıkip biran önce ebedi âleme gitme arzusunda iken zenginlerin ise uzun emellerinin olduğunu ve onunla uğraşarak ölümü unutacağını böylece ölüm korkusunu kalbinde hissetmeyeceklerini vurgular. Mal biriktirmek için çokça çalışıp üzülmeyi gereksiz olduğunu, mal biriktirmek iyi bir daraniş olsaydı Hz. Peygamber'in (s.a.v) bunu yapacağını vurgular. Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendini güzel bir şekilde fakirliğe alıştırdığını, fakirliğiyle övündüğünü ve mahşer günü fakirlerle birlikte diriltilmeyi Allah'tan istemiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) fakirliğini gizlemediğini bizim fakirliğimizi gizlemenin yanlış olduğunu, iki dünyâ huzurunun da verilen mal ile yetinmekle olacağını, kendini bilen kişinin malının itibarına gerek olmadığını malın mülkün dünyâda kalacağını ancak bir kefenle dünyâdan ayrılacağını belirtir. Allah Teâlâ'da (c.c.) Kur'ân'ı Kerim'de dünyâ malının ve ailenin bir fitne sebebi(imtihan) olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber dünyâ malının günahların başı olduğunu bidirmiş; müellifimizde kendisine dönerek ahirette zorlanmamak için geçici olan bu dünyâda kendisine verilen kismete razı olması gerektiğini söylemiştir. Kişinin heves ve arzularına uymaması gerektiğini böylelikle iki dünyâda da rahata kavuşacağını bildirmiştir. Kana'at sahibinin biraz su bir ekmekle de yetinebileceğini söyler.

3.2.Fİ BEYÂN-I MÂL-I DÜNYÂ²¹

3.2.1. DÜNYA MALI HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde²² çokça geçen mal kelimesi daha çok özel mülkiyet, servet ve zenginlik anlamında kullanılır. Tasavvufî açıdan dünyâ malını incelediğimizde sufilerin farklı görüşleri olduğunu görüyoruz. Bazı sufiler dünyâ malına karşı zühd sahibi olması gerektiğini vurgulamıştır. Kul içinde bulunmuş olduğu halde sabredip şükreder ve Allah'ın ona vermiş olduğu mala razı olup onunla yetinirse ve ona verilen maldan fakir ve ihtiyaç sahibi insanlara yardımda bulunursa dünyâ ve ahiret huzurunu bulur. Kul malını Allah yolunda itaatte ve ibâdetle harcarsa sıkıntılı zamanlarda da şikâyet etmese ve en zor zamanlarında bile şeriatın haram kıldığına yaklaşırsa iki dünyâ saadeti kazanmasına sebep olur. Kişinin kendi isteği ile kendini zorlayarak helal olanları dahi terk etmesi ve ihtiyacı olan zaruri maldan fazlasını istemeyip kismetine razı olmalıdır. Çünkü yüce Allah onu şükredebileceği helal bir

²¹ Mermutlu, *Pendnâme*, s.26.

²² Maide, 33-34; Nisa, 11-12; Müslim, Zekât.

mal ile rızıklandırmıştır. Bundan dolayıda kişi daha fazla mal isteme külfetine katlanmaması gerektiği vurgulanmıştır. Diğer bazı sufiler ise dünyâ malına karşı züht sahibi olup onu istememek yasaklanan, haram olan mallar için geçerlidir demişlerdir. Yüce Allah dünyâ malını helâl kılmıştır. Kişi Allah'ın helal kıldığı mal için çalışır. Allahta nasib ederse kişi buna şükretmekle kulluğunu gösterir ve bu mal onun dünyâ ve ahireti için hayırlı olur.²³

3.2.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî söyle fenânın halini (Ahmedi söyle geçici olan dünyânın halini)

Nicedir bildir o zehr-i mârını (Onun zehirlemesi nasıldır)

Niceler anunla mağrûr oldılar (Çok insan geçici olan dünyâ malı ile gururlandı)

Dahî haktan şaşuban dûr oldılar (Öyleki şasırp Allah'tan uzak kaldılar)

Ey fenâ dünyâsına mağrûr olan (Ey geçici dünyâyâ aldanan)

Tûl-ı emel ile Hak'dan şaşuban dûr olan (Çokça dünyâlık iş ve düşüncelerle Allah'tan uzaklaşan)

Hep emânettir güvenme mâlına (Sana verilen mal emanettir güvenme)

Bunda bırakub gidersin yolına (Dünyâda bırakıp gidersin ahrete)

İşbu bir bir yığdığın mâl u menâl (O topladığın mal ve eşyalar)

O dem vârislere dağıla fi'l-hâl (O zaman varislerin arasında paylaşılır)

Gide mâlın tehî müflis kalasın (Malın gidince eli boş kalırsın)

Sağ iken virdüğün elde bulasın (Dünyâda iken verdiklerini yanında bulursın)

İşit mahşerde nice ola hâlin (Mahşerde halinin nasıl olacağını işit)

O mâl için olınisar suâlin (O elindeki malın için sorguya çekileceksin)

İdeler bunları nirde kazandın (Bunları nerden kazandın diye sorarlar)

²³ Kuşeyri, *Tasavvufun Temel İlkeleri*, (Ç. Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık Yayınevi, İstanbul 1978, s.212.

Fenâyı bakî mi sandın düzendin (Geçiciyi ebedi mi sandın kandın)

Bu emvâlin hisâbını vir imdi (Bu mallarının hesabını ver şimdi)
Cevâbın isteriz senden gel imdi (Cevabını isteriz şimdi senden)

Bu mâlî fânîde derc eyledin sen (Bu malı geçici dünyâda topladın sen)
Neden aldın neye harc eyledin sen (Malı nerden aldın nereye harcadın sen)

Helâl olursa isterler hesabı (Helâl ise hesabını sorarlar)
Harâm olunca iderler'azâbı (Harâm ise azab ederler)

Helâl olub virülmişse zekâtı (Helâl olup zekâtı verilmişse)
Hisâb âsân ola bula necâtı (Hesabı kolay olup kurtuluşu bulur)

Ahmedî bu mâl-ı dünyâyâ heves (Ahmedi bu dünyâ malına arzu)
İzdiyâdı isteme ümmîdi kes (Çok olmasını isteme ümidini kes)

Ol kifayet denlû hâl işde bulın (Sana yetecek kadar kazan)
Kimseye muhtâc olup açma elin (Kimseye muhtaç olup elini açma)

Her umûrın evsâtında hayr olur (Her işin ortasında hayır vardır)
Evsatu'l-hal ile kul râhat olur (Orta yolda durmakla kul huzura erer)

Gelmedin bu fânîye sen mâl içün (Bu geçici âleme mal toplamak için gelmedin)
Gelmisen kesb idesin uhrâ içün (Ahiret hayatına çalışmak için geldin)

Söylediğim pendî sana kıssa kıl (Söyleyeceğim hikâyeden öğüt al)
Gece ile gündizi üç hisse kıl (Gece ile gündüzünü üç kısma ayır)

Bir bölükde Hâlık'ına tâ'at it (Bir kısmında Yaratıcı'na ibâdet et)

Bir bölükde yat vücûdi rahat it (Bir kısmında vücudunu dinlendirip uyu)

Bir bölükde kıl ‘ayâlin kesbini (Bir kısmında ise ailenin rızkını kazan)

Kıl ferâğat izdiyâdın ğasbını (Lüzumundan fazlasından fariğ ol)

Ahmedî dünyânın zehirlemesi nasıldır bize bilgi ver. Çok insan dünyâ malı ile gururlandı da şaşırıp Allah’tan uzaklaştı. Ey geçici dünyâ malına aldanıp Allah’tan uzaklaşan. Sana verilen mal emânettir güvenme, dünyâda bırakıp gidersin âhiret âlemine. Öldüğünde mal ve mülkün varislerin arasında paylaşılır. Ahiret âlemine gittikten sonra dünyâdaki malından ancak Allah yolunda harcadığını görürsün. Mahşer günü dünyâdayken sana verilen maldan hesaba çekileceksin. Malı nerden aldın nasıl kazandın nerde harcadın hesabını sorarlar. Kazanmış olduğun mal helal ise hesabını isterler, haram ise azab ederler. Helâl ise zekâtı da verilmişse hesabı kolay olur cennete kavuşur. Ahmedî dünyâ malının çok olmasını arzu etme ümidini kes. Elinde bulunan ile yetinip kimseden el açıp isteme. Her işin ortasında hayır vardır. Orta yolda durmakla kul huzura erer. Bu dünyâyâ mal biriktirmek için gelmedin ahiret hayatını kazanmak için gönderildin. Gününü ve geceni üç kısma ayır birinde ibâdet birinde uyuyup dinlen kalan kısmında da ailenin rızkını kazanmak için çalış.

3.3. MEBHAS-I MÜLK-İ DÜNYÂ²⁴

3.3.1. DÜNYA MÜLKÜ HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte “Bir şeye sahip olmak, tasarrufta bulunmak” anlamına gelen mülk kelimesi “Kişinin sahip olduğu kendi başına tasarrufta bulunduğu mala”²⁵ denir.

3.3.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ey fenânın mülkine râğıb olan (Ey dünyânın mülkünü isteyen)

Kalbini tûl-ı emelle doldıran (Kalbini dünyâlık işlerle dolduran)

Bu fenânın milkine itme heves (Bu geçici dünyânın mülkünü isteme)

²⁴ Mermutlu, *Pendnâme*, s.30-31.

²⁵ M.Macit Kenanoğlu, “*Mülk*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. XXXIV, Ankara, 2020, s.539-540.

İhtiyâcından ziyâde itme kes (İhtiyacından fazlasını isteme)

Yokdurur bunda bekâsı kimsenin (Kimse ebedi kalmaz)

Mülk emânetdir yedinde bil senin (Elinde bulunan mülkün emanettir)

Şu bâğ u bağçe emlâkin dağıla (Bağ bahçe mülkün dağılır)

Hisâbı boynına gelüb yığıla (Hepsinin hesabı boynuna yüklenir)

Gidersin ‘âkıbet bu fânî ilden (Sonunda bu geçici âlemden gidersin)

Kalur cem ‘itdüğün gelmez bu yirden (Topladğın mülkin kalır gelmez senle)

Bulırsın bir kefenle bir çukurı (Bir kefen ve bir çukur bulursun)

İder vârisler mülkinde huzûrı (Varislerin senin mülkünde huzuru bulur)

Ki mâlınla bulır ol râhatı bol (O malınla çokça rahatı bulan)

‘Aceb rahmetle anar mı seni ol (Acaba anarmı seni rahmetle)

İ‘tibar itme fenânın milkine (Geçici dünyânın mülküne güvenme)

Yüri eyü kimselerin silkine (İyi insanların yolundan yürü)

Var ise milkin mahabbet eyleme (Mülkün varsa gönülden sevme)

Bu emânetdir benimdir söyleme (Emanettir benimdir deme)

Bu fenâ milki misafirhanedir (Dünyâ mülkü gelip geçicidir)

Göç âzığın görmeyen dîvânedir (Yolculuk için hazırlık yapmayan delidir)

Gelen gider konan göçer bu ilde (Her gelen geri gider bu dünyâda)

Budur kanûn budır ‘âdet bu yirde (Dünyâda ki kanun ve hükümler böyledir)

Yakında çünkü sen bundan gidersin (Yakın bir zamanda dünyâdan gidersin)

Gönül virme buna tîz unudırsın (Kalbten sevme dünyâyı çabucak unutursun)

Ki biriyle edince ülfeti çok (Birini çok sevip muhabbet besleyince)

Bulınır firkatının zahmeti çok (Ayrılınca çok sıkıntı yaşarsın)

Her kim irdi bu yire benim didi (Kim dünyâya geldi benim dedi)

‘Âkibet bu yir çeküb anı yidi (Sonunda yer onu içine alıp yedi)

Ey kalbini dünyâlık işlerle doldurup dünyânın mülkünü isteyen, bu geçeci dünyâda ihtiyacından fazla mülki isteme. Sana verilen mülk emânettir kimse dünyâda ebedi kalmaz. Bağın bahçen dağılır hepsinin mahşerde hesabını verirsin. Bu dünyâdan gidince malın bu dünyâda kalır gelmez senle ancak bir kefen ve bir çukur bulursun yanında. Senin mal ve mülkünde huzuru bulan varislerin acaba anar mı seni rahmetle. İyi insanların yolundan yürü mülkün varsa emanet olduğunu bil ve gelip geçici olan o mülki gönülden sevmek. Gelip geçici olan bu dünyâdan ahiret yolculuğu için hazırlık yapmayan mecnundur. Dünyâya her gelen geri gider kimse ebedi kalmaz yakında sen de geri gideceksin dünyânın kuralı budur. Kalbten dünyâyı sevmek ölünce hepsi seni terk eder sen de çabucak unutursun kalbten seversen ayrılınca çok sıkıntı yaşarsın. Kim bu dünyâya ihtirasla bağlanıp benim dediye en sonunda yer onu içine alıp yedi.

3.4. Fİ BEYÂN-I MEBHAS-I’R-RIZK²⁶

3.4.1. RIZK HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte “yiyecek vermek, rızıklandırmak” anlamına gelen rızık kelimesi rezk kökünden gelir ve yiyecek, giyecek ve fayda veren her şeye denir.²⁷ Yeryüzünde yaşayan tüm canlıların rızıkını verenin Yüce Allah olduğu Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayette geçmektedir.²⁸ Kur’ân-ı Kerim’de rızık olarak belirtilen sadece maddi ihtiyaçlarımız olan yemek içmek tek değil bununla birlikte manevi ihtiyaçlarımız olan din, hidayet, takva ve nübüvvet gibi manevi ihtiyaçlarımızda rızık olarak nitelendirilmiştir.²⁹

²⁶Mermutlu, *Pendnâme*, s.84.

²⁷Şerafettin Gölcük, “Rızık”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2008,C. XXXV, s. 73-74.

²⁸el Bakara, 233, en Nisa, 5; el En’am, 151.

²⁹el Bakara, 3; Hud, 88.

3.4.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî sen pend idersin pendî tut (Ahmedi sen söz edersin sözü tut)

Bu fenâda eyle kût-i lâ yemût (Bu geçici dünyâda ölmeyen bir rızık bul)

Ger ne denlû rızkın olursa kalîl (Yetin her ne kadar rızkın az da olsa)

Kıl kanâ'at herkese olma zelil (Kana'at et kimseye karşı küçük düşme)

Rızkın oldur ki boğazından iner (Senin rızkın boğazından inendir)

Artub eksilmez dolanma der-be-der (Boşuna dolaşma artıp eksilmez)

Rızkî Razık'dır viren gayrileri (Rızkî veren Rezzak olan Allah'tır)

Kıldı bâis iş idine kulları (Kulları ise sebep kıldı)

Ger murât itse sana bir pâdişâh (Vermek istese sana çokça rızkî)

Bir avuç yirdenvire hâk-i siyâh (Bir avuç siyah toraktan verir)

VirmeyinceHalık'ı ol viremez (Vermese Allah, kimse veremez)

Emr olmayınca virin söylemez (Dilemedikçe verin demez)

Rızkın olunca gelür dağdan aşar (Rızkın olunca dağı aşır gelir)

Rızkın olmazsa dehânından düşer (Rızkın olmazsa ağızından düşer)

Rızk için âdeme olma denî (Rızkın için insanlara el açma)

Kıl tevekkül Râzık'ın besler seni (Tevekkül et rızkî veren Allah yedirir sana)

Ba'zı kulı vâsıta kıldı Hudâ (Bazı kulları sebep kıldı Allah)

Virür anunla nice kula ğidâ (O kişilerle nice kullarına rızık verir)

Virmese ol kula dahî bol (O kullarına bol rızık vermese)

Bulamazdı kendinin rızkına yol (Kendi rızkını bile bulamazdı)

Hâlık'ımdır Râzık'ım hem kim diyer (Her kim beni yaratan rızkımı verir dese)
Hayf ana kim rızkının ğamın yiyer (Yazık ona rızkından dolayı endişelenirse)

Âdemi halk itmeden Perverdigâr (İnsanı yaratmadan önce Yüce Allah)
Eyledi rızkını akdem ihtiyâr (Rızkını önceden belirledi)

Kıldı evvel rızk ile 'ömri irad (Önce rızkı belirledi sonra ömrü kazandırdı)
Sonra âdem hilkatın kıldı murâd (Sonra onu yaratmayı diledi)

Rızk ile 'ömri kulın ezeldürür (Önceden kulun rızkını ömrüyle belirlemiştir)
Kendiden dört bin sene evveldürür (Dörtbin sene önce rızkını belirler)

Rızk-ı 'ömri kılmışam evvel îrâd (Rızkını ömründen önce belirledim)³⁰
Sonra âdem hilkatın kıldım murâd (Sonra onu yaratmayı diledim)

Bizden anun cân u cismin diledin (Onun ruh ve cismini belirledim)
Rızk ile 'ömrünü hiç söylemedin (Rızkı ve ömrü hakkında bilgi vermedik)

Yoğ idi 'ömrü fenâda dura ol (Kimse sonsuz kalmadı bu dünyâda)
Yoğ idi rızkını hâzır yiye ol (Rızkı hazır gelen kimse yok)

Rızk ile 'ömri olanlar fânîde (Rızkı ve ömrü olanlar dünyâda)
Oldıgınca iş iderler fâide (Onca çalışırlar boşuna)

Ol mukadder rızkı fânîde yiyer (Belirlenen rızkını dünyâda yer)
Kalmayınca fânîden kılur sefer (Rızkı bitince ahrete göçer)

Ahmedî sen hâris olma rızkına (Ahmedî sen rızkına karşı hırslı olma)
Hırsın anı cebrî iletmez sana (Hırslı olman rızkını zorla getirmez sana)

³⁰Mermutlu, *Pendnâme*, s.85.

Kâni‘ol rızkına isrâf eyleme (Rızkınla yetin isrâf etme)
İhtiyârı boşına sarf eyleme (İrâdeni boşuna kullanma)

İhtiyâr ile virilür kullara (Çalışmakla verilir kullara)
Nar u cennet rızka minnet onlara (Cehennem ateşi de cennet de rızıklarına düşenlerdir)

Rızkını ferdinden ziyâd yığma dem (Kendi rızkını sana yetecek kadar biriktir)
Yarına dek kalacağın bilme sen (Yarına kalacağını bilmiyorsan)

Sen vekil-harc olma ğayrikilere (Sen diğerlerinin işlerine karışma)
Kendi rızkın koy hisab-ı deftere (Kendi rızkını hesap defterine koy)

Rızık için yarın hisâb isteyeler (Rızkın için yarın hesap soracaklar)
Kimden aldın kime virdün diyeler (Kimden alıp kime verdin diye soracaklar)

Olma hâris her şeye kisib değil (Hırslı olma her şeyi isteme)
Ğayrının rızkı sana nasib değil (Başkasının rızkı sana nasip olmaz)

Olma hâris sen bu dünyâ işine (Dünyâ işlerinde hırslı olma)
Aldanub düşme bu dünyâ peşine (Aldanıp dünyânın peşine düşme)

Sen ne denlü cehdi kılsan ğayrının (Sen ne kadarda çalışıp gayret etsen başkasının)
Rızkına mâni olmazsın anun (Rızkına mani olamazsın onun)

Bir kula bir şey nasib etse Ğanî (Bir kuluna bir şey nasib ederse)
Mâ-sîvâ red idemez bulır anı (Allah dışında bir şey onu engelleyemez onu bulur)

Eserin müellifi kendisine dönerek bu söyleyeceği sözlerin kendisine fayda vermesini istiyor. Bu geçici dünyâda ölmeyen bir rızık bul, her ne kadar rızkın az da olsa Kana‘at et kimseye el açıp küçük düşürme kendini Rızkı veren Rezzâk olan Allah’tır. Boşuna dolaşma artıp eksilmez rızkın seni bulup boğazından iner. Eğer Allah sana çokça rızık vermek istese bir avuç siyah topraktan da verir ama O vermezse kimse veremez. Rızkın

olunca dağı aşır gelir rızık değilse de ağızından düşer yiyemezsin. Rızık veren Allah'tır O'na dayan O'ndan iste başkasından isteme. Bazı kulları sebep kıldı Allah onların aracılığıyla birçok kulunu doyurur onlara rızık verir. Allah O kullarına bol rızık vermeseydi onlar kendi rızıklarını bile bulamazlardı. Kim Allah'a güvenip dayanırsa onun rızıkından korkmasına gerek kalmaz. Allah insanı yaratmadan önce rızıkını belirledi sonra onu yaratıp ömür verdi. Yüce Allah kulunun rızıkını ömrü kadar belirlemiş önce rızıkını belirleyip sonra onu yaratmayı diledi. Onun bedenini ve ruhunu belirledi ama rızık ve ömrü hakkında bilgi vermedi. Kimse sonsuz kalmadı bu dünyâda herkes kendisine belirlenen rızık yer rızık bitince ahrete geçer. Ahmedî sen rızıkına karşı hırslı olma, hırslı olman rızıkını sana getirme, verilen rızıkla yetin israf etme. Yarına kalacağını bile bilmiyorsan rızıkını sadece kendine göre biriktir. Rızık için mahşer günü kimden alıp kime verdin diye soracaklar. Rızık karşı hırslı olma başkasının rızık sana nasip olmaz. Dünyâ işlerinde hırslanıp dünyânın peşine düşme. Allah bir kuluna bir şey nasib ederse kimse onu engelleyemez nasibi gelip onu bulur.

3.5. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I HİRS U TAMA³¹

3.5.1. AÇGÖZLÜLÜK HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte bir şeyi şiddetle arzu etme, ona aşırı derecede tutkun olma şiddetli ve sonu gelmeyen istek, arzu ve açgözlülük gibi anlamlara gelir.³² Hırs ve rağbet açgözlülükten meydana gelir. İslâmî literatürde hırs mal, mevki, şöhret ve ilim gibi maddi ve manevi imkânları elde etmek amacıyla kişinin amaçlarını elde etmek için benliğini saran arzulara denir.³³ Nefsin istekleri hırs ve tama üzerine oluşturulmuştur. Bazı sufiler hırs ve tamayı dünyâ ve ahiret için olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Dünyâ için olan açgözlülük dünyâ malını daha fazla bir şekilde isteyip çabalayıp vesilelere bağlanmaktır. Ahiret için olan açgözlülük ise ahiret hayatı için gerekli olan amelleri ve daha fazlasını yaparak vesilelere bağlanmaktır. Aşırı istek ve hırs bunlardan hangisine daha çok bağlanırsa onun gerekliliklerini yerine getirmeye yönlendirir. Tama' iki şekilde kendini gösterir. Biri recâ şeklinde olup güzel bir şekilde hayırlı

³¹ Mermutlu, *Pendnâme*, s. 91-92.

³² Mustafa Çağrı, "Hırs", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, C.XVII, s. 383-384.

³³ Mustafa Çağrı, "Hırs", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, C. XVII, s. 383-384.

olanı istemektir bu övülen tama'dır. Diğer ise şüpheli bir menfaat karşısında kalbin bu davranışa sessiz kalması veya uygun olmayan bir şeyi istemesidir bu da yerilen tama'dır. Bazı sufilere göre ise tamahın bir aslı bir de fer'i vardır. Aslının gaflet fer'inin riya, gösteriş ve makam mevkiden bahsetmek olduğunu söylemişlerdir. ³⁴

3.5.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî söyle tama'kârı bize (Ahmedî bize açgözlünün kim olduğunu söyle)
Gözi aç ol gönli muhtâcî bize (Gözü aç olup gönlü bize muhtac olan)

Ki bilmez ol kanâ'at gözleri aç (Gözleri aç olan yetinmeyi bilmez)
Ne denlû mâlî olsa gönli muhtaç (Ne kadar da malı olsa gönlü muhtaç)

Çabalar râhatı bulmaz tama'kâr (Açgözlü çokça çalışır ama huzur bulmaz)
Açukdır bâb-ı ihtiyâcî her bâr (İhtiyac kapısı dâimâ açıktır)

Ey tama' deryâsına dalan kişi (Ey açgözlülük denizine dalan kişi)
Arayu tûl-ı emel bulan kişi (Çokça hayale dalan kişi)

Ol tama' bahrin de cevlân eyleme (Yetinmeyi bil çokça düşünceye girip oyalanma)
'Akıl ol kendine noksân eyleme (Akıllı ol eksiltme kendine)

İtdigün nef'in ziyânın ödemez (Yaptığın fayda zararını karşılamaz)
'Akıl olan boşa devrân eylemez (Akıllı olan boşuna dönüp durmaz)

Fâ'ide kılmaz sana bu cüst ü cû (Arayıp sorma fayda etmez sana)
Yorma cân ile teni râhatda ko (Ruhunu ve bedenini yorma huzurda bırak)

Ol gelecek işi bugün izleme (Gelecekte olacak işleri bugün bekleme)
Ecelin yakın ırağın gözleme (Ölümün yakın süreyi bekleme)

Bu tama'la olma dünyâya esîr (Bu açgözlülükle dünyâya esir olma)
Çok tam'kârın olur 'ömri kasîr (Açgözlünün ömrü kısa olur)

Çok tama'kâr olma râhat ko'başı (Açgözlü olma rahat yaşa)

³⁴Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 1002.

Eyle insâf ile cânım her işi (Her işte orta yolu tut)

Söyledi insâfa rehber nısf-ı dîn (Dinin yarısı orta yolu anlatır)
Eylemez bu işi illâ mü'minin (Ancak mü'minler işlerinde orta yolu tutar)

Râhat olmak ister isen fi-zamân (Huzurlu olmak istersen içinde olduğun zamanda)
Kani' ol az nesneye tâ bul emân (Az bir eşyayla yetin ki huzuru bulasın)

Her kimin az ola aşî yâ işi (Kimin dünyâda işi ve beklentisi az ise)
Dâimâ râhatdurur anun başı (Onun başı rahat olur)

Bu tama' üç dürlüdür idem sana (Bu dünyâ hırsı üç çeşittir anlatayım sana)
Cân kulağın aç berü yandan yana (Can kulağınla beni dinle)

Biri hâris ola dünyâ mâlına (Birinci çeşidi aşırı ölçüde dünyâ malı istemektir)
Zahmeti alur ol âdem cânına (İnsana çokça eziyet verir)

Birisi dahi boğazı nefesine (İkincisi hep kendine isteyendir)
Hâris ola vermeye ğayrisine (Her şeyin kendisinin ki olmasını ister)

Biri dahî ferc-i nefse mübtelâ (Üçüncüsü şehvetlere bağımlı olan)
Ana uyana iner dürlü belâ (Şehvetinin peşinden gidene çok bela iner)

Mâl-ı dünyâ arz olındı bana (Dünyâ malı bana verildi)
Hâris olup kani' olmadım ana (Açgözlü olmadım kanmadım ona)

Müstehakkımdır ki evvel döğilem (Önce dövülmek benim hakkımdır)
Sonra dünyâ pulına nâ'il olam (Sonra dünyâ malına sahip olayım)

Böyle imiş şâhım a'mânın işi (O amanın işi böyle imiş)
Bu sebebdan döğülirmiş ol kişi (Bundan dolayı dövülmüş o kişi)

Ahmedî varma tama'kâr râhına (Ahmedîaçgözlülerin yoluna girme)
Tâ giriftâr olmayasın câhına (Tutulmayasın dünyânın şöhretine)

Bu tama'lardır bu halkı azdıran (Bu hırslardır insanları yoldan çıkaran)
Her dü 'âlem râhatını bozdıran (İki dünyâ huzurunu bozan)

Bu tama'lara uyan mağmûm olur (Bu isteklere uyan üzgün olur)
Halk içinde hor olanmazmûm olur (Halk içinde değersiz olan ayıplanmış olur)

Bunlar ile kul Hudâ'dan dûr olur (Bunlarla kul Allah'tan uzak olur)
Rahmet-i Yezdânî'den menfûr olur (Allah'ın rahmetinden uzak olur)

Ahmedî bize açgözlünün kim olduğunu söyle, gözü aç olup gönlü muhtac olanı. Gözleri aç olan ne kadar da malı olursa olsun yetinmeyi bilmez. Açgözlü ne kadar çalışırsa çalışsın her kazandığı onu daha çok hırslandırır huzuru bulmaz. Ey açgözlülük denizine dalıp çokça hayal kuran kişi Yetinmeyi bil çokça hayale girip oyalanma Akıllı ol yaptığın fayda zararını karşılamaz. Akıllı olan boşuna dönüp durmaz. Açgözlülük yapıp hem ruhunu hemde bedenini yorma huzurda bırak. Gelecekte olacak işleri bugün düşünüp kendini yorma Ölümün yakın uzakta bekleme. Bu açgözlülükle dünyâya esir olma, açgözlünün ömrü kısa olur. Her işte orta yolu tut dinin yarısı orta yolu anlatır. Ancak mü'minler işlerinde orta yolu tutar. Huzurlu olmak istersen az bir eşyayla yetin. Kimin dünyâda işi ve beklentisi az ise huzuru bulur. dünyâ hırsı üç çeşittir. Birinci çeşidi aşırı ölçüde dünyâ malı istemektir buda insana çokça eziyet verir. İkincisi hep kendine istemekdir her şeyin kendisinin ki olmasını ister. Üçüncüsü nefsin şehve isteklerine bağımlı olan oda çok belâlarla karşılaşır. Dünyâ malı bana verildi. Açgözlü olmadım kanmadım ona. Ahmedî açgözlülerin yoluna girip tutulmayasın dünyânın şöhretine. Bu hırslardır insanları yoldan çıkarıp iki dünyâ huzurunu bozan. Bu isteklere uyan halk içinde değersizleşip ayıplanmış olur. Bu isteklerle kul Allah'ın rahmetinden uzak olur.

3.6. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I ĞİNÂ VE NÂFİ³⁵

3.6.1. ZENGİNLİK HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte “varlıklı olma, fakir ve muhtaç olmama” anlamına gelen zenginlik kelimesinin Arapça'da ki karşılığı ğinâ' dır. Bu isim her ne kadar insanlar için de kullanılsa insanlar tam olarak bu isme layık değillerdir. Bu isim Allah'ın layık olduğu bir isimdir. Bir insana zengin dediğimizde ondaki zenginlik hakiki zenginlik değil mecâzi bir zenginliktir. Bizdeki zenginlik sebeplerin bir araya gelmesiyle olur bu sebebler izin verirse zenginleşiriz. Allah ise sebeblerin sebebidir ve zenginliği bir sebebe bağlı değildir. İnsanların zenginliği ya bir ihtiyacına ulaşmak ya bir sevincin varlığı ya da bir sıkıntı ve eziyet veren durumdan kurtulmakla olur. Bütün bunlar sonradan olan değişken şeyler olup bir şeyi isteme veya hasretini çekmektir bu da acizlik ve zilletir. Bundan dolayıdır ki bu isim hakiki manada Allah'a has bir isimdir. Zenginlik sahibi olan insanlar Allah dışındaki her şeyden yine Allah'la zengin olurlar.

³⁵ Mermutlu, *Pendnâme*, s.101-102.

Çünkü O'nun varlığını elde eden her şeyi elde etmiş olur.³⁶Bir kısım sufi insandaki zenginliği üçe ayırmışlardır: Birincisi kişinin sebeplerden uzak durup hükme boyun eğerek zengin olmasıdır. İkincisi istenilene doğru istikamette ilerleyip nefsin arzu ve isteklerinden uzak durmakla gerçekleşir. Üçüncüsü ise Allah'a ulaşarak onunla zengin olmaktır.³⁷

3.6.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî söyle fenâda vus'âtı (Ahmedî bu geçici dünyâ genişliğini anlat)

Ba'zı kula viridi Hâlık devleti (Bazı kullarına Yaratıcı zenginliği verdi)

Bizlere bildir ğanîler hâlini (Bizlere zenginler hakkında bilgi ver)

Ne sebep virmiş Hudâ'sı mâlını (Hangi sebeple vermiş Yaratıcısı malını)

Ey ki mâlî devleti olan kişi (Ey malı olup zengin olan kişi)

Arturan eşğâli fikri teşvişi (Çalışmayı arttırıp düşünceleri karıştıran)

Devlet ile ba'zı buldı râhatı (Zenginliği ile bazıları huzuru buldu)

Ba'zılar buldı anunla mihneti (Bazıları da onunla sıkıntıyı gördü)

Niceler sana anun'çündür nûger (Çok kişi onun için sana köle olmuş)

Gice gündiz hizmet ü derdin çeker (Gece gündüz hizmet edip derdini çeker)

Devleti nimet bilüb şükr eyle sen (Zenginliği nimet bilip şükr etsen)

Var hisâb-ı âhirin fikr eyle sen (Sonunda onun hesabı var sen onu düşün)

Ğanî kıldı seni Rabbin ey Hôca (Zengin yaptı Rabbin seni hoca)

Haberdâr olasin yohsula aca (Yoksulun açın halinden haberdar ol)

'Ayâlıdur Hudâ'nın fakr olanlar (Fakirler Allah'a yakın olanlardır)

Vekil-harcıdur devleti bulanlar (Zengin olanlar gideri karşılar)

Sen ara ol müstehakkı bulasin (Sen ara hakkını bulasin)

Râhat eyle anı râhat olasin (İçinde bulunduğun zamanı kolay kıl kolayı bulasin)

Devleti nâ-hak yire sarf eyleme (Zenginliği boş yere harcama)

³⁶Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.232.

³⁷Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.231.

Her sefâhat işe isrâf eyleme (Zevk ve eğlenen için israf etme)

Eyle vuslat key vire Hak yolına (Hak yoluna ulaşmak için harca)
Lûtfidur ihsânidur ol kulına (Kuluna ikramı ve karşılıksız vermesidir)

Vir Hudâ Yolına ba‘zı vuslatı (Allah yoluna ulaşmak için ver onu)
İrmeden sana ecel bul fırsatı (Ölüm sana gelmeden fırsatı bul)

Hacc’a var eyle tasadduk vir zekât (Haccını yerine getir zekâtını ver)
Her dü ‘âlemde bulasın tayyibât (İki dünyâda da iyiyi bulasın)

Vüs‘at ile ba‘zı alır cenneti (Bazıları onunla ulaşır cennete)
Ba‘zılar bulır anunla ni‘meti (Bazıları onunla bulur nimetleri)

Cümle mâlın virüb olma teng-dâr (Tüm malını verip sıkıntıya düşmeysin)
Öyle vir her dü ‘âlem olsun medâr (Öyle harca ki iki dünyâda da yardımcı olsun sana)

Her ne hayrât eyledin elinle bil (Elinle her ne hayır işlediysen)
Ol bile yoldâş olır seninle bil (Seninle arkadaş olur)

Kendi elinle kazandığın senin (Kendi elinle kazandığın senindir)
Mülkin olır minneti yok kimsenin (Senin mülkün olur kimse minnet edemez)

Kendi elinle viresin bir pâre (Kendin verirsen bir parçasını)
Bin yerine yazılır ol deftere (Amel defterine bin yazılır)

Fenâ dünyâdır isteme devlet (Geçici dünyâdır zenginlik isteme)
Eğer vermiş sana Rabb’in emânet (Rabb’in sana emanet olarak vermişse)

Anı ni‘met bilüb şükr eyle dâim (İçinde bulunduğun zamanı nimet bil ve şükret her zaman)
Zahmet olmaya fikr eyle dâim (Allah’ın nimetini zahmetsizce düşün))

Ger ğânî olsan birâder mâlına (Eğer malın çok olup zengin olsan)
Kılma gönlinde mahabbet sen ana (Kalbinde ona sevgi besleme)

Yok ziyânı böyle mâl u devletin (Öyle mal ve zenginliğin zararı yok)
Böyle mâl ile alursın cennetin (Böyle mal ile cennete gidersin)

Ahmedî bize bu dünyânın zenginliğini anlat. Allah bazı kullarına zenginlik verdi. Bizlere zenginler hakkında bilgi ver hangi sebeple vermiş Yaratıcısı malını. Çokça çalışıp kafa yorana vermiş malı. Bazıları zenginlikle huzuru buldu bazıları da onunla

sıkıntıya düştü. Çok kişi zenginliğin için sana köle olmuş gece gündüz sana hizmet eder. Zenginliğini nimet bilip şükret ve sonunda hesabını vereceğini unutma. Sana zenginliği veren Allah'tır yoksulun ve aç olanı unutma. Fakirler Allah'a yakın olanlardır. Zenginliği boş yere harcayıp zevk ve eğlence için israf etme. O zenginlik Allah'ın kuluna ikramı ve karşılıksız vermesidir. Ölüm sana gelmeden Allah yoluna ulaşmak için ver onu. Haccını yerine getir zekâtını ver ki iki dünyâda da iyiyi bulasın. Bazıları onunla nimetleri bulup cennete ulaşır. Tüm malını verip sıkıntıya düşmemek için öyle harca ki iki dünyâda da yardımcı olsun sana. Elinle her ne hayır yaptıysan o hayırlar seni yalnız bırakmaz. Kendi elinle kazandığın senin mülkündür kimse minnet edemez sana. Kendi elinle ne harcarsan Allah yolunda amel defterine bin kat fazlası yazılır. Dünyâ geçicidir zenginlik isteme eğer Rabbin sana vermişse zenginlik şükürünü her daim yerine getir. Şayet malın çok olur ise kalbinde ona karşı sevgi besleme. Kalbinde sevgi beslemediğin zenginliğin bir zararı yok o zenginlik seni cennete götürür.

3.7. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I AHVÂL-İ HÂRAM³⁸

3.7.1. HARAM HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Daha çok fıkhi bir kavram olarak kullanılan haram kavramı dinde kesinlikle yapılmaması istenilen, yasaklanan fiillere denir. Haram ikiye ayrılır. Bizatihi haram bu tür haram temeli itibariyle meşru sayılmamıştır. Zina ve hırsızlık buna örnek olarak verilebilir. Dolaylı haram ise temelde helal olmasına rağmen haram kılmasını gerekli kılan geçici bir durumla bağlantılı olan fiildir. Cuma namazı vaktinde yapılan alışveriş örnek verilebilir.³⁹ Kişi haramlardan uzak durmak için nefsin heva ve arzusuna uymamalı kalbi kinden, nefretten, hasetten ve diğer kalbi hastalıklardan uzak tutması gerekir. Bu hastalıklara kıskançlık, birini arkasından kötüleme, Müslüman kardeşinin kötülüğünü isteme gibi örnekler verilebilir. Bu tür kalbi hastalıklara karşı dikkatli olup bu haramlardan uzak durulması gerekir.

3.7.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî söyle harâm işi bize (Ahmedi haram işin ne olduğunu söyle bize)
Şîşe-i kalbi kıran taşı bize (Kalb aynasını kıran taşı)

Ne belâ işdir harâm iş âdeme (Haram işler ne kötü işlerdir insana)
Her dü 'âlem düşürür derd ü ğama (İki dünyâda da sıkıntı ve üzüntüye düşürür)

Fenâ dârında islam'ım diyenler (Dünyâ evinde müslümanım diyenler)
Bu dînde lezzet-i kâm eyleyenler (Bu dinde lezzeti arzu edenler)

³⁸ Mermutlu, *Pendnâme*, s.106-107.

³⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriye İslam İlmihali*, Erkam Yayınları, 2021, s.300.

Budur ma ‘nâsı İslam’ın eyâ cân (İslam’ın manası budur ey can)
Selîm ister ola ‘âlemde insân (Güvenilir olmak ister insan dünyâda)

Elinden yâ dilinden ins ü havvân (Elinden ve dilinden insan ve hayvan)
Gerek incinmeye pinhân ya ‘ayân (İncitmemeli gizli ve açık)

İderse biri sana inkisârı (Biri seni incitip kırarsa)
Bulırsun âhirî sen de o zârı (sonunda O’da bulur o zararı)

Helâllık kalkanınvir ana karşı (Helal et hakkını ona)
Kazâ işden halâs itdüre başı (Yanlış işten kurtar kendini)

Hazer eyle harâm işden eyâ cân (Korun haram işten ey can)
Budır sana iki ‘âlemde dermân (İki dünyâda da budur şifa)

Dilersen Hâlîk’ından ger ma ‘âfı (Allah’tan af dileyeceksen)
Hudâ mahlûkına itme hilâfı (Allah’ın kullarına kötülük yapma)

Sadâkat eyle halka hîle kurma (Halka karşı dürüst ol onları kandırma)
Bu halkın hakkını üstinde koyma (halkın hakkını üstüne alma)

İdince sen birine noksân (Birinden bir şey eksiltirsen)
Bulırsın her dü ‘âlem dura noksân (İki dünyâda da eksiklik bulursun)

Kâfir ü hayvân hukukında oğul (Kâfir insanlar ve hayvan haklarında da)
Key sakın bunlarda var nâra duhul (Sakın bunlar ateşe koyar)

Resûl-i Fahr-i ‘Âlem hürmetiyçün (Hz. Muhammed’in hürmeti için)
Harâmı nehyi derdi râhatiyçün (Haramı yasaklardı huzuru için)

Kabûl olmaz anun du‘âsı kırk gün (Kırk gün duası kabul olmaz)
Ne denlü kılsa tâ‘atlar gice gün (Gece gündüz ne kadar ibâdet etse de)

İki lokma yiyen seksen güne dek (İki lokma haram yiyen seksen güne kadar)
Kabûl olmaz du‘âsı yokdurur şek (Şüphesiz kabul edilmez duası)

Bu hâl üzre ne denlü kim yiye bol (Bu halde kim bolca yerse)
İbâdâtının ecrin bulmaya ol (İbâdetinin ecrini kazanmaya çalış)

Mü’mîn olan ihtirâz itmek gerek (Mümin’in sakınması gerek)
Hakk-ı mahlûkî edâ itmek gerek (Kul hakkını yerine getirmek gerek)

Mü'minin dördür nişânı dir Resûl (Mümin'in dört işareti vardır der Peygamber)
Cân kulağın vir bana dinle oğul (Can kulağınla dinle beni oğul)

Bir nişânı oldır hasûd olmaya (Birincisi kıskanç olmaması)
Bir nişânı dahî yalan dimey (İkincisi yalan söylememesi)

Bir dahî olmaz tekebbür yâ kirâm (Üçüncüsü kibirlenmemesi)
Bir dahî koymaz boğazına harâm (Dördüncüsü haram yememesi)

Bu nişânlardır beşâret Mü'mîn'e (Bu işaretler mümini müjdeler)
Bunlar ile irişür kuvvet dîne (Bunlarla dinini güçlendirir)

Ahmedîharam işin ne olduğunu bize açıkla. Haram işler ne kötü işlerdir insanı iki dünyâda da sıkıntı ve üzüntüye düşürür. Dünyâda müslümanım diyip dinden lezzet almak isteyenlerin haramdan uzak durması gerekir. Dünyâda insanın elinden ve dilinden güvenilir olması gerek insanlar ve hayvanlar. İncitmemeli kimseyi gizli ve açık. Biri seni incitip zarar verirse sana sonunda O'da bulur o zararı sen ona hakkını helal et. İki dünyâda da huzuru bulmak istersen uzakdurharamdan. Allah'tan af dileyecksen eğer Allah'ın kullarına kötülük yapma onlara karşı dürüst ol onları kandırma. Kul hakkına girme sakın eğer birinin hakkına girersen iki dünyâda da sıkıntısını çekersin. Kâfir insanların ve hayvanların hakkından da sakın bu insanı ateşe götürür. Haram bir lokma yiyenin her ne kadar ibâdet etsede kırk gün boyunca duası kabul edilmez. Mümin'in dikkat edip kul hakkını yerine getirmesi gerek. Hz. peygamber(s.a.v.) Mümin'in dört özelliği olduğunu söyler. İlki kıskanç olmaması ikincisi yalan söylememesi üçüncüsü kibirlenmemesi sonuncusu ise haram yememesidir. Bu davranışların onda olmaması onu müjdeler ve dinini güçlendirir.

3.8. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I SAHÂVET⁴⁰

3.8.1. CÖMERTLİK HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Seha, sehâvet terimleriyle ifade edilen cömertlik kavramı kişinin elinde olan imkanlarla meşru ölçüler dahilinde gönüllü olarak ve hiçbir karşılık beklemeden insanların yararına sunmasına denir. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i şeriflerde cömertliği öven ve teşvik eden birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Cömertlik yapacak kişinin yapacağı yardımda karşı taraftan bir beklentiye girmeden sadece Allah rızası için, isteyerek ve severek yapması ve bunu meleke, huy haline getirmesi gerekir. Cömertlik israf ve cimrilik olan iki aşırılıktan sakınarak harcamalarını ölçülü bir şekilde

⁴⁰Mermutlu, *Pendnâme*, s.122-123.

yapmaktır. Yüce Allah cimriliği ve israfı yasaklamış bu ikisi arasında dengede durmayı bizden istemiştir.⁴¹

3.8.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Al bu pendî Ahmedî'den anı tut (Bu öğüdü Ahmedî'den al ve yerine getir)
Tâ olasin sâile sahî vücûd (Öyleki isteyene sağlam biri olasin)

Buhlî at yapuş sahâvet dalına (Cimriliği at cömertliğe yapış)
Ol seni alub iletür iline (O cömertlik seni gitmek istediğin yere ulaştırır)

Dinle imdi ey sahâvet eyleyen (Ey cömert olan dinle)
Ol bekâ milkinde râhat eyleyen (Ebedîdünyâda huzuru bulan)

Sâil-i cerrâra yüz virme sakın (Para dileyen dilenciye yüz verme)
Öyle tarrâr âdeme olma yakın (Öyle hilekâr insana yakın olma)

Müstehakka vir ana kıl rağbeti (Muhtaç olana ver ve onunla yakınlık kur)
Satun alırsun anunla cenneti (Onunla cenneti kazanırsın)

Viregör müstehakka mâl u mülkden (Muhtaç olana mal ve mülkünden ver)
Yüzi döndirme ol sâhib-dilekden (İsteyeni geri çevirme)

Mâl-i mülkin virüb olma teng-dâr (Malını mülkini çokça verip fakirleşme)
Öyle vir her dü cihân ola medâr (Öyle verki iki dünyâda da yardımcın olsun)

Her ne ki virsen Hudâ'nın râhına (Her neyi Allah yolunda versen)
Ol gider doğru anın dergâhına (Hepsi O'nun katına ulaşır)

Bir darı virsen karınca kulına (Karıncaya bir buğday tanesini versen)
Zâyi' olmaz defterinde bulına (Boşa gitmez amel defterinde bulunur)

Yâ lisân ile disen bir hak kelâm (Dilin ile doğru bir söz söyleyen)
Ol dahî dilden tasaddukdır tamâm (O söz bile sadakadır)

Ger riyâ olmazsa bunlarda oğul (Gösteriş olmaması lazım bu yaptıklarında)
Ol 'ameli Hakk'a yarâr olur kabul (Allah rızası için yaptığın kabul olur)

⁴¹ Mustafa Çağrı, "Cömertlik" TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, C. VIII, s.72-73.

Bir ‘amel’çün yazar ednâ on sevâb (Yaptığın her bir iyilik için enaz on sevab yazılır)
Ger dilerse virür ana bî-hisâb (Dilerse o bir iyiliğe hesabsız karşılık verir)

Râh-ı Hakk’a virse mü’min vârını (Mümin hak yoluna harcasa malını)
Ol kişi yarın görür dîdârını (Yarın onu karşısında görür)

Gör sahî olan nice yol eylemiş (Görürsün Allah yolunda olan ne kadar yol katetmiş)
Râh-ı Hakk’a kendini kul eylemiş (Allah yoluna kendini adanmış)

Ahmedî sâ’illeri boş yollama (Ahmedi isteyenleri boş çevirme)
Var ise nesne ana yok söyleme (Varsa sende bir şey yok deme)

Vir tasadduk anı ğayrı dumasun (Sadaka olarak ver o şeyi)
Sağ elin virince solın bilmesün (Sağ elinin verdiğini sol elin bilmesin)

Olınır bakkûl olunmaz söyleme (Başkasına söyleme yoksa kabul edilmez)
Vir hemân sâili sen boş yollama (Ver hemen isteyenine onu boş gönderme)

Geyek istersen sahâvet tâcını (Cömertlik tacını istersen)
Gözle halkın acını muhtâcını (Açları ve muhtaçları gözet)

Makbul olınmak dilerse Hakk’a sen (Allah katında değerli olmak istersen)
Hayrîhâh ol şefkat eyle halka sen (İnsanlara karşı hayırsever ve şefkatli ol)

Her ne denlû hayr idersen itme ‘add (Her ne türlü hayır yaptıysan ona itibar etme)
Ğayrının kıldığı hayra olma sed (Başkasının hayrına engel olma)

Hayr u şerri zerrece olsa kulin (İyilik ve kötülüğü zerre kadar da olsa kulun)
Defterinde yazılı bula yarın (Mahşer günü amel defterine yazılmış bulur)

Gör ne eltaf eylemiş kula Kâdir (Bak yüce Allah kuluna ne kadar lütufta bulunmuş)
Defterine yazdurur şerrini bir (Yapmış olduğu her bir günaha karşı defterine bir günah yazdırır)

Yazdırur bir hayrına on bir ‘aded (Yapmış olduğu her bir iyiliğe ise on iyilik yazdırır)
Yazdırur ol deftere misl-i cebel (O senin defterine dağ gibi yazdırır)

Sen ğıdâlandır su içre balığı (Sen sudaki balığı yedir)
Bilmesin balık bilür ol Halık’ı (Balık seni bilmesin onu yaratan seni bilir)

Virdiğün kimseye minnet eyleme (Verdiğin kimseyi minnet altında bırakma)

İtdigün hayrâtı ğayre söyleme (Yaptığın iyilikleri başkasına söyleme)

Yâ riyâ yâ sum‘a yahûd ‘ucb olır (Ya gösteriş olur ya da kibirlenirsin)

Ol ‘amel ibtâla varur hucb olır (Yaptığın o amel boşuna gider hiçbir faydası olmaz)

Sum‘a şöhretdir bulır dünyâsına (Gösteriş yapan karşılığını bu dünyâda bulur)

Olmaz andan fâ‘ide uhrâsına (Ahirette ona hiçbir faidesi olmaz)

Ahmedî’den bu öğüdü al ve yerine getir. Cimriliği at cömertliğe yapış çünkü o cömertlik seni gitmek istediğin yere ulaştırır. Ey cömert olan dinle çokça para dileyen dilenciye yüz verme öyle hilekârlarla yakınlık da kurma. Muhtaç olana malından ve mülkünden ver ve o muhtaç olanla yakınlık kur onunla cenneti kazanırsın. O fakirlerden yüz çevirme isteklerini yerine getir. Malını mülkünü çokça verip fakirleşme. Öyle verki iki dünyâda da sana yardımcı olsun. Allah yolunda ne versen hepsi ona ulaşır ve karşılığını bulursun. Karıncaya bir buğday tanesini versen o bile boş gitmez amel defterine yazılır Allah katında karşılığını bulursun. Doğru bir söz söyleyen o söylediğin söz dahi sadakadır. Bu yaptıklarının kabul olabilmesi için hiçbir gösteriş olmaması lazım yaptıklarını sadece Allah’ın rızasını kazanmak için yapmış olman lazım. Yaptığın her bir iyilik için en az on sevab yazılır. Allah dilerse o bir iyiliğe hesabsız karşılık da verir. Mümin Allah yolunda ne harcasa eksiksiz hepsini mahşer günü yanında bulur. Müellifimiz kendine dönerek şöyle diyor; Ahmedi isteyenleri boş çevirme varsa sende bir şey yok deme sadaka olarak ver o şeyi. Verdiğin sadakayı da başkasına söyleme taki sağ elinin verdiğini sol elin bile bilmesin yoksa verdiğin sadaka kabul edilmez. Cömertlik tacını isterse açları ve muhtaçları gözet. Allah katında değerli olmak istersen insanlara karşı hayırsever ve şefkatli ol. Başkasının hayrına da engel olma. İyilik ve kötülüğü zerre kadar da olsa kulun mahşer günü amel defterine yazılmış bulur. Bak yüce Allah kuluna ne kadar lütufta bulunmuş. Yapmış olduğu herbir günaha karşı defterine bir günah yazarken yapmış olduğu herbir iyiliğe on iyilik yazdırır. Sen sudaki balığı bile yedir o balık seni bilmesin onu yaratan seni bilir. Verdiğin kimseye minnet etme. Yaptığın iyilikleri kimseye söyleme söylediğin takdirde yaptığın o iyilikle kibirlenirsin veya gösteriş yapmış olursun. Onun karşılığını bu dünyâda görürsün ahrette sana hiçbir faydası olmaz.

3.9. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NÜFÛS-İ TÎS‘A⁴²

3.9.1. DOKUZ NEFS HAKKINDA AÇIKLAMALAR

⁴² Mermutlu, *Pendnâme*, s.214.

Sözlükte nefis bir şeyin varlığı hakikati veya zatıdır. Bu kavram farklı topluluklar tarafından farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu kavram ruh, müruvvet, beden ve kan gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁴³ Kur'ân-ı Kerim'de ise nefis kavramı ruh⁴⁴ zat, özvarlık⁴⁵ ve kötülüğü emretme⁴⁶ gibi pek çok anlamda kullanılmıştır. Sufiler ise bu kavrama farklı bir tanım vermişlerdir. Sufiler nefsi kötülüğün kaynağı ve temeli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bazı sufilere göre nefis ruh gibi beden ve kalıba konulmuş bir varlıktır. Bu sufiler kötü huyların ve çirkin davranışların ortaya çıkmasının asıl sebebinin nefis olduğunu söylemişlerdir. Bu kötü huy ve davranışların da biri günahlar diğeri ise kibir, hased, cimrilik, öfke ve kin gibi aklın ve şeriatın kabul etmediği davranışlardır. Günahlar tövbeyle geçtiği gibi nefsi günahlardan arındırmak ancak riyazetle olur. Günahlar zahiri bunları oluşturan huylar ise batınıdır. Batında ortaya çıkan sıfatları zahirdeki yüksek sıfatlar temizler bunun gibi zahirdeki günahları da batındaki sıfatlar temizler. Nefis ve ruh kalıbın (beden) içine konulmuş latifelerdir. Dünyada olmasına rağmen nasılki melek, cin, şeytan görünmüyorsa bunlar da gözle görünmez ancak yaptıkları görünüp bilinir.⁴⁷ Diğer bazı sufiler nefsi şöyle bir örnekle açıklamışlardır: “Nefis şehir gibidir. İki eli, iki ayağı ve bütün azaları sanat erbâbıdır. Şehvani kuvvetler onun valisi, gazap güçleri onun emniyet müdürüdür. Kalb o ülkenin sultanı (devlet başkanı), akıl başveziridir (başbakan). Sultan ülkesi ve işleri istikrara kavuşuncaya kadar onları yönetir. Çünkü nefis yalancıdır fuzuli işlerle meşgul olur ve saçma sapan kanuşur. Başvezir olan aklın söylediklerine muhalefet eder. Şehvet daima ülkede var olan malları toplamak ister. Emniyet müdürü mesabesindeki gazap, şerli, şiddetli ve azgındır. Herkesi öldürmek kırıp dökmek ister. Bunun gibi ülkenin sultanı onları kendi haline bırakırsa ülke helak ve harab olur. Sultanın başvezirle iştişare etmesi gerekir. Vâli ve emniyet müdürünü başvezirin emrine vermesi gerekir. Böyle yaparsa memleket huzur ve güvene kavuşur mamur olup gelişir. Aynı şekilde kalb akılla iştişare eder, şehvet ve öfkeyi kontrolüne alırsa, beden işleri istikrara kavuşur, saadet ve marifetullah yoluna girmiş olur. Eğer aklı öfkenin kontrolüne sokarsa, nefisini helak eder ve kalbi ahrette şaki durumuna düşer.”⁴⁸

⁴³Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.747.

⁴⁴el-En'am, 93.

⁴⁵ Al-i İmran, 28,30.

⁴⁶ Yusuf, 53.

⁴⁷Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.747-748.

⁴⁸Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.749-750.

Bu nefsin dokuz aşaması olup onları en sufliden (emmâre) en ulviye (kâmile) doğru olacak şekilde aşağıda başlıklar halinde sıralanarak açıklanmıştır.

3.9.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî kalbe devâlar söyledin (Ahmedî kalbe şifa veren sözler söyledin)
Kalbi anınla müzeyyen eyledin (Kalbi o sözlerle süsledin)

Her devâ bahrine daldın misl-i hût (Her şifa denizine daldın balık gibi)
Pend-i şettâlarla virdün câna kut (Bu nasihatlarla gönlüme huzur verdin)

Söyledin kalbin devâların fasîh (Açık bir şekilde kalbe şifalarını söyledin)
Eyledin üstad-ı küll halka nasîh (Bu nasihatlarla halka her alanda bir yol gösterici oldun)

Bilmez üstâd kadrini illâ fûnûn (Kıymetini ancak ilim sahibi bilir)
Yâ ne bilsin ni‘meti ‘akl-ı cünûn (Deli olan ne bilsin bu nimeti)

Ehl-i ‘irfâna hazîne bu kitâb (Hak ve hakikatı bilen için hazinedir bu kitap)
Nef ‘ider bundan cevâhir şeyh ü şâb (Genç yaşlı bu kitaptan cevherler elde eder)

Kalbe açdın bu tabîb dükkânını (Kalbe açtın bu şifa kitabını)
Cem‘kıldın her devâlar kânını (Tüm şifalı fikirleri topladın)

Lîk kalbe var dahî ulû marâz (Kalbe ulaşır büyük hastalıklar)
Kalbe oldır eyleyen dâim ğarâz (Kalbe hastalıkları veren her zaman onlardır)

Anları bir bir bize yâr eyle sen (O hastalıkları bize anlat)
Bilmeyen mü‘mine imdâd eyle sen (Bilmeyen mümine bildir sen)

Kalb eğer olmazsa Hakk’a mustakîm (Kalb eğer Hak yolunda dosdoğru olmazsa)
Bin nasîhat eylesen olmaz fehîm (Bin nasihat etsende anlamaz)

Kalbe niçün kalb dedi akıl-dânâ (Kalbe ne için kalb dedi akıl sahibleri)
Kalb demek ya‘ni döner yandan yana (Kalb çokça başka yöne döndüğünden)

İhtiyâr-ı cüz’ ana oldı yular (Cüz’i irade ona bağlandı)
Cerri ğâlib kaĝnı yol ana döner (Birçok şey ona döner)

‘Akl ile nefis eylemiştir kalbe yol (Akıl ile arzular kalbe yol belirlemiştir)
Herbiri dir bana gelüb uysın ol (Her insan uysun ona)

‘Aklına uyarsa hayrhâh olur (Aklına uyarsa hayır sahibi olur)
Nefse uyarsa teni gümrâh olur (Nefsine uyarsa yolu şaşırması olur)

Kalb-i Mü’mîn’e giyer nice ‘ayâr (Mümin’in kalbine çokça hisler getirir)
Bir mehenk kıldım ana hoş yâdigâr (Anlaman içingüzel bir ölçü verdim)

Ur ana kalbi gör ol a’yârını (Bu esaslarla kalbine bak onu düzenle)
Kalb mıdır hâlis midir gör hâlini (Değişkenmidir yoksa saf katıksız mıdır bak ona)

Bil ne olmuş kalbine andan ‘adû (Düşmanın kalbine ne yaptığını anla)
Kıl ‘ilacını tabîb dükkânı bu (Bu kitap şifa kitabıdır ilacını bul)

Yetmiş iki gış zer-i kalbi bozar (Yetmişiki iş kalbi bozar)
Dinle kıldım anı sana ihtisâr (Dinle sana hepsini özet anlattım)

İşbu ümmet râhı kıldı ihtiyâr (Ümmet rahatı seçti)
Ba‘zı gizlü ba‘zı kıldı âşikâr (Bazıları gizli bazıları açık yaptı)

Bilmek istersen bu fennî yâ ricâl (Bu ilmi öğrenmek istersen ey adam)
Var ‘akâ’id dersini üstâda âl (Hocaya git akaid dersini al)

Yetmiş iki fırka hûd meşhûredir (Yetmişiki fırka meşhurdur)
Halk içinde dokuzı menşûredir (Halk içinde yayılan dokuz tanedir)

Anları bilmek münâsib mü’mînûn (Onları bilmek uygundur müminlere)
Olmaya tâ itikadı tedirgûn (Taki inancında sıkıntı olmasın)

Anları bil ‘ilmini itme ‘amel (Onları bil öğrenmemezlik yapma)
İrmesin tâ i’tikadına hâlel (Taki inancına bir sıkıntı gelmesin)

Hak sana tevfiği virsün Ahmedî (Allah sana başarıyı versin Ahmedî)
Bildir anları kılalım ‘uzleti (Onları bildir yalnızlığa çekilelim)

Dokuz aksâm oldu nefis-i nâ-be kâr (Dokuz kısım oldu yararsız nefis)
Herbiri bir nefsi kılmış ihtiyâr (Herbiri bir nefsi seçmiş)

Hak’dan âzub râh-ı nefse vardılar (Hak’dan uzaklaşıp nefsin isteklerine uydular)
Ehl-i bid’at oldu hizlân oldılar (Bid’at ehlinden oldular Allah da onlardan yardımını
çekti)

Dinle ey cânım ahî her dü kulâk (Ey can iki kulakla beni dinle)
Gel bu ümmet bezmine olma ırâk (Bu ümmetten uzak olma)

Nice azdı râh-ı şer‘iden azân (Çoğu azıp kötülük yoluna girdiler)
Dinle bir bir idem anları beyân (Dinle tek tek onları anlatayım)

Ahmedî kalbe şifa veren sözler söyledin. Bu nasihatlarla gönlüme huzur verdin. Bu nasihatlarla halka her alanda bir yol gösterici oldun. Bu nasihatların kıymetini ancak ilim sahibleri bilir. Deli olan nerden bilsin bu nasihatların kıymetini. Hak ve hakikatı bilen için hazinedir bu kitap. Tüm şifalı bilgileri bu kitapta toplayıp kalbe açtın. Kalbe büyük hastalıklar ulaşır. O hastalıkları bilmeyen müminlere bildir. Kalb eğer Hak yolunda dosdoğru olmazsa bin nasihat etsende anlamaz. Kalbe ne için kalb dedi ilim sahibleri. Kalb çokça başka yöne döndüğünden kalb ismi verildi. İnsanın cüzi iradesi ona bağlandı. Akıl ile arzular kalbin yolunu belirlemiştir. Her insan uysun akla şayet aklına uyarsa hayır sahibi olur. Nefsin isteklerine uyarsa yolu şaşırılmış olur. Mümin’in kalbine çokça hisler getirir. Anlaman için güzel bir ölçü verdim bu ölçülerle kalbine bak ve onu düzenle. Değişkenmidir yoksa saf katıksız mıdır bak kalbine. Bu kitap şifa kitabıdır ilacını ara bul. Yetmişiki topluluk kalbi bozar. Dinle sana hepsini özetleyeyim. Ümmet kolayı seçti. Bu ilmi öğrenmek istersen ey adam hocaya git akaid dersini öğren. Yetmişiki fırka halk içinde meşhurdur yayılıp bilinen ise dokuz tanedir. Müminlerin onları bilmesi gerekirken inancında sıkıntı olmasın. Onları bil öğrenmemezlik yapma. Allah sana başarıyı versin Ahmedî. Onları bildir dokuz kısımdır yararsız nefis herbiri bir nefsi seçmiş. Hak’dan uzaklaşıp nefsin isteklerine uydular bid‘at ehlinde oldular çoğu azıp kötülük yoluna girdiler. Allah da onlardan yardımını çekti. Ey can iki kulakla beni dinle ve bu ümmetten uzak olma. Dinle tek tek onları açıklayayım.

3.10. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NEFS-İ EMMÂRE⁴⁹

3.10.1. NEFS-İ EMMÂRE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i emmâre bi’s-sû’ (kötülüğü emreden nefis) insanın helak olmasını isteyen, şeytana yardım eden nefsin heva ve arzusuna uyan ve çeşitli kötülüklerle itham edilen nefistir. Bu kanuda Ebu Hafs şöyle der: “Nefsini devamlı olarak itham etmeyen, her halinde ona muhalefette bulunmayan ve diğer zamanlarında nefsi hoşlanmadığı işleri yapmaya mecbur etmeyen kimse aldanmıştır.”⁵⁰ Nefse ait bir şeyi güzel kabul eden

⁴⁹Mermutlu, *Pendnâme*, s.215.

⁵⁰Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.747.

kimse onu helak etmiş olur. Nefs ve ruh şeytan ve meleğin çağrıda bulunduğu bir yerdir. Melek kalbe takvasını aşılar şeytan ise fenalık ve azgınlığı aşılar. Böylece nefsi-i emmare kalbin organlarına devamlı olarak fenalık ve azgınlık yaptırmasını ister. Nefs yaratılış bakımından Allah’a aittir. Bu nefse sahip olan kimsede ise bu nefsin istekleri, arzuları, şehvet ve lezzetleri vardır. Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak ve hakikate ulaşmak için nefsi emareye muhalefet ve düşmanlık yapmak gerekir.⁵¹ Nefs-i emmâre bedendeki tabiata heva ve hevesine meyleder, lezzet ve duyularla alakalı şehvetleri ister. Kalbi şerrin sığınağı, kötü ahlak ve davranışların kaynağı olan en aşağı yöne çeker.⁵² Nefsi emmâre hakkında Allah Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur: “Muhakkak ki nefis kötülüğü emreder.”⁵³ Bu Âyet-i Kerîme’den de anlaşılacağı üzere bu nefis tümüyle Allah’tan yüz çeviren ve onun nurundan nasiblenmeyen nefstir. Bu nefse duyuların sevgisi ve bedenın şehvetleri hâkim olmuş böylece vehim karanlığında yolunu şaşırmıştır. Bu nefse sahib birinin hastalığı büyümüş ve tedavisinden ümit kesilmiştir Helâk olacağına hükmedilmiştir. Kendisiyle Hakk arasındaki perde kalınlaşmış ve ebedi cehennemi hak etmiştir.⁵⁴

3.10.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük râh-ı Hudâ’yı atdılar (Bir grup Allah yolundan uzaklaştılar)
Nefs-i emmâre yolını tutdılar (Kötülüğü emreden nefsin yoluna girdiler)

Oldı mustağrak bu dünyâ malına (Dünyâ malına daldılar)
Âhiret hiç gelmez alar yâdına (Ahiret hiç gelmez aklına)

Ne ‘ibâdet var ne hûd ‘ilm ü ‘amel (Ne ibâdet yapar ne de ilim öğrenir)
Bağlamış uhrâ yolın tûl-i emel (Yolun sonunda uzun düşüncelere dalmış)

Emr-i Hakk’ın ‘aksini anlar tutar (Allah’ın emrinin tersini anlar ve yapar)
Dilleri bu halka mü’minlik satar (Dilleriyle bu halka mümin olmayı söylerler)

Halk içinde söyleşür mü’min sözi (Halk içinde mümin sözü söylenir)
Gittiği râhı münafıklar izi (Gittiği yol münafıkların yoludur)

‘Aklını ol nefsi kılmış nûger (Aklını arzularına köle yapmış)
Her fenâ işe anı cebrî çeker (Her kötü işi zorla çeker)

Şöhret-i hırs ile dolmuş gözleri (Gözleri şöhret hırsı ile dolmuş)

⁵¹Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.750.

⁵²Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.760.

⁵³ Yusuf, 53.

⁵⁴Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.763.

Kimseden aslâ utanmaz yüzleri (Kimseden utanmazlar)

Fi'l-i fitne vü hîle işleri (İşleri insanların arasını bozup hile yapmaktır)
Hiç ölümden yokdurur teşvîşleri (Hiç ölümden de yoktur çekingeleri)

Bu gürûh oldu bu ümmet yavûzı (Bu grup müslümanlara yol gösterir oldu)
Adıdur Mü'min münâfık kendözi (Adı mümin kendisi münafıktır)

Bir grup Allah yolundan uzaklaştılar. Kötülüğü emreden nefsin yoluna girip dünyâ malına daldılar. Ahiret hiç akıllarına gelmez ne ibâdetlerini yerine getirirler ne de ilim öğrenirler. Allah'ın emrinin tersini anlar ve yaparlar. Dilleriyle bu halka mümin olmayı söylerler halk içinde de mümin gibi görünürler halbuki gittikleri yol münafıkların yoludur. Aklını arzularına köle yapmış her zaman kötülüğü arzularlar. Gözleri şöhret hırsı ile dolmuş kimseden utanmazlar. İşleri insanların arasını bozup hile yapmaktır. Hiç ölümden de çekinmezler. Bu grup müslümanlara yol gösterir oldu isimleri mümin kendileri münafıktır.

3.11. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I NEFS-İ LEVVÂME⁵⁵

3.11.1. NEFS-İ LEVVÂME HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i levvâme, gaflet uykusundan uyanacak kadar kalbtteki nurla nurlanan nefistir. Bu nefse sahip kişi Rubûbiyyet ve Halkiyyet yönleri arasında gidip gelmekle halini düzeltmeye başlar. Ne zaman zulmani fitratının ve yaratılış gereği kendisinden bir kötülük ortaya çıkarsa ilahi nur ona mani olur ve nefsin kınamaya başlar. Çokça affedip bağışlayan Allah'a dönerek tövbe eder.⁵⁶ Bu nefis konusundaki ayette şöyle buyrulmaktadır: “Hayır kınayan nefse yemin olsun”⁵⁷ ayetiyle dikkat çekilmiştir. Bu nefis nefsin arzu ve isteklerine orta bir şekilde yönelen bir nefistir. Bu nefis az da olsa uyanmıştır, akli manaları idrak eder. Bu nefsin kurtuluşa ereceği umulur. Bu nefste iki özellik vardır. Biri kendisinde uyanıklığın bulunmasından dolayı yüce olana bakış birde duyuların isteklerine uyabilen suflî bakıştır. Nefsi levvâmenin İlahî nurların çoğundan perdelenmesi halinde, riyazet yoluyla temizlenmek karanlığını nebevi hidayet nuruyla aydınlatmak ve saadet bertebesine erişmek bu nefsin gücü dahilindedir.⁵⁸ Nefsi levvâme, mü'mün kimsenin nefsidir. Allah'a itaat ettiğinde kalbi faydalanır isyan ettiğinde ise acı duyar ve itaate dönmesi için nefsi onu kınar. Bu nefste nefsi emareden kalan izler vardır.⁵⁹

⁵⁵ Mermutlu, *Pendnâme*, s.215.

⁵⁶ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.763-764.

⁵⁷ Kıyamet, 2.

⁵⁸ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.764.

⁵⁹ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.767.

3.11.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük de nefs-i levvâm ehlidür (Bir grupta kendini kınayanlardır)

Bu Muhammed ümmetinün cehlidür (Bu Hz. Muhammedin (s.a.v.) ümmetinin cahilleridir)

Ta'at eyleyüb ider rağbet dîne (İbâdetlerini yapıp dine uyarlar)

Fısk ider olur peşimân işına (Günâh işler sonra pişman olur yaptığına)

Nefse virür ba'zı işde kendini (Bazı işlerde nefsin arzusuna uyar)

Levm ider yine o işde kendini (Kınar sonra kendini yaptığından)

Fısk ider ammâ olur ana elîm (Günâh işler ama sonra yaptığından pişman olup acı hisseder)

Tevbe ider üstine olmaz mukim (Tövbe eder ama tövbesinin üstünde durmaz)

Ba'zı kerre ol kılur fıskı îrâd (Bazen yaptığı günâhı tekrar eder)

Lîk fıskın kadri yanında kesâd (Fakat günâhı hayrı yanında daha az)

Tâ'ate irse eli tâ'at kılur (İbâdeti yapabilse ibâdet eder)

Fıska olsa fırsatı rağbet kılur (Günâha fırsat bulsa günâhı yapar)

Bu bölük bu ümmetin 'usâtıdır (Bu kısım insanlar ümmetin asileridir)

Mâni' olan ana seyyi'âtıdır (Ona engel olan günâhlarıdır)

Ahmedî bundan ferâğat eyle sen (Ahmedi bundan uzaklaş sen)

Her dü 'âlem içre râhat olasın (İki dünyâda da huzuru bulasın)

Tevbe kıl gir tevbenin pervâzına (Tövbe et tövbenin korunmasına gir)

Girmeden ol dest-i ecel bâzına (Ölüm sana gelmeden tövbe et)

Bir grupta kendini kınayanlardır. Bunlar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinin cahilleridir. İbâdetlerini yapıp dinin emirlerine uyarlar. Günâh işler sonra pişman olurlar yaptıklarına. Bazı işlerde nefislerinin isteklerine uyarlar sonra da yaptıklarından dolayı kendilerini kınarlar. Günâh işlerler ama sonra yaptıklarından pişman olup acı hissederler. Tövbe ederler ama tövbelerinin üstünde de durmazlar. Yaptığı günâhı bazen tekrar etmesine rağmen iyilikleri günâhlarına oranla daha çoktur. İbâdeti yapabilse ibâdet eder günâha da fırsat bulsa günâhı işler. Bu kısım insanlar ümmetin asileridir. Müellifimiz burada kendisine dönerek Ahmedî bu gruptan uzaklaş ki iki dünyâda da huzuru bulasın. Tövbe et ve tövbenin korunmasına girerek kendini koru.

3.12. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ MUTMA‘İNNE⁶⁰

3.12.1. NEFS-İ MUTMAİNNE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i mutmaine hiçbir şüphe ve tereddüt taşımadan, itmi'nân-ı kalble Allah'ı Rab kabul edip O'nun peygamberlerinin getirdiği dini de hak din bilerek Allah'a teslim olup O'na ulaşan yani tatmin olmuş nefse denir.⁶¹ Bu nefis Allah'ın karanlık kirlerden temizlemesi sebebiyle nuranîhale gelen ve ruha benzeyen nefstir. Allah'a itaat konusunda direnmeksizin boyun eymiştir. Allah'a itaatle muti olmuştur. Bu nefis sıdıkların bulunduğu mertebedir.⁶² Bu nefste hiçbir fazlalık bulunmaksızın kötü sıfatlardan uzaklaşıp güzel ahlakla bezenmek için kalbin nuruyla nurlanan nefistir. Cenab-ı Allah'a yükselme, kötülüklerle alakalı durumlardan temizlenme, itaate gayret sarfetme ve yüksek mertebelere ulaşmak için tamamiyle kalbi temizleyerek Allah'a ulaşmaya yönelir bunun sonunda da Yüce Allah ona şöyle hitap eder: “Ey mutmain olmuş (huzura kavuşmuş olan) nefis sen Rabb'inden Rabb'inde senden razı hoşnut ve razı olarak Rabb'ine dön. Seçkin kullarım arasına katıl ve cennetime gir”⁶³ nidasıyla Allah ondan razı olmuş bir şekilde onu cennetine alır.⁶⁴ Nefste bu derece ilk kemal derecesidir.⁶⁵ Bu derecedeki bir kişi yaptığı aşırılıkları idrak eder, hatalar dışında günah işlememeye azmeder.⁶⁶

3.12.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük de kendine kılmış oyun (Bir grup da kendine alışkanlık yapmış)
Nefs-i mutma'ineye virmiş boyun Nefsi tatmin olmuş bu yola uymuş)

Mâsivâya eylemezler rağbeti (Dünyevi şeylere değer vermezler)
Ya'nî kılurlar velîlik san'atı (Velilerin yolunda giderler)

Kendini 'ârif bilüb taşlar velî (Kendini bilgili bilip başkasını taşlar)
Yokdurur aslâ kerâmetde eli (Kerâmet gösterme dertleri yoktur)

Rağbet itmezler sahîye hem bâya (Meyletmezler cömert ve zengüne)
Ya'nî yokdır ihtiyâcım ğayriye (Başka bir şeye ihtiyaç duymazlar)

Aç olırsa ğayriye acım dimez (Aç olsa başkasına açım demez)
Kalsa 'uryân özgeden sevb isemez (Çıplak kalsa başkasından yardım istemez)

⁶⁰ Mermutlu, *Pendnâme*, s.216.

⁶¹ Es-Seyyid eş-Şerif el Cürcani, *et-Ta'rifât*, İstanbul 1283, s.165.

⁶² Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.746.

⁶³ Fecr, 27-30.

⁶⁴ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.760.

⁶⁵ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.767.

⁶⁶ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.760.

Rızkına kâni olur ger az u bol (Rızkı az veya çok olsa onu kabuleder)
Bulmaz ol rızkının esbâbına yol (Rızkına sebep olacak yolları bulmaz)

Eyü yavuz her ne key gelse başa (Başına her ne zorluk gelse)
Ol mutî olıb darılmaz ol işe (Boyun eğer darılmaz o işe)

Böyledir ol zâhid ü câhil işi (Dünyâyâ değer vermeyen cahilin hali budur)
Bilmedi tevfi bu mağbun olmuş ol (Sorumluluğunu nasıl yerine getireceğini bilmedi
o aldanmış kişi)
Mezheb-i Cebrîye varur işbu yol (Cebriye mezhebine yakınlaşmış oldu)
Aldanmış nefis anı mağbûn kişi (Nefsine uyup aldanmış olan kişi)

Ahmedî varma bu râha yol değil (Ahmedî bu yola girme bu yol yol değil)
Ehl-i Hak olanlara makbûl değil (Hak'tan yana olanlara uygun değil)

Kıldı dünyâyı Hudâ dâr-ı ta'ab (Allah dünyâyı sıkıntı yeri yaptı)
Her işin kesbinde halk itdi sebep (Her bir işi yapmada sebepler yarattı)

Ol sebebsiz dahî virse virür ol (O sebep olmadan da dilerse verir)
'Âdeti kılmış böyle dünyâyâ yol (Dünyâdaki kanunu ise her şeyi sebeblere bağlı
yapmasıdır)

Her işe bir nesneyi kılmış sebep (Her işe bir varlığı sebep yapmış)
Dâr-ı mihnetdir göre kullar ta'ab (Zorluk dünyâsıdır kullar sıkıntı çeker)

Rızkını kullarına bast eyledi (Kullarına rızklarını geniş eyledi)
Kul bula bastı talebiyle didi (Kulunun kendi çabasıyla o genişliği bulmasını istedi)

Bunlar ile kâsibi kul rızkının (Bu çalışmasıyla kul kendi rızkını belirler)
Nâil olur rızkına Rezzâk'ının (Rezzâk olan Allah'ın ona verdiği rızka ulaşır)

Kıl taleb rızkı ara olma seme (Rızkın için çabala gayret et ahmak olma)
Kim uşâk ağlamayınca yok meme (Çocuk bile ağlamasa ona süt verilmez)

Bir işi göster bana âsân ola (Kolay olan bir işi göster bana)
Ol kişi kullar sebebsizce bula (Çalışıp çabalamadan o rızkı kim bulmuş)

Bak şu hayvanâta rızkı yirde var (Hayvanların rızkını Allah yerde yaratmış)
Gezmeyi kılmış sebep rızkı arar (Rızkına ulaşabilmesi için de gezmeyi sebep yapmış)

Aç olunca eyleriz rızkî tâleb (Aç olduğumuzda rızkımızı aramaya başlarız)
Rızkî Razık'dır viren kesbi sebeb (Rızkî veren rezzak olan Allah'tır çabalamayı sebep yapmış)

Gezme 'uryanen taleb kıl setreti (Çıplak dolaşma üstünü ört)
Farz olındı kula setr-i 'avreti (Kula avret yerlerini örtmesi farz kılındı)

Yohsa kudret bunları deyn ile al (Yoksa gücün elbiseleri borçla al)
Râzıkın eyler edâsın eyyi hâl (Sana rızkî veren ödemene yardım eder)

Bir grup da kendine alışkanlık yapıp tatmin olmuş nefsin yoluna uymuş. Bunlar dünyevi şeylere değer vermezler ve velilerin yolunda giderler. Keramet gösterme dertleri de yoktur. Taşa toprağa meyletmeyip başkasına da ihtiyaç duymazlar aç olsa da başkasına açım demez çıplak kalsa başkasından yardım istemez. Rızkî az veya çok olsa onu kabuleder rızkına sebeb olacak yolları aramazlar. Başına her ne zorluk gelse boyun eğer darılmaz. Dünyâya değer vermeyen cahilin hali budur: Sorumluluğunu nasıl yerine getireceğini bilemeyip Cebriyye mezhebine yakınlaşmış oldu. Ahmedî bu yola girme bu yol yol değil. Hak'tan yana olanlara uygun değil. Allah dünyâyı sıkıntı yeri yapıp her bir iş için sebepler yarattı. O sebeb olmadan 'da dilerse verir. Dünyâdaki kanunu ise her şeyi sebeblere bağlı yapmasıdır. Zorluk dünyâsıdır kullar sıkıntı çeker. Kullarına çokça rızık yolları belirledi. Kulunun kendi çabasıyla bol rızkını bulmasını istedi. Bu çabasıyla kul kendi rızkını belirleyip Rezzâk olan Allah'ın ona verdiği rızka ulaşır. Rızkın için çabala gayret et ahmak olma bebek bile ağlamasa ona süt verilmez. Çalışıp çabalamadan kimse rızkını bulmaz. Hayvanların rızkını Allah yerde yaratmış rızkına ulaşabilmesi için de gezip aramayı sebep yapmış. Rızkî veren Rezzâk olan Allah'tır bize de çabalamayı sebep kılmış. Çıplak dolaşma üstünü elbiselerle ört kula avret yerlerini örtmesi farz kılındı. Yoksa gücün elbiseleri borçla al Allah ödemene yardım eder.

3.13. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ MARZİYYE⁶⁷

3.13.1. NEFS-İ MARZİYYE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i marziyye bütün benliği ile Allah'a teslim olan ve böylece Allah'ın da kendisinden razı ve hoşnut olduğu nefstir.⁶⁸ Nefs-i marziyye kavramı hakkında Kur'ân-ı Kerim'de birkaç âyet bulunmaktadır. "Sen O'ndan O da senden râzî olarak dön Rabb'ine"⁶⁹ ve "Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır"⁷⁰ Âyeti Kerime'leriyle nefs-i marziyye mertebesi övülmüştür. Bu

⁶⁷Mermutlu, *Pendnâme*, s.216-217.

⁶⁸ Elmalî Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. VIII, İstanbul 1970, s.5817.

⁶⁹el Fecr, 28.

⁷⁰el Beyyine, 8.

mertebeğe ulaşan salık bazı hâl ve hakikatlere nail olmuş ve Hakka'l-yâkin mertebesine ulaşmıştır. Bu makama ulaşmış kullar Yüce Allah'a olan rızâ ve teslimiyetleri sebebiyle kudsi hadiste denildiği üzere Yüce Allah onların “gören gözü, işiten kulağı, konuşan dili, tutan eli olmuştur”⁷¹.

3.13.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük ümmet dahî yâr oldılar (Ümmetten bir grup daha yardımcı oldular)
Nefs-i marziyeye munkâd oldılar (Kendisinden razı olunan nefse boyun eğdiler)

İhtiyâr-ı cüzi inkâr itdiler (Kendi cüzi iradelerini inkâr ettiler)
Mezheb-i cebrî yolına gitdiler (Cebriyye mezhebinin yoluna girdiler)

Dirler anlar Hâlık'a biz teslîmiz (Onlar derler ki biz Yaratıcı'mıza teslim olduk)
Fi'limizde yok diyerler sun'ımız (Bizim gücümüz ve yapabileceğimiz bişey yok)

Ne nazar küfre iderler ne dîne (Ne küfür hakkında ne de din hakkında bir görüş belirtmezler)
Hak bizi cebrî koyar dir her dîne (Allah bizi zorla dine koyar)

Kul ne kılrsa dir Hudâ'sı itdirür (Kul ne yapsa İlah'ı onu yönlendirir)
Ol kulı ol fi'le cebrî yetdirür (Kulu zorla o işe yönlendirir)

Hak bizi dir halk idüb kul eylemiş (Allah bizi yaratıp kul etmiş)
Taht-ı ahkâmında mecbûr eylemiş (Kendi hükümlerine mecbur eylemiş)

Kullara rahmet vire yâhûd 'azâb (Kullarına bağışlanmayı veya azabı verse)
Kul anı cebrî bulır dirler cevâb (Kul onu zorla görür derler)

Bâyları yohsul olınsa ğam yimez (Zengini yoksul olsa da üzülmez)
Yohsulı bây olsa şükrân eylemez (Yoksulu da zengin olsa şükretmez)

Eylemez bunlar recâ havf-ı merâm (Bunlar ümit etmez korkuyu da istemez)
Meşyet-i Bâri'de yüzdiler müdâm (Yaratıcı'nın dilemesiyle sürekli yaşadılar)

Ol sebebdan cennet arzû eylemez (Bu sebepten dolayı cenneti arzu etmezler)
Hem cehennem havfını fikr eylemez (Hem de cehennem korkusunu düşünmezler)

⁷¹ Buhari,Rikak:38

Bu iki yol kulların dir râhıdur (Bu iki yol böylelerinin yoludur)
Herbiri ehline ‘işret-gâhıdur (Herbirisı yolunun ehlidirler)

Ol la‘in iblîs şeka‘-nâ-bekâr (Lanetli iblis onları işe yaramaz yapar)
Şimdi Hâlâ mezheb-i cebrî tutar (Cebriyye mezhebinin yolunda gider)

Mezheb-i cebrî ol îcâd eyledi (Cebriyye mezhebi yeni bir fikir söyledi)
Kulların fi‘inde sun‘ı yok didi (Kulların yapmış oldukları fiillerde bir etkilerinin olmadığını söyledi)

Ahmedî sen bu yola olma yakın (Ahmedî sen bu yola yaklaşma)
Gazab-ı Hak bundadır ğâyet sakın (Allah’ın gazabı bu yoldadır sakın)

Ol recâ havf ile uhrâya revân (Ümit ile korku arasında ahrete yürü)
Korkarız nârından umâriz cinân (Ateşinden korkarız cennetini umarız)

Emridir Hakk’ın furûzât-ı îmân (İmanın farzları Allah’ın emridir)
Küfr ü ‘isyân nehyidür andan yamân (İnkâr ve isyân ise yasaklarıdır onlardan sakın)

İhtiyârı var kulın virür cevâb (Kulun irâdesi vardır karşılık verir)
Hak budur vallâhu a’lem bi’s-sevâb (En iyisini Allah bilir doğru yol budur)

Biz diriz cebrîdedür kevn ü mekân (Biz gök ile yerin Allah’a itaat ettiğini söyleriz)
Lîk tavfız iledür ins ile cân (İnsanda Allah’a teslimdir)

Kulda sabitdür ol cüz’-i ihtiyâr (Kulda cüzi irade vardır)
Kasd ideriz halk ider Perverdigâr (Biz o işe yöneliriz Allah’da yaratır o şeyi)

Halk ider Hâlık kul anın kâsibi (Onu isteyip meyleden kuldır yaratan ise yaratıcı olan Allah’tır)
Mezheb-i Hak böyledür olma ğabî (Hak mezhebin görüşü böyledir anlayışız olma)

İhtiyârı vormeyeydi kulına (Seçebilme özgürlüğünü kuluna vermeseydi)
İhtiyâr ile bulalar anları (İstediklerini kendi iradeleriyle seçsinler)

Tâ ki yarın diye anı diledin (Taki yarın diye süreyi belirledin)
Ben yarâtdım sen anı kesb eyledin (O fiili sen istedin Allah yarattı)

İtdüğü fi‘lin cezâsını bula (Sen istediğin için karşılığını bulursun)
Ol neye lâyük ise nâil ola (Neyi istersen onu bulursun)

Ehl-i cennet ni‘met-i ‘işret bulur (Cennete girecek kişiler güzel nimetleri bulur)
Nâra giren kulları zahmet görür (Ateşe giren kullar ise eziyet görür)

Ümmetten bir grup da kendisinden razı olunan nefse boyun eğdiler. Kendi cüz-i irâdelerini inkâr edip Cebriyye mezhebinin yoluna girdiler. Onlar derler ki biz Yaratı‘cımıza teslim olduk bizim gücümüz ve yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Ne inkâr hakkında ne de din hakkında bir görüş belirtmezler. Kulun İlâh’ı onu neye yönlendirse kul onu yapar. Allah bizi yaratıp kul etmiş. Kendi hükümlerine mecbur etmiş Kullarına bağışlanmayı veya azabı dilese kulu onu zorla görür. Zengini yoksul olsa üzülmez yoksulu da zengin olsa şükretmez. Bunlar ne iyiliği ümit eder ne de kötülükten korkarlar. Bu sebepten dolayı cenneti arzu etmez cehennem korkusunu da düşünmezler. Lanetli iblis onları işe yaramaz hale getirir. Cebriyye mezhebi ortaya attığı yeni fikirle kulların yapmış oldukları fiillerde bir etkilerinin olmadığını söyledi. Müellifimiz kendine dönerek “Ahmedî sen bu yola yaklaşma Allah’ın gazabı bu yoldadır. Ümit ile korku arasında ahirete yürü ve şöyle de Allah’ım ateşinden korkar cennetini umarız. İmanın şartlarına inanmak Allah’ın emridir. İnkâr ve isyan ise yasaklarıdır onlardan sakın. Kulun irâdesi vardır isteklerini yerine getirir. Biz gök ile yerin Allah’a itaat ettiğini ve ona boyun eğdiğini söyleriz. İnsanda Allah’a teslimdir. Bununla birlikte onda cüz’i irâde vardır Biz bir şeye yöneliriz Allah’da o şeyi yaratır. Onu isteyip ona meyleden kuldır yaratan ise Yaratıcı olan Allah’tır. Hak mezhebin görüşü böyledir iyi anla. İstediklerini kendi iradeleriyle seçsinler diye seçebilme özgürlüğünü verdi ki karşılığını bulsun. Neyi istersen onu bulursun Cennete giren güzel nimetleri Ateşe giren ise eziyet görür” der.

3.14. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ ÂŞİKA⁷²

3.14.1. NEFS-İ ÂŞİKA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte şiddetli ve aşırı sevgi, bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden daha güzel görmeyecek şekilde ona düşkün olması gibi anlamlara gelir.⁷³ İslamî literâtürde aşk ikiye ayrılır. İlki beşeri aşktır buna mecâzi aşkta denir. Diğerisi ise İlâhî aşk olan hakiki aşktır bizi ilgilendiren tasavvufun konusu olan İlâhî aşktır. Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde aşk kavramı geçmemesine rağmen bunun yerine hub ve muhabbet kavramları kullanılmıştır. Nefs-i aşıkaya ulaşan salık kendi ihtiyar ve iradesini bırakıp Yüce Allah’ın iradesine boyun eğmişlerdir. Bu kişilerin bir diğer özelliğide Yüce Allah dışında dünya ve ahretle ilgili bütün hazzardan vazgeçmiş olmalarıdır. Bunlar Yüce Allah’ın aşkında kaybolmuş ve kendilerinden geçmişlerdir.⁷⁴

⁷²Mermutlu, *Pendnâme*, s.217-218.

⁷³Süleyman Uludağ, “*Aşk*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, C. IV, s.18-20.

⁷⁴Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.250-251.

3.14.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Uydı nefs-i ‘âşıkıyye bir bölük (Bir grup âşıkların yoluna girdiler)
Ya’nî ‘aşk-ı Hakk’a itmişler sülük (Allah aşkının yoluna girmişler)

Bir güruh ‘âşık idinmiş özini (Değersiz bir topluluk ise bazılarına âşık olmuşlar)
Ma’sûk idinmiş güzeller yüzini (Âşık olmuş güzellerin yüzüne)

Hûb cemâle dir ki biz nezzâreyiz (Sevgi görünüşedir biz onlara bakarız)
Ol mecâz ile hakîka iririz (Görünenin aşkından görünmeyenin aşkına varırız)

Seyr ideriz dir o sun’-ı Bâri’ye (Bakarız biz o Kusursuz yaratılana)
Varuriz anınla dirler Tanrı’ya (Onunla biz Allah’a ulaşırız)

Âşıkam dir Allah’a dîn aramaz (Allah’a âşık olan din aramaz)
Râh-ı şer’i atdı oldı yaramaz (Şeriatın vermiş olduğu kolaylığı attı yaramaz oldu)

Eylemişler halk içinden ‘uzleti (İnsanlar arasından çıkıp yalnızlığı seçmişler)
Eylemezler emr olınan hizmeti (Emredilen ibâdetleri yerine getirmezler)

Emri nehyi sâkıt itdi işlemez (Emir ve yasaklara yıktılar hiçbirine uymazlar)
‘Aşkî tutmuşdur ‘ibâdet eylemez (Aşk yoluna girmiş ibâdet etmezler)

Tâ’at emr oldı didiler anlara (Allah’a ibâdet etmek farz olundu denildi onlara)
Hakk’a boyun egmeyen ol kullara (Allah’a kulluk etmeyen o kullara)

Tâ ki ol tâ’atla münkâd olalar (Taki ibâdet edip boyun eğler)
Anın ile ‘aşka kurbet bulalar (Onun ile aşka yakınlık kurarlar)

Böyle olmaz Hâlık’ın ‘âşıkları (Yüce yaratıcıya âşık olan böyle olmaz)
Yanışa vardı bu râhın rehberi (Yanlış yaptı bu yolun rehberi)

Bu mecâz-ı aşkı Ahmed atagör (Ahmed bu mecâzi aşkı at)
Ol hakîki ‘aşkı kalbe tutagör (Kalbdeki hakiki aşka bak)

Sun’-ı Hakk’ı arayanlar Tanrı’nın (Mükemmel bir şekilde yaratan yaratıcıyı
arayanların)
Baksın ol şemse yire göğe anın (Güneşe göğe ve yere baksın hepsi onun)

Şol güneş beş yüz sene yolu nice (O güneşe olan uzaklığı beş yüz sene)
Seyr ider birgün gelür gider gice (Bakar ona gündüz gelir gece gider)

‘Askeri encüm ile bak kameri (Yıldızlar ile aya bak)
Seyri der bunca gice bir yirleri (Bunca gece bakar bir yerlere)

Bak semâya hayme-i otâğına (Gökyüzüne ve yayıldığı alana bak)
Bunca ‘âlem derc olunmuş altına (Bunca yıldız toplanmış altına)

Yok‘amûd ile tenef devrân ider (Direk ve çatı olmadan döner)
Gice gündüz durmayub cevân ider (Gece ve gündüz durmadan bir birini takip eder)

Mü‘min oldır ire ‘aşkın câmina (Mümin o kişidir ki aşka ulaşsın)
Ol ola ‘âşık nûger Mevlâ’sına (Yaratıcı’sına kul olmalı)

Râh-ı şer‘iyle vara cümle yola (Şeriat yoluyla her yola gire)
Hizmetiyle vuslata nâil ola (İbâdet ve hizmetiyle sevdiğine ulaşsın)

Her rızâsında bulın ‘aşk ile sen (Her şeyde aşk ile rızâsında ol)
Hâlık’a ‘âşık budır kıl ol hasen (Allah’a âşık olan iyilik yapar)

Hâlık’a ‘âşık olan emri tutar (Yaratıcı’ya âşık olan emirlerini yerine getirir)
İşlemez nehy işleri cândan atar (Yasaklanan işleri yapmaz uzak durur)

Ol Muhammed Hazreti sana misâl (Hazreti Muhammed (s.a.v.)sana örnek olsun)
Rû‘yet-i Rahmân ile buldı visâl (Rahmân’ı görmekle sevgiyi buldu)

Andan ekmel yok Hudâ’nın ‘âşıkı (Ondan daha çok Allah’a âşık olan yok)
Andan efdal yok Hudâ’nın sâdıkı (Ondan daha iyisi yok Allah’a bağlı olan)

Ana görindi cemâl-ı pür-kemâl (Ona göründü Allah’ın cemali)
Hiç menend olsun mı ana bir ricâl (Hiçbir adam ona benzemez)

‘Âşıkıydı emrin iderdi kamû (Tüm emirleri yerine getirirdi)
İtmeyene söyledi vardır tamû (Emirleri yerine getirmeyene azap var dedi)

Böyle kurdı ‘âşık-ı li’llâh’a yol (Böyle erdi Allah aşkına)
Bir misâlîm dahî sana yâ oğul (Bir örnek daha vereyim sana oğlum)

Eylemez olsan ana hizmet işi (Onun yoluna hizmet etmezsen)

Bulmasın anın rızâsın yâ kişi (Onun rızasını kazanamazsın)

Ol ider sana bu er tarrâr imiş (O der sana bu adam hilekarımiş)
Hizmete yarar değil ağyâr imiş (Hizmete faydalı değil zararlı imiş)

Hizmet-i Efendi'ye olsan ırâk (Efendi'ne hizmet etmekten uzak olsan)
Ol Efendi'den olamazsın çırâk (O Efendi'ye olamazsın çırak)

Bir grup da Allah aşkının yoluna girmişler. Değersiz bir topluluk ise bazılarına âşık olmuş. Âşık olmuşlar güzellerin yüzüne ve sevgi yüzdedir, görünüştedir biz onlara bakarız. Görünenin aşkından görünmeyenin aşkına varırız. Biz o kusursuz yaratılana bakar onunla Allah'a ulaşırız. Allah'a âşık olan dîn aramaz şeriâtın vermiş olduğu kolaylığı kabul etmez. Bu grup insanlar arasından çıkıp yalnızlığı seçmişler. Emredilen ibâdetleri yerine getirmez yasaklardan da kaçınmazlar. Allah'a ibâdet etmek farz olundu denildi onlara. İbâdetle Allah aşkına yakınlık kurulur ancak. Müellif kendine dönerek Ahmed bu mecâzi aşktır uzak dur kalbdeki hakiki aşka bak. Yüce Allah'ı arayanlar güneşe göğe ve yere baksın hepsi Onun'dur. Gökyüzündeki onca yıldızlara bak direk ve çatı olmadan kim tutuyor onları havada. Gece ve gündüz durmadan bir birini takip etmeside Onun kudretini gösteriyor. Mümin o kişidir ki Mevlâ'sına âşık olup ona kul olmalı ibâdetler iyiliklerle rızasını kazanmalı emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmalıdır. Hazreti Muhammed (s.a.v.) sana örnek olsun. Ondan daha çok Allah'a âşık olup bağlanan yoktur. Allah'ın tüm emirleri yerine getirirdi. Emirleri yerine getirmeyeni azapla uyarırdı. Yasaklanan hiçbir şeyi yapmadı böylece Allah'ın aşkına vardı. Allah yolunda hizmet et bu O'nun rızasına kavuşturur

3.15. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ NÂTIKA⁷⁵

3.15.1. NEFS-İ NÂTIKA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i nâtika farklı gruplara göre farklı isimlerde kullanılmıştır. Hâkimler buna “nefs-i nâtika” der, Kur'ân da bu kavram “nefs-i mutmaine” diye geçer. Sufiler ise buna “kalb” demişlerdir. İsmi değişmesine rağmen hepsinde de mana birdir. Kalb ruh ve nefis-i mutmaine kavramlarının tamamı nefis-i nâtikanın isimleridir. Nefs-i nâtika canlı, faal ve idrak eden cevherdir (öz) dir. Nefs-i nâtika-yı nefsiyye (insanî nâtık nefis) nefis-i külliyyenin onu aydınlatmasına imkân tanıyan bir yapısı vardır ve ondaki akıl suretleri öz temizlik kuvvetiyle ve ilk safiyetiyle kabul etmeye hazırdır. Ancak nefis-i nâtıkların bir kısmı dünyâda hasta olur ve bu hastalık ve engellemelerle hakikatleri idrâk etmekten uzaklaşır. Diğer bir kısım nefis-i nâtıklar ise hastalık ve sıkıntılar olmaksızın aslı üzerine durur. Bu sağlam duran nefis ise vahyi kabul eden Nebevî

⁷⁵ Mermutlu, *Pendnâme*, s.218-219.

nefslerdir.⁷⁶ Bazı sufilere göre bu nefs meleklerin cevherindendir. Onu hastalıklardan ancak bedeni kuvvetleri korur. Nefs ruhânî kuvvetlerle takviye edilip bedeni kuvvetlerin gücünün zayıflamasıyla, az yeme ve çok uyanık kalmakla nefis bazen kudsi âleme ulaşır ordan marifet elde eder. Böylece uykuda veya uyanık iken ğayba ait bilgileri alır.⁷⁷

3.15.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Nefs-i nâtıkiyeyi tutdı bir kavm (Bir grupta düşünen akleden nefsin yolunu girdi)
Bu bölükte yok salât ile savm (Bu grupta namaz ve oruç yok)

Emr-i Hakk'ı eylemez 'âvâredir (Allah'ın emrini yerine getirmez başıboşlardır)
Bunlara dil bir ulû sermâyedir (Bu gruba dil büyük bir nimettir)

Hoş-suhân kılmış Hudâ ihsân ana (Güzel söz söyleme gücü vermiş Yaratıcı'sı onlara)
İşiden kimse olur hayrân ana (Onları duyan hayran olur onlara)

Bu bölükde geldi ekser şâ'irîn (Bu grubun çoğu şairlerdir)
Saymadı makbûla anı şâri'în (Hüküm koyan onları kabul etmedi)

Anların zirâ olur mezhebi bol (Onların yolları çok mezhepleri geniştir)
Ba'zı şî'rinde kılur küfri kabul (Bazı şiirlerinde küfre girer)

Şâri'in medh itdüğünü kadh ider (Allah'ın övdüğünü o yerer)
Zemm olan fi'l-i şenî'imedh ider (Kötü olan işi o över)

Medh ider fiskı meyi meyhâneyi (Kötülüğü içmeyi meyhaneyi de över)
Hicv ider mescid 'ibâdet-hâneyi (Mescid ve camileri de kötüler)

Kendüni 'arifbilür illâ ki yâd (Kendini en iyisi görüp över)
Bulmadı râh-ı şerî'at içre dâd (Şeriat yolunda da iyiliği bulmadı)

Bu bölüğün Hakk'a yokdır tâ'atı (Bu grup Allah'a ibâdet yapmaz)
Şî'riyle bulmuş fenâda şöhreti (Şiirleriyle dünyâda şöhreti bulmuş)

Ahmedî şükr eyle şâir olmadın (Ahmedî şükret sen şair olmadın)
Şî'r-i ziyâdete mâhir olmadın (Şiirler yazmaya becerikli olmadın)

Öyle lağviyyât-ı şî'ri eyleme (Böyle manasız şiirler söyleme)

⁷⁶Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.749.

⁷⁷Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.751.

Şer‘a uymayan kelâmı söyleme (Şeriata uymayan söz söyleme)

Şâri‘a uygun kelâmı söyle sen (Şeriata uygun sözler söyle sen)
Nazm ile halka anı şây eyle sen (Kafiyeli sözlerle halka çalışmayı söyle)

Nazm ile şi‘r-i suhan mellâh olur (Kafiyeli sözlerle kişi kaptan olur)
Böyle kimse şâri‘a meddâh olur (Böyle kimse şeriata övgüde bulunur)

Nazm ile söyle şerî‘at sözlerin (Kafiyeli söyleşeriat sözlerini)
Var rızâsı Halık’ın Peyğamber’in (Bunda Allah’ın ve Peygamberi’nin rızası var)

Diğer bir grupta düşünen akleden nefse uydu. Bu gruptakiler Allah’ın emrettiği namaz ve oruç gibi ibâdetleri yerine getirmezler. Bu grup Allah’ın emrini yerine getirmemelerine rağmen dini anlatmada çok maharetlidirler. İslam’ı çok güzel bir şekilde anlatırlar ama uygulamaya gelince yapmazlar. Bu gruptakilerin çoğu şairlerdir. Bu gruptakilerin hepsi aynı görüşte değildir. Bazıları çok ileriye giderek sırf insanları eğlendirmek ve dikkat çekmek için küfre gidecek sözler söylerler. Allah’ın övdüğünü onlar yerer yediğini ise överler. Kötülüklerin ve haramın yaygınlaşması için çalışır hayırlı işlerin önünü kapatırlar. Bunlar kendini övmeyi çok sever Allah’a ibâdet etmezler. Müellifimiz burada kendine dönüp bu tür şairlerden olmadığı için şükreder. Ancak şiirler Allah’ı ve Resulü’nü övmek için söylenirse bu güzel bir davranıştır.

3.16. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ FAKÎRE⁷⁸

3.16.1. NEFS-İ FAKÎRE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Tasavvufî manada fakr kelimesi insanın zorunlu olan ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olması veya kendisini daima Allah’a muhtaç görmesi anlamında kullanılır. Fakirlik kavramı maddî ve manevî olmak üzere iki manada kullanılır. Maddî manada fakirlik kişinin dünyevî mal ve mülkten yoksun olmasına denir. Manevî manada fakirlik kavramı ise tüm insanlar fakir ve Allah’a muhtaç olup zengin ve hiçbir şeye muhtaç olmayan yalnızca yüce Allah’tır. Maddî manada fakirliğin zenginlikten daha üstün olduğunu düşünen ilk dönem sufileri fakir sahabe ve Ashab-ı Suffeyi de kendilerine örnek alarak dünyâ malına rağbet etmemişlerdir. Fakirlerin zenginlerden önce cennete girecekleri cennet ehlinin çoğunluğu fakirlerden oluştuğu gibi hadisi şerifler sufilerin fakirliği zenginliğe tercih etmesine vesile olmuştur.⁷⁹

⁷⁸Mermutlu, *Pendnâme*, s.219-220.

⁷⁹Süleyman Uludağ, “Fakr” TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, C. XII, s. 132-134.

3.16.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük nefis-i fakîre oldı yâr (Bir grup fakirliği dost edinmiş)
Hâl-ı fakrı eylemiş kendine kâr (Fakirlik hâlini kârlı görmüş)

Bu böligin mülki mâlı genci yok (Bu gruptakilerin malı mülki yok)
Kibr ü kîn ile hasedi renci yok (Kibir kin ve hasette yok)

Dirler anlar şûğl-i dünyâ mülk ü mal (Onlar der ki dünyâda mal mülk için çalışma)
Kîn ü kibre sû'-i fi'le oldı dâll (Kin, kibir ve kötü işlere sebep oldu)

İstemezler vüs'at ile devleti (Genişlik ve zenginliği istemezler)
Ya'nî kılmışlar fenâdan 'uzleti (Yani fanîdünyâdan uzaklaşmışlar)

Şûğl-i dünyâ ile olmaz elleri (Elleriyle dünyâ işleri yapmazlar)
Hem kelâm ile dolanmaz dilleri (Hemde çok söz söylemezler)

İşbu dünyâ işlerinde ğasbı yok (Dünyâ işlerinde hiçbir gayretleri yok)
Âhiret işinde dahî kesbi yok (Ahiret işlerine bile çalışmazlar)

Ya'nî hayr u şerden itmişler firâr (İyilik ve kötülükten kaçınmışlar)
Fikri derler Hâlık'ı leyl ü nehâr (Gece gündüz Yaratıcı'yı düşünürler)

Farz olan ef'âle olmuşlar ırak (Farz olan ibâdetlerden bile uzak durmuşlar)
Emri kılmaz fikre olmuşlar duşak (Emri yerine getirmez düşünceye dalmışlar)

Fikri kendülere tâ'at eylemiş (Düşünceleri kendilerine ibâdet ettirmiş)
Boş battâllığını san'at eylemiş (Boş durmayı alışkanlık edinmiş)

Öyle fâriğdir sanasın kul değil (Öyle başıboştur sanırsın kul değil)
Şer'a yarar yok işi makbûl değil (yaptıkları işler faydalı ve doğru değil)

Ya'nî iderler riyâzet Tanrı'ya (Yaratıcı'ya ulaşmak için yaparlar)
Öyle fi'li yok Hudâ'ya yaraya (Allah yolunda yaptığı bir iş yok)

Kul bulındı Hakk'a kulluk eylemez (Kul olarak yaratıldı Yaradan'a kulluk etmez)
Emri kılmaz dilde zikri söylemez (Emirlerini yerine getirmez diliyle anmaz)

Varma bu sevdâya olma müşteri (Bu yola girme)
Yanışa bu râhım rehberi (Bu yoldakiler yanlış yoldalar)

Bu san‘at baykuş olan bûma yarar (Bu sanat baykuş tabiatlıdır)
Yokdır anda emr ü nehy-i Girdigâr (Allah’ın emir ve yasaklarını yapmazlar)

Yok tekâlif kaydı çün vîrân arar (Yapmaz bir şeyi başıboştur)
Fıkr-i zikri der Hakk’ı leyl ü nehâr (Aklı ve dili gece gündüz Allah’ı anar)

Gönderür rızkı Hudâ ayağına (Allah rızkını ayağına gönderir)
Düşürür ol pençe-yi tuzâğına (Gelir rızkı ona)

Her dü ‘âlem pâdişah idi Resûl (Resulullah iki dünyâda da padişahdır)
Aldı dünyâsında fakr gerçi ol (O da dünyâda fakirliği seçti)

Nefsini efkar kılmışdı kendi bây (Nefsini hakir görmüştü, kendisi beğ)
Kılmadı ol bir nefes ‘ömrini zây (Ömründe bir nefesi bile boşuna harcamadı)

Gice gündüz Hakk’a tâ‘at eyledi (Gece gündüz Allah’a ibâdet etti)
Cümle tâ‘at ile cismi bezedi (Tüm ibâdetlerle kendini süsledi)

Sevb-i uhrâdur bizetâ‘at â yâr (Ey kardeşim bizi ahirette kurtaracak olan ibâdetdir)
Kalmayın ‘uryân âhirî şermsâr (Elbisesiz kalmayınsonra utanırsınız)

Diğer bir grup da fakirliği dost edinmiş. Bu gruptakilerin malı mülki yoktur onlara tamah etmezler. Onlar der ki dünyâda mal mülk için çalışma çünkü dünyâ malı kin, kibir ve kötü işlere sebep olur. Zenginliği çok mala sahip olmayı istemez bu fani dünyâdan el etek çekmişlerdir. Dünyâ işlerinde hiçbir gayretleri olmadığı gibi Ahiret işlerine de çalışmazlar. İyilik ve kötülükten kaçınmış gece gündüz Yaratıcı’larını düşünürler. Hiçbir ibâdeti, emri yerine getirmez sadece Yaratıcı’yı düşünürler. Düşünceyi kendilerine ibâdet yapmış başıboş dururlar. Allah yolunda yaptıkları bir iş olmamasına rağmen düşünceleriyle ibâdet ettiklerini sanırlar. Bu yoldakiler Allah’ın emir ve yasaklarını yapmazdıkları için yanlış yoldadırlar. Allah’ın emir ve yasaklarını yapıp aklı ve dili ile gece gündüz Allah’ı ananlara gelince onlar Allah’ın sevdiği kullarıdır ve onlara rızıkları ayaklarına getirilir. Onların önderi Resulullah’tır o dünyâda bir nefesini bile boşuna harcamadı tüm ömrünü Allah’a ibâdet ederek onun yoluna adadı. Bizden de Allah’a ibâdetle bedenimizi süslememizi ve öylece onun huzuruna çıkmamızı öğütledi.

3.17. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ FÂNİYYE⁸⁰

3.17.1. NEFS-İ FÂNİYYE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte geçici olmak, yok olmak, ölmek gibi anlamlara gelen fenâ kelimesi tasavvufi bir terim olarak ölmeden önce ölmek anlamına gelir. Bu yoldaki salık belli bir riyazetten sonra ulaştığı manevi bir makamdır. Bu kavram ile kastedilen anlam kulun benliğini Allah'ın varlığında yok edip eşyadan uzaklaşır. Salık nefsi ve şeytanla cihad ederek bu makama kavuşur ve bu makamda kendi varlığından hiçbir şeyi görmez olur varlığını bile unuttur. Ölüm iki türlü gerçekleşir. Biri ruhun bedenden çıkmasıyla diğeri ise Yüc Allah'ta fanî olmasıyla gerçekleşir. Bu makama erişen salık Allah'ın razı olduğu şeyleri yapar onun sevdiklerini sever buğz ettiğindende uzak durur.⁸¹

3.17.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Bir bölük de uydı nefs-i fâniye (Bir grup ta Allah'ta yok olmayı seçtiler)
Nefs-i fanî nice Hakk'ı tanıya (Nefsi fâniyye Allah'ı nasıl tanımaktır)

Onca bunlar killeti kût eylemiş (Bunlar azlığı azık eylemiş)
Cism-i tuvânını fertût eylemiş (Kuvvetli bedenleri ihtiyarlaştırmışlardır)

Öyle bî-tâb ne ölüdür ne diri (Öyle bir hale gelmişlerki ne ölüdürler ne de diri)
İdemez fisk ü sevâbı yok fer'i (İyilik ve kötülüğü yapamaz. Gözlerinin ışıltısı kaybolmuştur)

Tâ'atı yok eylemez Hakk'a sücûd (İbâdeti yok Hakk'a secde etmez)
Sanki yok cânı bedende misl-i pût (Sanki ruhu bedeninde değil put gibidir)

Dîni dünyâyı ferâğat eylemiş (Dinden ve dünyâdan vazgeçmiş)
Ya'nî kim Hakk'a riyâzet eylemiş (Yani kim Allah'a yönelmiş)

Ne firâk oldu bu kavme ne visâl (Ne bu kavimden uzaklaştı ne de kavuştu)
Hem recâyı havfı bilmez misl-i dâll (Ümidi ve korkuyu bilmez)

Eylemişler cû' ile nefsi zebûn (Açlık ile nefsi güçsüzleştirmişler)
Kalmamış aslâ şu'ûr olmuş kanûn (Bilinç kalmamış)

Emr-i Bârî geldi dirler kullara (Yaratıcı'nın emri geldi derler kullara)
Nefsi ol güm-râh olan âzğunlara (Arzusu çok olan azgınlara)

⁸⁰Mermutlu, *Pendnâme*, s.220.

⁸¹İsmail Ağa Cemaati'nden merhum Mahmud Efendi Hazretleri'nin sohbetlerinden derlenmiştir.
2015

Nefsimiz yokdır ki emre varalım (İrâdemiz yokki emri yerine getirelim)
Fânî olduk nice hizmet kılalım (Geçiciyiz bu dünyâdan nasıl hizmet edelim)

Bu diyârın halkı bilmez bunları (Buranın insanları bunları bilmez)
Ol yemen Hind oldu anlar illeri (Yemen ve hind oldu illeri)

Hiç bula mı bu bölük Hak rahmeti (Hiç bulur mu bu bölük Allah'ın rahmetini)
Farzı terk idüb kılurlar bid'atı (Farzları terk edip bid'at olan davranışları yaparlar)

Farz olındı Mü'min'e yiye kûtı (Mü'minler'e gerektiği kadar yemek farz kılındı)
Hizmet-i Rahmân'a ola kuvveti (Allah yolunda ibâdetleri yapabilecek gücü bulmak için)

Nefs ile âdem bulıbdır kurbeti (Nefs ile Rabb'e yakınlığı buldu)
Öyle doyur ki bulına tâkatı (Öyle yedir ki güç yetirebilsin)

Çok yidürme âzğün idersin anı (Çok yedirme azgınlaşır nefis)
İtifâtı bilmez ol asl-ı denî (İyi davranmaya gelmez aslı alçaktır)

Bir grup ta Allah'ta yok olma yoluna girdiler. Bu gruptakiler azlığı azık eylemiş kuvvetli bedenlerini ihtiyarlaştırmış öyle bir hale gelmişlerki ne ölüdürler ne de diridirler. İyilik ve kötülük yapacak güçleri yok Allah'a da ibâdet etmezler. Sanki ruhları bedenlerinden çıkmış hareket etmez dinden ve dünyâdan da vazgeçmişlerdir. Ümidin ve korkunun ne olduğunu bilmezler. Açlık ile nefsi güçsüzleştirmişlerdir. Allah'ın emirleri ve yasakları onlara söylenince derler ki bizim hiçbir gücümüz yokki onları yerine getirelim. Farzları terk edip bid'at olan davranışları yapan bu grup Allah'ın rahmetini bulamazlar. Allah yolunda ibâdetleri yapabilecek güçleri olması için müminlere gerektiği kadar yemek farz kılındı. Öyle bi yeki ibâdetleri yapacak güç bulasın ama çok yta yeme çünkü çok yemek nefsi azgınlaştırır.

3.18. FÎ BEYÂN-I NEFS-İ KÂMİLE⁸²

3.18.1. NEFS-İ KÂMİLE HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Nefs-i kâmile ve nefsi sâfiyye olarak bilinen nefis kulluktaki en yüksek mertebedir. Yapmış olduğu tezkiyeler sonucunda arınmış, saflaşmış ve olgun bir nefstir. Bu nefsin sahibi şeytanın gireceği tüm yolları kapatarak hem zahir hem batın olarak Yüce Allah'ın rububiyet vazifelerini yerine getirerek müşahede ve irfân ehlinde olup Allah'a vasil olanlardandır. Bu makam yüce Allah tarafından vehbî olarak kişiye

⁸²Mermutlu, *Pendnâme*, s.220-221.

verilen makamdır sadece çalışmakla bu makama erişilmez. Bu makama gelenlere irşad hizmeti verildiğinden bu makama “irşad makamı” da denmiştir.⁸³

3.18.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Dokuzuncu uydı nefis-i kâmile (Dokuzuncu grup tam olan nefse uydu)
Hakka varub irdi anlar kâm ile (Allah’a ulaşp zevke erdiler)

Girdiler bunlar şerî‘at râhına (Bunlar şeriat yoluna girdiler)
Varub encâmı irer Allâh’ına (İşlerinin sonu Allah’ ulaşır)

Vardı râh-ı şer‘ ile buldı necât (Kötülüğü terk ederek buldu kurtuluşu)
Her dü ‘âlem bundadır emn ü hayât (İki dünyânın emniyeti bunladır)

Bu bölük şârî‘ kanadıyla uçar (Bu grup şeriatın çizgisinde yürür)
Emrini işler nevâhîden kaçır (Emirleri yerine getirip yasaklardan da kaçır)

Her dü ‘âlem mahlûkâtın serveri (İki dünyâda da yaratılanın Efendi’si)
Bu bölüğün oldı şah-ı rehberi (Bu grubun önderi oldu)

Zulmet-i cehl içre iken âdemî (İnsanlar cahilliğin verdiği karanlıkta iken)
Geldi ol nûr rûşen itdi ‘âlemi (Geldi dünyâyı aydınlattı)

Hak ile buldı visâl-ı kurbeti (Doğrulukla buldı Allaha yakınlaşmayı)
Her dü ‘âlemde var anın rağbeti (Her iki dünyâya da çalışır)

‘Akli hâkim nefsi mahkûm eyledi (Aklını nefesine hâkim kıldı)
Cümle tâ‘at ile cismi bezedi (Tüm ibâdetlerle vücudunu süsledi)

Sânî‘-i ‘âlem o zâtın hakkına (Âlemi yaratan o zatın hatrına)
Gizlü genc idi bu ‘âlem halkına (Bu dünyâ için gizli bir kurtarıcıydı)

Kimse bilmezdi o zât-ı Bârî’ (Kimse tanımazdı Yüce Allah’ı)
Tanımazdı âdemîler Tanrı’yı (Tanımazdı insanlar Allah’ı)

Ol gelüb halkı haberdâr eyledi (O gelip insanları haberdar eyledi)
Ğayb ilin ol halka izhâr eyledi (Ğaybı insanlara bilinir yaptı)

⁸³Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.767-768.

Rehber oldu râh-ı Hakk’a ol İmâm (Allah yolunda insanlara rehber oldu)
Uydı ana ümmet oldu hâs u ‘âm (Bütün herkes ona uydu ümmet oldu)

Anın ile irdi iren devlete (Zenginliğe kavuşan onunla kavuştu)
Anın ile irdi iren râhata (Huzura kavuşan onunla kavuştu)

Ahmedî girdin bu şâhın râhına (Ahmedî girdin bu efendinin yoluna)
İrdin anınla Hudâ dergâhına (Kavuşun onunla Allah’ın huzuruna)

Ümmet içre fırka-ı nâci budur (Ümmetin içinde kurtuluşa eren grup budur)
Ümmetin makbûl-ı ser-tâcî budur (Ümmetin baş tacı olan ümmet budur)

Şükri ni kıl hoş tarikat bulmısan (Şükret en güzel tarikatı bulmuşun)
Böyle bir Sultân’a ümmet olmısan (Böyle bir Sultân’ın ümmetine girmişsin)

Ol mülâzim bulasın Sultân’a yol (Sultân’a yol bulman lazım)
Buluşuban diye ümmet sana ol (Ümmetinden biri olman için)

Tâ iresin pâ-yı ‘arş eyvânına (Taki eresin göğün başına)
Durasın anınla Hak dîvânına (Onunla Allah’ın emirlerini alasın)

Ol sana tâ olmaya rehber visâl (O eğer sana olmasaydı örnek bir rehber)
Görebilmezsin cemâli bî-misâl (Örneksiz olan o tecelliyi göremezdin)

Enbiyâ vu evliyâ’ münkâd ana (Peygamberler ve veliler ona itaat etti)
Ol imâm oldu kamû uydı ana (O imam oldu herkes ona uydu)

Cümlesinden yegdür anın tertîbi (Hepsinden daha üstündür onun sırası)
Kurmuş ana Hâlık’ı bu terkîbi (Yaratıcı’sı yapmış ona bu birlikteliği)

Bahtılı ol câmi kim ana uyar (Kim ona uyarsa mutlu olur)
Şer’ini kılur vü ‘aksini koyar (İbâdetleri yapar yasakları yapmaz)

Ol kimesne ümmetidür ümmeti (Kim onun ümmetinden ise)
Buldı ol hûrî cinân-i rû’yeti (Cenneti görür huriler bulur)

Yolına yâ Rab bizi eyle hadem (Ya Rabbi bizi yoluna hizmetkâr kıl)
Bu bölükde kıl bizi sâbit-kadem (Bu grupta her zaman kalabilmeyi nasib et)

Ol Habîb’in hürmetine ya Kerîm (Sevdiğin Peygamber’in hürmetini ey Allah’ım)
Her dü ‘âlem bizleri kılma elîm (Her iki dünyâda da bizleri azaptan koru)

Ahmedî va'llâhî Hakk'ı bulmısan (AhmedîHak yolunu bulmuşsun)
Hamdı çok it ana nûger olmsan (Çokça şükret Allah'a kul olmuşsun)

Dâmen-i şer'ini sen elden koma (Şeriat'ın ipini elden bırakma)
Sâhibinin zikrini dilden koma (Allah'ın zikrini dilinden çıkarma)

Râh-ı şer' ile iriş gir hânına (Şeriat yoluyla gir cennet evine)
Vir sâlatı hem buluş Sultân'ına (Selâm ver ve buluş Efendi'nle)

Her kim ol Sultân'a virse çok salât (Kim Peygamber'e çokça selât u selâm verse)
Her dü 'âlem ol kişi bulır râhat (İki dünyâda da bulur rahatı)

Âhmedî mevtalara kur'ân okı (Ahmedî ölülere Kur'ân oku)
Sende var ehl-i iman ihvân hakkı (Müslüman olanların üzerinde hakkı var)

Dilin vakf eyle mevtâyâ müdâmî (Devamlı ölülere okusun dilin)
Okı anlara bulasın merâmı (Oku onlara isteklerini yerine getir)

Olagör anlar için hayra sâ'î (Onlar için hayra çağıran bir haberci ol)
Fenâda olagör anlara dâ'i (Bu dünyâda onlara duâcı ol)

Bugün anlar olıbdır sâğa muhtâc (Bugün onlar sana muhtaç olmuşlardır)
Elin açub tasadduk ister ol aç (Aç insanlar elini açıp sadaka ister)

Gerek anları mahrûm itmeyesün (Onları yoksun etmemen gerek)
Tehî anı bırakub gitmeyesün (Onları boş bırakıp gitmeyesin)

Sana anlar iderler inkisârı (Sana darılırlar onlar)
Bulırsın âhirî ses de o zârı (Sonradan sende o zararı görürsün)

Hadîsinde buyurdu Şâh-ı 'âlem (Âlem'in Şah'ı hadisi şerifinde şöyle dedi)⁸⁴
Nebîler ser-firâzı Mâh-ı 'âlem (Peygamberler dünyâdakilerin en üstünüdürler)

Rahmi kılmasa mevtâyâ fenâda (Rahmet etmese dünyâda ölüye)
Ol kimse merhamet bulmaz bekâda (O kimse ahrette merhameti bulamaz)

Ki Mü'min Mü'min'e olındı kardâş (Mümin Mümin'e kardeş kılınmış)
Gerek hayr işde ola cümle yoldâş (Gerek her hayırlı işte onu kendine ortak yapsa)

⁸⁴ Mermutlu, *Pendnâme*, s.222.

Şerik olunca hayrâtına mevtâ (Ölü hayırlarına ortak olunca)
Dime noksân ider hayrımı Mevlâ (Demesin Allah hayırlarımı eksiltir)

Virür hem sana hem mevtâyâ ez‘âf (Allah hem sana hem de ölüye daha fazlasını verir)
Olur râzı idersin ana insâf (Böylece onu da râzı etmiş olursun)

Dokuzuncu grup tam olan nefse uydu. Allah’a ulaşp zevke erdiler. Bunlar şeriat yoluna girdiler iyiliği yapıpkötülüğü terk ederek kurtuluşa erdiler. Zenginliğe ve huzura kavuşan bu yolda kavuştu. Müellifimiz bu yola girerek Allah’ın huzuruna kavuştuğunu söylemektedir. Ümmet içinde kurtuluşa erip baş tacı olan grup budur. Bu grubun Rehber’i, Efendi’si Hz Muhammed’tir. O insanları cahilliğin ve günahların verdiği karanlıktan kurtarıp aydınlığa kavuşturdu. Böylece insanlar iki dünyâ saâdetini buldular. Aklın nefse hâkim olmasını ve emredilen ibâdetleri yerine getirilmesini öğütlerdi. İnsanlar yaratıcısını tanımazken O geldi, Allah ile kulları arasında irtibat kurdu, gaybdan bilgi verdi, kulları Yaratıcı’sına yakınlaştırdı ve yüce Allah’ın istediği şekilde yaşamaları için onlara örnek oldu. Huzuru ve zenginliği bulan O’na ümmet olup O’nun yolundan giderek buldu. Hz. Muhammed(s.a.v.) bizlere örnek olmasaydı doğru yolu bulamaz ve Allah’a ulaşamazdık. O tüm veli ve peygamberlerin efendisidir ve âlemlere rahmettir. O’na uyan iyilikleri yapar yasaklardan da uzak durur böylece cenneti ve Allah’ın rızasını kazanır. Müellifimiz kendisine dönerek bu yola girerek hak yoluna girmiş olduğunu ve bunun içinde çokça şükretmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yola giren şeriat ipine sımsıkı sarılır ve daima dilinde Allah zikri olur böylece cenneti kazanır. Bu yolda olan insanların ölmüş olan insanlara bolca Kur’ân okuyup onlara Allah’tan rahmet dilemesi için dua etmesi ve kalan insanlardan da isteyene, muhtaç olana yardım edip boş göndermemesi gerektiğini vurgular.

3.19. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I TİLÂVET-İ KUR’ÂN⁸⁵

3.19.1. KUR’ÂN TİLÂVETİ HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Okumak, tâbi olmak anlamına gelen tilavet kelimesinin terim anlamı ise “Kur’ân-ı Kerim’i hem okumak hem de emir veya yasaklarını, teşvik ve uyarılarını hayata geçirmek suretiyle Yüce Allah’ın kitabına uymaya denir”. Kur’ân-ı Kerimi okumanın önemini

⁸⁵ Mermutlu, *Pendnâme*, s.223-224.

yine Kur’ân’daki âyetlerden öğreniyoruz. Kur’ân-ı Kerim’de :”Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık sarfedenler asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler” ayeti kerimesiyle Kur’ân tilâvetinin önemine vurgu yapılmıştır.⁸⁶ Hasan-ı Basrî gibi önemli müfessir ve mutasavvıflar: “Kur’ân-ı Kerim’e hakkıyla uymak, onunla amel etmek, helâlini helâl, haramını haram kabul etmek, hüküm veren âyetleriyle hükmedip, müteşabih âyetlerine de iman etmek, indirildiği gibi okuyup, kastedilen mana dışında başka bir şekilde yorumlamamak, manasını düşünerek tane tane, hakkını verip huşu içinde düşünerek ve aklederek okumaya denir” demişlerdir. Kur’ân okumayı teşvik eden birçok Hadis-i şerif te bulunmaktadır. Bu Hadis-i şerifler “*Menafi’u’l-Kur’ân*” başlığı altında toplanmıştır.⁸⁷

3.19.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Eyle ülfet Ahmedî Kur’ân ile (Ahmedi Kur’ân’la kaynaş)

Okı anı sıdk ile îmân ile (Onu imânla doğrulukla oku)

Her dü ‘âlem derdin ol dermânıdır (İki dünyadaki dertlerinin şifasıdır)

Cümle müşkil işlerin fermânıdır (Tüm sıkıntılı işlerin anahtarıdır)

Okıyanın yârîdur sırdâsıdır (Okıyanın dostu ve sırdaşıdır)

Hem ferah hem gününün yoldâsıdır (Hem huzurun hem de yoldaşıdır)

Dinle Kur’ân’ı tilâvet eyleyen (Kur’ân’ı okuyanları dinle)

Vird idüb kendüne ‘âdet eyleyen (Kendine alışkanlık yapıp her zaman okuyan)

Her tehî kaldıkça ol Kur’ân’a bak (Ne zaman boş kalırsan Kur’ân’a bak)

‘Âdet eyle günde andan on sebak (Alışkanlık yap kendine günde on ders)

Ey musâhib Hak ile yârân olan (Ey Allah ile dost olan)

Ey kelâmı derdime dermân olan (Ey konuşması derdime derman olan)

Var şurûtu dinle ey kâri’ sözim (Kur’ân’ı okumanın şartları var)

Eyle şartıyla anı icrâ gözim (Şartları yerine getirerek bak gözüm)

Yıka ağzı ol ta’avvüzle ezel (Ağzını güzelcene yıka ve Allah’a sığın önce)

Tâ kelâmı Hâlık’a ola mahal (Taki Allah’ın kelâmına yer olsun)

Lafzını harfini kalbin anlasın (Sözün söylenişini harfini kalbin iyi anlasın)

Okusun dilin kulağın dinlesin (Dilin okusun kulağın dinlesin)

⁸⁶ Fatır suresi, 29.

⁸⁷ Abdurrahman Çetin, “*Tilavet*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, C. XLII,s.155-157.

Dinlemek farz-ı kifâyet kıl anı (Dinlemek farzı ayndır)
Okuması sünnet oldu bil anı (Okumak ise sünnettir)

Bu şurûta eyle rağbet i'tibâr (Bu şartlara uygun davran)
Her dü 'âlem ola yârin Girdigâr (Her iki dünyâ da yardımcınolsun Allah)

Yoksa ider sana Kur'ân la'neti (Yoksa Kur'ân sana lanet eder)
Bulmazsın her dü cihânda râhatı (İki dünyâda huzuru bulamazsın)

Râhat-ı dâreyneoldurur sebeb (İki dünyâ huzuruna sebeb olur)
'İzzet-i uhrâyı dinle kıl taleb (Diğerinin sözünü dinle ve ona uy)

Gör ne buyurdu Resûl-i bâ-safâ (Bak Hz. Muhammed ne buyurdu)
Enbiyâ Şâh'ı Muhammed Mustafâ (Peygamberlerin hükümdarı Muhammed Mustafa),

Kim ki Kur'ân'ı tilâvet eylese (Kim Kur'ân'ı okusa)
Vird idüb kendine 'âdet eylese (Alışkanlık yapıp her zaman yapsa)

Ol kişi yarın ki kabrini gire (O kişi yarın mezara girse)
Kabri içre bir güzel âdem göre (Kabri içinde güzel bir insan görür)

Hoş-likâ hoş-bûy ola şirîn-kelâm (Güzel yüz güzel koku güzel söz bulur)
Virmiş ol kabre ziyâ bir hoş nizâm (Kabre aydınlık hoş bir düzen vermiş)

Şöyle göre kabrini Mü'min takî (Mümin kabrini gördüğü zamana kadar)
Fâniden ikrâh idüb buldı bâkî (Geçici dünyâdan tiksiniş ebedi dünyâyı buldu)

Hoş mekân imiş bu evtânım diye (Hoş kalınacak bir yermiş bu vatanım)
İşbu âdem olsa yârânım diye (İnsan ona yardımcım derse)

Ravza-yı cennetdürür işbu mekân (Cennet bahçesi olur o kabir)
Buna lâzımdır musâhible yârân (Onun dostuyla yakın olması lazım)

Ol ide ben haşre dek yaranınam (O der ben tekrar dirilişe kadar yardımcınım)
Her hatalardan senin dermânınam (Her sıkıntılarını gideririm)

Ben o Kur'ân'ım ki okırdun beni (Ben o Kur'ân'ım ki dünyâda beni okurdun)
Yalnız koymam seni şimden girü (Bundan sonra ben seni yalnız bırakmam)

Sen beni dünyâda kılmışdın enis (Sen beni dünyâda dost edinmiştin)
Ben gerek seninle olayım celîs (Ben gerek seninle arkadaş olayım)

Hem beni dünyâda kılmışdın imâm (Hem beni dünyâda kendine önder yapmıştın)
Ben gerek her işine virem nizâm (Her işinde seni korumalıyım)

Mahşere seninle bile varıram (Mahşere bile seninle gelirim)
Her hatarlardan seni kurtarıram (Her hatalarından seni kurtarıram)

Ol sırat üzre alub seni gidem (Sırat köprüsünde seni alıp giderim)
Tâ selâmet cennete dâhil idem (Taki seni selamet cennetine koyarım)

Reh-nümânâm cennete varanınâm (Cennet'te bile yoldaşınım)
Anda dahî yârınâm yârânınâm (Orda dahi senin yar ve yardımcınım)

Ahmedî çokça Kur'ân'ı okuyarak onunla kaynaş. Onu imanla doğrulukla oku O iki dünyâdaki dertlerinin şifası sıkıntılı işlerinin anahtarıdır. Kur'ân O'nu okuyanın dostu ve sırdaşı, hem huzurun hem de yoldaşıdır. Kur'ânı okuyanları dinle ne zaman da boş kalırsan Kur'ân'a bak onu oku. Kur'ân'ı okumanın şartları var şartlarını yerine getirerek onu oku. Ağzını güzelce yıka ve önce Allah'a sığın taki Allah'ın kelâmına yer olsun. Sözün söylenişini ve harfini kalbin iyi anlasın dilin okusun kulağın dinlesin. Okumak sünnet dinlemek ise farzı ayndır. Bu şartlara uygun davranki her iki dünyâ da yardımcın olsun Allah yoksa Kur'ân sana lanet eder iki dünyâda huzuru bulamazsın. Hz. Muhammed(s.a.v.) şöyle buyurdu. “Kim Kur'ân'ı alışkanlık yapıp her zaman okusa O kişi mezara girdiğinde kabri içinde güzel bir insan görür, güzel yüz, güzel koku ve güzel söz bulur. Kabri cennet bahçesi olur ve yeniden dirilişe kadar O'nu korur. Kur'ân dile gelerek şöyle der; Sen beni dünyâda dost edinmiştin bende seni kabirde, mahşerde ve sıratla korurum taki cennete girene kadar, cennette bile yoldaşınım”.

3.20. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I ‘AŞK-I İLÂH VE MAHABBET-İ HUDÂ⁸⁸

3.20.1. ALLAH ‘AŞKI HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Sözlükte şiddetli ve aşırı sevgi, bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başkagüzel bir şey görmeyecek kadar ona düşkün olasına denir. İslam'da aşk kavramı ilahi ve beşeri olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Beşeri aşk Allah dışında olan bir beşere, eşyaya veya maddeye olan aşktır. Buna mecâzi aşk ta denir.

⁸⁸Mermutlu, *Pendnâme*, s.242-243.

Tasavvufa konu olan aşk ise ilahi aşktır. Bu aşka hakiki aşk, mutlak aşkta denir.⁸⁹ Allah aşının zevkine varmak isteyen salikin nefis, şeytan ve Allah dışındaki her şeyi terk etmesi gerekir çünkü mâsivâ “Allah dışındaki her şey” bizim Allah’a ulaşmamıza engel olur ve araya perdeler girer. Yapılacak ilk şey nefsin isteklerini terk ederek onu terbiye etmek ve kötü duygulardan arındırmaktır. Böylece kalbte Allah sevgisi dışında hiçbir şey kalmayacak ve salik Allah aşkına ulaşacaktır. Tasavvufta İlâhî aşk ön plandadır ve ulaşılmak istenilen hedeftir. Ön planda olmasının sebebi ise şu kutsî hadis’e dayandırılır: “Gizli bir hazine idim bilinmeyi istedim ve bu yüzden âlemi yarattım”. Hadis’te geçen “bilinmek” sözcüğüyle kastedilen aşktır. Bu hadis’e göre sufiler âlemde var olan her şeyin aşkın tezahürü olduğu görüşündedirler. Aşk konusunda sufilerin farklı düşünceleri vardır. Hz. Mevlânâ’ya (ö.672/1274) göre aşk: “Öyle bir alevdir ki parlayınca sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar” bir başa deyimle ise “Aşksız geçen ömrü hiç hesaba katma, yaşadım sayma. Aşk Âb-ı hayattır, onu canla başla kabul et.” Sözleridir. Yunus Emre ise İlâhî aşkı şu dörtlülle açıklar:

Kuru ağacı niderler
Kesib oda yakarlar
Her kim âşık olmadı
Benzer kuru ağaca

Yunus Emre yukardaki dörtlülüğüyle aşksız bir kişinin kuru ağaçtan farksız olmadığını ve yaşamının bir faydası olmadığını açıklar.⁹⁰

3.20.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî ‘aşk-ı hakîkiyle işin (Ahmedî gerçek aşkla işin)
Var mı ol meclisde aşnâ bilişin (Orda tanıdığın bildiğin var mı)

Gel bu ‘aşkın bezmine seyrânı kıl (Gel bu aşk meclisinde dolaş)
Âşinâ-yı Hakk’ı gör yârânî kıl (Hakk’ı bil sevdiğini tanı)

‘Âşık ol ‘âşıkların Sultân’ına (Âşıkların Sultân’ına âşık ol)
Reh-nümâ oldır sana Yezdân’ına (Yol gösteren odur seni Yâratıcı’na ulaştırmada)

Eser ‘aşkın yeli dolmuş cihâna (Aşkın esintisi doldurmuş dünyâyı)
‘Aceb aldın mı andan hisse câna (Ondan bir parça aldın mı kendine)

Hudâ ‘aşkıyla ‘âlemler dolıbdur (Allah’ın aşkıyla dünyâlar dolmuş)

⁸⁹ Süleyman Uludağ, “Aşk”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, C. IV, s.18-21.

⁹⁰ Betül Gürer, “Ahmed Yesevi’nin Dîvân-ı Hikmet’i Ekseninde Tasavvufî Düşüncede İlâhî Aşk”, Bilig/80 (Şubat 2017), s. 19-20

Anın ‘aşkıyla cevîna gelibdür (Onun aşkıyla hareket etmiştir)

Anın ‘aşkıyla devr ider felekler (Onun aşkıyla yıldızlar döner)
Anın cünbüş-i aşkında melekler (Onun aşkının zevkinde melekler)

Bâğ-ı ‘aşkıdan dimâğa irdi bû (Aşkına olan bağlılıkla bilince erdi)
Kadrini bil şükrini kıl vird-i Hû (Kıymetini bil şükrünü yerine getir zikirle)

‘Aşk-ı bûdan bulmısan zerre meşâm (Aşk kokusunu her zerrede bulursun)
Söyledin ol zerreden bunca kelâm (Söyledin o şeylerden şeyden onca söz)

Âşinasın ana şöhet virirüz (Tanırız ona şöhet veririz)
Ol ‘arûs-i kalbe zînet virirüz (O kalbe süs veririz)

Gir bu ‘aşkın râhına meydâna gel (Bu aşkın yoluna gir meydana çık)
‘Âşık-ı sâdık olıb merdâne gel (Gerçek âşık olup mertçe gel)

Sâkîsinden al şarâb-ı vahdeti (İçirenden al tevhid şarabını)
Giç fenâ dünyâdan eyle ‘uzleti (Bu dünyâdan geç uzaklaş bu dünyâdan)

‘Âşık-ı sâdıkların kıl fi’lini (Gerçek âşıkların yaptıklarını yap)
Tâ bulasın ‘aşk-ı vahdet sırrını (Taki bulasın tevhitteki aşkın özünü)

İdelim ‘âşıkların fi’lin beyân (Âşıkların yaptıklarını açıklayalım)
Dinle ‘aşk-i Bârî’ye tâlib olan (Dinle Allah aşkını isteyen kişi)

Nehy-i hakkı itme git emr ile sen (Allah’ın yasaklarını yapma emirlerini yerine getir)
Her rızâsında bulın ‘ömr ile sen (Tüm ömründe rızasını gözet)

Bir helâl işe yapuş eyle taleb (Helâl işe yapış ve onu yap)
Rızkı Râzık’dır viren ol iş sebab (Rızkı veren Allah’tır işler ise sebeplerdir)

Kıl kalîle sen kanâ’atle rızâ (Rızası dahilinde az ile yetin)
Ol muhâlif nefesine eyle ezâ (Arzularının tersini yap)

Sakla nâ-meşrû’ olanlardan gözin (Helal olmayan şeylerden gözünü sakın)
Az idegör halk ile dünyâ sözin (İnsanlarla dünyâ hakkında az konuş)

Ol hakîki ‘aşkına itme yakın (Gerçek aşka yakınlaş)
Ğayri ‘aşkı sen ana katma sakın (Aşk dışında bir şeyi düşünme sakın)

Böyledir ‘âşık olanlar ‘âdeti (Âşık olanların işleri böyledir)
Böyle buldılar Hudâ’ya kurbeti (Allah’a yakınlaşmayı böyle buldular)

Mâ-sivâlar hûbbını katma ana (Dünyevi eşyaların sevgisini alma kalbine)
İrişür âhir ziyân andan sana (Onların sonu pişmanlıktır)

‘Âşk-ı Hakk’ı eyledin ğayrefedâ (Allah aşkını diğer şeylere feda ettin)
Nîc’ola hâlin senin yarın gedâ (Ahiret gününde senin halin nasıl olacak)

Mâ-sivayâ eyledin kalbi durak (Dünyevi maddelerle kalbi doldurdun)
‘Âşk-ı Hakkı kılmısan ana ırak (Allah aşkından uzak kalmışsın)

Ol mahabbetler ki olunur yâda (Çok sevgiler olur ona)
Kat’ olur kalmaz biraz arada (Bölünür kalmaz bir arada)

Kıl kavî Hakk’a mahabbet ülfeti (Güçlü bir şekilde tüm sevgini Hakk’a yönelt)
Bâkîdür kalur mahabbet sermedî (O sevgi daimidir)

Kalbe eyle bu mahabbeti kavî (Kalbinde güçlü bir şekilde bu sevgiyi tut)
Mâ-sivâyâ kılma mahabbet sermedî (Dünyâlık eşyalara sevgi besleme kalbinde)

Kalb-i mü’mindir nazargâh-ı ‘alîm (Allah’ın baktığı yer müminin kalbidir)
Ol kulı ister ola kalbi selîm (O kulunun temiz kalpli olmasını ister)

Ol diler kalbe rızâsını müdâm (Kalbinde her zaman kendi rızasının olmasını ister)
Bundan özge istemez kalbe nizâm (Bundan başka kalpte bir şey olmasını istemez)

Dosta hubbı ğayre buğzı ister ol (Dostuna sevgi düşmanındanda nefret etmeni ister o)
Dilemez bunlardan özge kalbe yol (Bunlardan başka bir şey istemez kalpte)

Ahmedi senin için gerçek aşkla gel bu aşk meclisine katıl. Hakk’ı bil sevdiğini tanı âşıkların sultanına âşık ol. Seni Yaratıcı’na ulaştırmada yol göstericin aşktır. Aşkın esintisi doldurmuş dünyâyı ondan bir parça aldın mı içine kurtuluşa erersin. Allah’ın aşkıyla dünyâlar dolmuş O’nun aşkıyla hareket eder dünyâ yıldızlar ve diğer canlılar. Melekler O’nun aşkıyla zevke geldiler. Aşkına olan bağlılıkla bilince erdi insan kıymetini bil şükürünü yerine getir her zaman O aşkla kalbe süs veririz aşkın yoluna gir ve mertçe gel. İçirenden al tevhid şarabını ve bu dünyâdan geç gerçek âşıkların yaptıklarını yap onların yoluna gir taki tevhitteki aşkın özünü bulasın. Allah aşkını isteyen kişinin Allah’ın yasaklarından uzaklaşıp emirlerini yerine getirmesi gerekir ve tüm ömrünü O’nun rızası dahilinde yaşamalıdır. Helâl işe yapış ve onu yap haramdan da uzak dur çünkü rızkı veren Allah’tır işler ise sebeblerdir. Helâl olmayan şeylerden

gözünü sakın arzularına uyma. İnsanlarla dünyâ hakkında az konuş aşk dışında bir şeyi düşünme sakın âşık olanların hali böyledir. Dünyevi eşyaların sevgisini kalbine alma onların sonu pişmanlıktır. Allah aşkını diğer şeylere fedâ edersen ahiret gününde halin nasıl olacak? Güçlü bir şekilde tüm sevgini Hakk’a yönelt o sevgi dâimidir. Kalbini temiz tut çünkü Allah’ın baktığı yer müminin kalbidir. O’ kulunun temiz kalpli olmasını ister. Kalbinde her zaman sadece kendi rızasının olmasını ister.

3.21. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I ‘AŞK-I’N-NEBÎ ‘ALEYHİ’S-SALÂTU VE’S-SELÂM⁹¹

3.21.1. PEYGAMBER ‘AŞKI HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Peygamber Allah’tan vahiy yoluyla aldığı emir ve yasakları tebliğ edip muhatap olduğu kişileri hak dine çağırarak görevlendirilen Allah’ın insanlar arasından seçmiş olduğu kullarıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın Peygamber’lik göreviyle yeryüzüne gönderilen son kişidir. Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’e nisbet edilen arap kabilelerinden Adnânîler’e mensuptur. İslam’a girmenin şartı Allah’ın varlığını ve birliğini kabul ettikten sonra O’nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği ve habibim diyerek övdüğü peygamberi Hz. Muhammed’i Peygamber olarak kabul edip son Peygamber olduğunu, şeksiz ve şüphesiz O’nun Allah’tan getirmiş olduğu vahyi kabul etmekle mümkündür.

Allah’tan sonra kalbte Hz. Peygamber’in sevgisi bulunması gerekir ve gerçek anlamda imân eden bir kişinin malından, ailesinden hatta kendi nefsinden de çok Hz. Peygamber’i sevmesi ve ona bağlı olup tabi olması gerekir.⁹²

3.21.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî meydân-ı ‘aşka gir yine (Ahmedî aşk meydanına gir)
Âşinâsın demlerini sür yine (Alışmışsın bu aşklara gir yine)

Dal bu ‘aşkın bahrine bul gevheri (Dal bu aşk denizine bul o cevheri)
Nûra vâsıl ol göresin rehberi (Nura ulaş o önderi göresin)

Râh-ı ‘aşk ile yûri ol rehber (Aşk yoluyla yürü o öndere)
Tâ ki vâsıl ol göresin rehberi (Taki ulaşasın o rehber)

Sen anın ‘aşkıyla ana varagör (Sen aşkla ona var)

⁹¹ Mermutlu, *Pendnâme*, s.251-252.

⁹² Mustafa Fayda, “ *Muhammed*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara, 2020, C. XXX, s. 477-479.

Vuslât-ı dildâr için yalvarıgör (Sevgiliye ulaşmak için yalvar)

Oldurur rahmet kapuların açan (Rahmet kapılarını sana açar)
Oldurur ‘âlemlere rahmet saçan (O dur âlemlere rahmet saçan)

Hâlıkından sonra sev ğâyet anı (Allah’tan sonra onu sev)
Oldurur oddan halâs iden seni (O dur seni ateşten kurtaran)

Vir bize ‘aşk-ı mahabetden haber (Bize kalpteki aşktan haber ver)
Bu kurı tenlere cândan vir haber (Bize gönülden haber ver)

Tabîb-i ‘âlem ol Sultân’ımızdan (Allah’tan dünyânın şifâcısı ol)
Haber vir bize ol dermânımızdan (Şifâmızdan bize haber ver)

Anı rahmet virübdür halka Yezdân (Yaratıcı kullarına merhamet etmiştir)
Cehâlet derdine ol virdi dermân (Cehalet sıkıntısına şifa ver)

Küfür zulmâtında iken bu cihân (Küfür karanlığında iken bu dünyâ)
Ol yetürdi ‘âleme nûr-i îmân (O getirdi dünyâya imanın nurunu)

Getürdi ‘âleme âyât-ı Kur’ân (Dünyâya Kur’ân ayetlerini getirdi)
Yetürdi âdemin derdüne dermân (İnsanların derdine derman getirdi)

Gelüb ol eyledi halkı haberdâr (Gelip insanları haberdar etti)
Bu halka ğayb ilini kıldı izhâr (Bu insanlara bilinmeyeni bilinir yaptı)

Odır cümle bu cânların yücesi (Bu canlıların en yücesi o dur)
Odır üstâd-ı küll ‘âlem hocası (O dur kâinâtın öğretmeni)

Ki hallitdi cemî’-i müşkilâtı (Her sorunu çözdü)
Ana lâzım virelim biz salâtı (Ona biz Salat getirelim)

Ki var mı ancılayın bula devlet (Onun gibi var mı birisi)
Ki buldı kurbeti vuslât-ı rü’yet (Yakınlığı bulanonunla buldu)

Hâlık-ı ‘Âlem olan ol bî-zevâl (Dünyâyı yaratan Yaratıcı tükenmez)
Ana dünyâsında gösterdi Cemâl(Ona dünyâda gösterdi cemalini)

Ol cemâlî gördi mahsûs ol Habîb (Allah’ın sevgili kulu Hz.Peygamber tek gördü
Allah’ın cemalini)
Andan özgeye bu olmadı nasîb (Ondan başkasına nasip olmadı)

Açdı ol bâb-ı visâl-ı rü'yeti (Açtı ona kavuşma kapısını)
Ol bize gösterdi râh-ı kurbeti (O bize yakınlık yolunu gösterdi)

Var kıyâs eyle anın gibi ulû (Karşılaştır var mı onun gibi büyük)
Her dü 'âlem var mı böyle bahtılı (İki dünyâda var mı onun gibi mutlu)

Gelibdür şânına levlâke levlâk (Onun şânına denmiştir “Sen olmasaydın”)
Seni halk itmesem olmazdı eflâk (Seni yaratmasaydım yıldızlar olmazdı)

Bu 'âlem fâhri olmadığı demde (Bu âlemin en çok övüleni olmadığı zaman)
Kalurdu cümle 'âlemler 'âdemde (Tüm âlemler yoklukta kalırdı)

Anın'çün kıldı Hak 'âlemleri var (Onun için Allah âlemleri yarattı)
Cemâlinden kemâlım kıldı izhâr (Allah'ın Cemâlinden Peygamber'in kemâli ortaya çıktı)

Anınla dile geldi dağ ile taş (O'nunla dile geldi dağ ile taş)
Söziyle oldılar kurı ağaç yaş (Sözüyle kuru ağaç yaş oldu)

Yok lisânım mehdine virem nizâm (Seni nasıl öveceğimi bilmiyorum)
'Ârif olanlara besdir bu kelâm (Bilge olanlara bu söz yeter)

Anı kim medh eyleye Perverdigâr (Kim onu överse Allahla)
Kullar anın medhine virmez karâr (Kullar onu nasıl öveceğini bilemez)

Yaradılmış ne denlü varsa ebrâr (Yaratılmış ne kadar iyi varsa)
Anın 'aşkıyla oldılar Hakk'a yâr (Onun aşkıyla oldular Allah'a dost)

Anı sev yolına gir eyle devrân (O'nu sev onun yoluna gir ve orda kal)
Odır sana iki 'âlemde dermân (O'dur iki dünyâda sana şifâ veren)

Müellifimiz kendine dönerek “aşk yoluna girmesi gerektiğini söylüyor. Aşk denizine dalıp o nura ve cevhere ulaş. Aşk yoluyla yürü o öndere taki ulaşasın o rehber olan peygambere. Sevgiliye ulaşmak için Allah'a yalvar O sana rahmet kapılarını açar. O dur âlemlere rahmet olan. Allah sevgisinden sonra en fazla onu sev O'dur seni ateşten kurtaran ve iki dünyâ mutluluğu sağlayan. O peygamber Allah tarafından gönderilmiş bir tabibtir. Kalbteki hastalıklara çare bulup insanlara şifa dağıtır. Cahillik hastalığını ve küfrün oluşturduğu karanlığı Allah'ın izniyle kaldırmış dünyâyı iman nuruyla aydınlatmıştır. İnsanların derdine derman getirmiş bilinmeyeni bilinir hale getirmiştir. Yaratılanların en üstünü O'dur. Her sorun ve sıkıntıyı çözmüş kâinâtın öğretmenidir.

Allah'ın cemâlini dünyâda sadece o gördü ondan başkasınada nasip olmayacak. İki dünyâda da O'nun gibisi yoktur bundandır ki demiştir Allah; “Sen olmasaydın, seni yaratmasaydım kâinatı ve içindekileri de yaratmazdım”.Bu dünyâda en çok övülen Peygamber'dir(s.a.v.). O'nunla dile geldi dağ ile taş sözleriyle kuru ağaç canlandı. Kullar onu nasıl öveceğini tam olarak bilemez. Allah'a hamdu senâ getirdikten sonra Hz. Muhammed'e(s.a.v.) salât u selâm getirerek onu övmeliyiz. Onu sev onun yoluna gir ve orda sabit dur. İki dünyâ kurtuluşunu sağlayan budur”.

3.22. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I KERÂMET-İ EVLİYÂ RÂHİMEHÜMU'LLÂH⁹³

3.22.1. ALLAH VELÎLERİ'NİN KERÂMETLERİ HAKKINDA AÇIKLAMALAR

İyi, ahlaklı, cömert anlamına gelen kerâmet kavramı Allah'ın salih ve takvalı kullarından meydana gelen olağan üstü hallere denir.⁹⁴ Evliyânın kerameti ancak Resul-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz'e tabi olmanın bereketiyle meydana gelir. Bu kerâmetler Efendimiz'in (s.a.v.) mucizeleri dahilinde meydana gelirler. Kerâmetler insanın ihtiyacına göre meydana gelir kişi imanı zayıf veya muhtaç ise kerâmetlerde o doğrultuda meydana gelir.⁹⁵ Bazı sufilere göre kerâmet istikamet üzere olmaktan ibarettir. Onların istikametten başka bir istekleri yoktur. Allah salih kullarına kerâmeti nefislerini temizlemek ve güzelleştirmek için verir. Kerâmetin en büyüğü kötü ahlakı güzel ahlakla değiştirmektir.⁹⁶ Kerâmet maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır:

Maddî kerâmet: Gelecekte olacak olaylardan haber almak, ihtiyaç anında sebebsiz yiyecek bulmak, su üzerinde yürümek, havada uçmak, kısa zamanda uzun mesafeler katetmek, gizliden ses işitmek ve duanın anında kabul edilmesi gibi örnekler maddi kerâmetlerdir.

Manevî kerâmet: Bu tür kerâmetler yalnızca Allah'ın havas kullarına hastır. Bunlar; güzel ahlaklı olmak, şeriatın emir ve yasaklarına uymak, kötü ahlak ve kötü işlerden kaçınmak, ibâdetlerin vaktinde yapılması, iyilik yapıp insanlara karşı her türlü kin, nefret, haset ve sui zan gibi kötü duygulardan kalbi temizlemektir.⁹⁷

3.22.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Ahmedî sen râh-ı şer'a sabit ol (Ahmedi sen şeriat yolunda sabit kal)

Kayd olun hasbine anın râbıt ol (O yolda karşılıksız sabit ol)

⁹³Mermutlu, *Pendnâme*, s.264-265.

⁹⁴ Süleyman Uludağ, “Keramet”, TDV İslam Ansiklapedisi, TDV Yayınları, Ankara 2022, C. XXV, s. 268-270.

⁹⁵Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.540.

⁹⁶Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.535.

⁹⁷Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.538.

Gerçi akvâlin velî fi‘lin delî (Gerçi sözlerin veli yaptıkların deli)
Evliyâ-yı Hâlık’a dirsın belî (Velileri yaratana dersin evet)

Ol kerâmet fi‘lini eyle temîz (Kerâmet göster yaptıklarını temiz ve düzgün yap)
Nice varur kurbet-i Rahmân’a iz (Çokça insanlar rahman olan Allah’a yakınlaşmaya
yol arar)

Gösteren çokdır ‘acâib işleri (Gösteren çok kişi var o değişik yolları)
Mü‘min ihvâna virür teşvişleri (Mümin kardeşine verir o karışık yolları)

Söyle ahvâl-ı ğarîbeden bize (Anlat bize o değişik yollardan)
Nakş idelim anları kalbimize (Kalbimizi süsleyelim onlarla)

Zî-kerâmet evliyâyı seçelim (Kerâmet sahibi bir evliya seçelim)
Ol kerâmet taslayandan kaçalım (Kerâmetim var diye kibirlenenden kaçalım)

Evliyâ gerçi Hudâ sarrâcıdır (Veliler bize Allah’ı tanıtanlardır)
Lîk enbiyâların muhtacıdır (Ancak peygamberlere muhtaçtırlar)

Rehber olmuştır ‘umûma enbiyâ (Peygamberler herkese örnek olmuşlardır)
Ümmet olmayınca olmaz evliyâ (Peygambere ümmet olmasa veli olmaz)

Anların kavlıyla kıldı hizmeti (Onların sözleriyle hizmet ettiler)
Anların râhıyla buldı kurbeti (Onların yolunda buldular Allah’a yakınlığı)

Çün Nebî râhıyla irdi devlete (Çünkü peygamberlerin yolunda buldular zenginliği)
Lâyık oldu ol kapuda hizmete (O hizmet kapısına layık oldu)

Ol Nebîsi mu‘cizâtından Hudâ (Allah mucizelerle gönderdi peygamberini)
Virdi bir cüz’i kıla hizmet edâ (Bazı mucizeleri verdi onlara dine hizmet için)

Her ne ki virdi kerâmet ol ere (Hangi kuluna verdiyse kerâmetleri)
Mu‘cizedir uyduğı Peyğamber’e (Peygamberlere verilen olağan üstü haller mucizedir)

Tâ biline hak Nebî’ye uymış ol (Bununla peygamber olduğu anlaşılır)
Anın ile kurbet-i Hak bulmuş ol (Onunla Allah yakınlaş)

Velîler râh-ı şer‘den şaşalar (Velîler şeriat yolundan çıksalar)
Velâyetden kerâmetden düşeler (Velîlik mertebesinde düşer keramet gösteremezler)

Ki anlar ol emân izine işler (O zaman tövbe yoluna girer)
Hisâr-ı şol emâna girmemişler (Sol taraftakiler Allah’ın himayesine girmemişler)

Emânın ilticâsı cennet oldu (Allah'ın himayesine giren cennetlik oldu)
Nebîler cennet ile müjdelendi (Peygamberler cennet ile müjdelendi)

Îmân-ı İslâm ile gitdi anlar (İslâm'ın verdiği iman ile gittiler)
Hudâ'nın cennetine yetdi anlar (Allah'ın cennetine gitti onlar)

İrebilmez evliyâ her dü cihân (İki dünyâda da veliler eremez)
Bir nebînin mertebesine 'ayân (Bir peygamberin derecesine)

Tâ'at içündür velîler Hâlık'a (Velîler Allah'a kulluk içindedirler)
Kılmasa kurbete olmaz lâyika (Yakınlık kurmasa layık olmaz ona)

Geldiler ahkâm için Peyğamberân (Peygamberler hükümler için geldiler)
Bundan a'lâ hizmet olmaz dü cihân (Bundan daha büyük hizmet olmazdı dünyâyâ)

Batılı hem hakkı izhâr itdiler (Hem doğruyu hem de yanlışını açıkladılar)
Hâs u 'âmmin hizmetiyle gitdiler (Özel ve genel kişilerin hizmetiyle gittiler)

Kerâmetdir iden kimse velîdir (Kerâmeti gösteren kişi velidir)⁹⁸
Anı hak bilüriz yol rehberidir (Onların yol gösterici olduklarını biliriz)

Velîdir hak velîdir ol halîlim (Dosdoğru velîdir)
Kabûl itdim benim oldır delilim (Onun veli olduğunu kabul ettim)

İderse biri da'vâ-yı velâyet (Biri velî olduğunu söylerse)
Yalandır işine dime kerâmet (Yalan söylüyor yaptığına keramet deme)

Ki zîrâ ihtiyârı eylerse şây (O irâdesiyle çalışmayı isterse)
Velâyetden düşer işi olur zây (Velîlikten düşer yaptıkları boşa gider)

Velâyet sırrı ıztırârî ifşâ (Velîliğin sırrını açığa çıkarırsa)
Alınursa yakındır nakl-i uhrâ (Önceki olacıklardan bilgi verirse)

Dahî bulmaz fenâ dünyâda râhat (Bu dünyâda huzuru bulamaz)
Gider uhrâyâ ol sahib-i kerâmet (Ahirete giderken keramet sahibi olarak git)

Nedir sırr-ı velâyetde delilin (Velîlik sırrındaki delilin nedir)
Gözünün perdesi yokdur velinin (Velînin gözünde perde yoktur)

⁹⁸Mermutlu, *Pendnâme*, s.266.

Görirler ğayb ilin sırrını ba‘zı (Bazı ğaybi bilgileri bilirler)
Bilür ammâ özde dimez ağı (Bilir ama bildiğini diliyle söylemez)

Velâyet rütbesi kırkdır mutavvel (Velîliğin kırk derecesi vardır)
Olır keşf-i kubûr anlara evvel (İlk derecesi kabrin içindekilerini görüp bilmeleridir)

Yürirler rütbe rütbe dîdebâna (Derece derece çıkarlar rütbeleri)
Ayak bir bir basarlar nerdibâna (Bir bir ayakbastılar merdivene)

Velî ‘âlem gerekdir zühde sâlik (Velîlik yolunda olan yasaklardan kaçınması gerekir)
Delî olmaz velî câhil kezâlik (Cahil ve deli gibileri veli olamaz)

Bulınur câhil âdemde salâhât (Cahil adamda suçlar bulunur)
Olır sâlih olamaz zî-kerâmet (Salih olmayandan keramet görülmez)

Müellifimiz, şariat yolunda sabit kalınması gerektiğini söylemektedir. Çokça insanlar rahman olan Allah’a yakınlaşmaya yol arar bu yollarıda Allah’ın sevgisini kazanmış insanlardan öğrenir. Bu yola girmek için keramet sahibi bir evliya bulup onun yolunda geitmek gerekir. Bu evliyânın da gösterişten ve kibirden kaçınması gerekir. Velîler bize Allah’ın yolunu gösterir ancak onlarda bu yolda peygambere muhtaçtırlar çünkü onları velilik derecesine çıkaran peygambere tabi olup onun yolundan gitmektir. Allah peygamberlerini mucizelerle göndermiş bu mucizeleride onların peygamber olduğunun en büyük kanıtıdır ve bu mucizelerle dine hizmet etmişler. Velîlerde peygamberlerin yolunda gidip Allah’ın onlara vermiş olduğu bazı özel hallerle(kerâmet) dine hizmet etmişlerdir. Velîler şeriattan uzaklaşsalar keramet gösteremez ve dinden uzaklaşmış olurlar biran önce tövbe etmeleri gerekir. Allah’ın himayesine giren cennetlik oldu peygamberlerde cennet ile müjdelendi. İki dünyâda da velîler çıkamaz bir peygamberin derecesine. Velîler tüm vaktini Allah’a kulluk içinde geçirirler bu ibâdet ve itaatlarıyla Allah’a yakınlık kazanırlar. Velîler kerâmetleriyle tanınır ve tüm ömrünü Allah yoluna hizmette geçirir. Velî olan veli olduğunu söyleyerek sırları söyler ve gelecekte de haber verirse bu dünyâda sıkıntılar çeker. Velînin gözünde perde yoktur bazı ğaybi bilgileri bilirler ama bildiklerini kimseye söylemezler. Velîliğin kırk derecesi vardır bunlardan birincisi kabrin içindekilerini görüp bilmeleridir. Velîler bu dereceleri tek tek çıkarlar. Velîlik yolunda olan yasaklardan kaçınması ve salihlerden olması gerekir deli ve cahil kişiler veli olamaz.

3.23. FÎ BEYÂN-I MEBHAS-I FİKİRİ'L-MEVT⁹⁹

3.23.1. ÖLÜMÜ DÜŞÜNME HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Arapça da mevt kavramıyla bilinen ölüm hayatın zıddı olup dünyâ hayatının sona ermesi, ruhun bedenden ayrılmasıyla kişinin maddî hayatının sona ermesine denir. İslam inancına göre ölüm bir son değil yeni bir hayatın başlangıcı için geçittir.¹⁰⁰

Bazı sufiler ölümü manevî ölüm olmak üzere dört esasta belirlemişlerdir:

Mevt-i ahdar: Bu durumdaki sufi nefsin afetlerinden morunmak için gösterişli elbiseler yerine yamalı ve eski elbiseler giyerlerdi. Böyle yaparak hayatlarını kanaatle güzelleştirmişlerdir.¹⁰¹

Mevt-i ahmer: Buna kızıl ölüm de denir. Bu durumdaki salık nefsin arzu edip istediği şeylere muhalefet edip ondan uzak durur. Bu melametiye ehlinin hususlarından.

Mevt-i ebyed: Bu esas açlık ehlinin bir özelliğidir. Bunlar açlığı adet haline getirmiş ve ihtiyaç duyulacak kadarıyla yetinmişlerdir. Çünkü açlık insanın içini aydınlatır, kalbin yüzünü parlatır ve zekâsını ileri bir seviyeye çıkarır.¹⁰²

Mevt-i esved: Bu ölüm çeşidinde ise salık başına gelen eziyetlere sabreder. Salık başına gelen eziyetlere sabredip içinde bir sıkıntı duymaz ve üzülmez ise ve bu eziyetleri rabbinden bilip sevinirse fena fillah (Allah'ta fani olma) olur.¹⁰³

3.31.2. BEYİTLERİN AÇIKLAMASI

Unutdın ölümü yâ ğâfil Ahmed (Unuttun ölümü ey hazırlıksız Ahmed)
Anın'çün kalbin aldı hâb-ı ğaflet (Onun için kalbin günahlarla karardı)

Eylemezsin ahret için 'amel (Ahiret için çalışmazsın)
Kaplamışdur fikrini tûl-i emel (Düşüncelerini uzun yaşama duygusu kaplamıştır)

Geldi zen-i dünyâ için er bu enâm (Bu düz dünyâda ve içindeki hayvanlar insan için yaratıldı)

Talib olan diledi andan merâm (Dileyen aldı ondan istediklerini)

Ol zen-i mekkâreye aldandılar (Dünyâdaki bineklere aldandılar)
Ram olur kâm alam andan sandılar (Boyun eğip ondan zevk alacaklarını sandılar)

⁹⁹Mermutlu, *Pendnâme*, s.284-285.

¹⁰⁰ Salime Leyla Gürkan, "Ölüm", TDV İslam Ansiklapedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, C. XXXIV, s.32-34.

¹⁰¹Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.670.

¹⁰²Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.671.

¹⁰³Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.672.

Bî-vefâ anlara da râm olmadı (Faydasız onlarada boyun eğmedi)
Âhiri anlar dahî kâm almadı (Sonunda onlar dünyâdan da zevk almadı)

Zen deyü cümlelerin sayyâdır (Kadın herkesin avcısıdır)
Düşürir dama çalar cellâdır (Tuzağa düşüren bir celladdır)

Bu vücûdin şehrinin berbâdına (Bu bedeninin helak olmasına)
Fursat arar ki dadanmış dâdına (Fırsat arar alıştığı şeyi yapmaya)

Çünkü mevt ile varasın bâkîye (Ölüm ile varırsın sona)
Fikir kıl anı düşürme fâniye (Aklını kullan dünyâlık şeylere aldanma)

Ölüm bâdı eser almış cihânı (Tüm dünyâyı esir almış ölüm)
Dimâğında tüter bilmezsin anı (Aklındadır ama ne zaman olocağını bilmezsin)

Bulınma ğâfil itme ‘ömrünü zây (Ömrünü dünyâlıklara aldanarak boşa harcama)
İrer birgün ecel sana olur dây (Bir gün ölüm sana gelecek)

Beher gün ‘Azrail senin kapuna (Her gün Azrail senin kapıda)
Nidâ eyler beşer kere tapuna (Beşer kere seni çağırır)

Ölüm vardır deyü eyler nidâyı (Ölüm var diye sana seslenir)
Bu ğafletten işitmezsin sadâyı (Dünyâ dalgınlığından işitmezsin o sesi)

Niçün ğâfil olalım buna dîndâş (Ne için dalgın olalım dünyâya din kardeşim)
Görürsün ki ölür konşu ve kardâş (Görüyor ölüyor kardeş ve komşuların)

Gelür birgün sana nevbet eyâ cân (Bir gün sıra sana gelir ey can)
Tedârükli bulın gelmişsin insan (Tedbirli davran insan olarak gelmişsin dünyâya)

Müsâfirsın tedârükin bulagör (Misafirsın hazırlığını yap)
Hemân kıl tevbe istiğfârı mezkûr (Hemen tövbe et ve günahlarının bağışlanmasını dile)

Bu dünyâ eylemiş ğâlib hevâsın (Bu dünyâda nefsin istekleri üstün gelmiş)
Giyürmüş bizlere ğaflet kabâsın (Bizlere aldanma elbisesini giydirmiş)

Fenâ’dur bu fenâdur sonı olmaz (Nefsin istekleri kötüdür isteklerin sonu gelmez)
Gelen gider bu ilde bâkî durmaz (Gelen gider bu dünyâdan kimse daimi kalmaz)

Gelenler bizden evvel n’oldı kanî (Bizden önce gelenlere ne oldu düşün)

Kamû toprağa girdi oldu fânî (Hepsi öldü toprağın altına girdi)

‘Amel kıl fursatın var iken elde (Faydalı işler yap zamanın varken)
Bekâ milkini al bu fânî yirde (Daimi kalacağın yer için burada gerekli işleri yap)

Pazar-ı âhiretdür işbu dünyâ (Dünyâ ahretin tarlasıdır)
‘Ömir sermâye virdi eyle sevdâ (Ömür sermayesini bize verdi Onun yolunda kullan)

Bize virdi mîzân-ı ihtiyârı (Seçebilme özgürlüğünü bize verdi)
İde nef’i kılur ba‘zı zarârı (Bazı zararı faydalı kılar)

Sarf idegör hayre dâim ihtiyâr (Tüm gücünü hayırda kullan daima)
Olma cânım her zarara sevdâ-kâr (Her zarara sevda gözüyle bakma)

Her ne kesb itdi fenâda bir kişi (Her ne isterse bu dünyâda bir kişi)
Bulmalıdır âhirette ol kişi (Ahirette bulmalıdır o işi)

Alsa kalbine ölümü bir kişi (Kalbine ölüm korkusunu koysa biri)
Girmez ol kalbe fenânın teşvişi (Dünyânın istekleri o kalbe girmez)

Cins-i âdem mevti inkâr eylemez (İnsanoğlu ölümü inkâr etmez)
Bu ‘aceb ki anı efkâr eylemez (Bu acayib insan yaşadığı anı düşünmez)

Bu fenâda bilse hayvân olduğun (Bu geçici dünyâda canlı olduğuna bilen)
Yirde kalub kara toprak olduğun (Yerin altına girip kara kartoprak olduğun)

Yimez idi bu fenânın otını (Yemez geçici dünyânın bitkisini)
Suyın içmez fikri derdi mevtini (Suyunu içmez ölümü düşünen)

Müellifimiz ilk beyitlerinde kendi nefsine dönerek ölümü unuttuğunu ahiret hayatı için çokça çabalamadığını böylece kalbinin dünyâlıklarla dolduğunu ve uzun dünyevi düşüncelere daldığını belirtmektedir. Dünyâ ve içindeki her şeyin insan için yaratıldığını insanın bunlardan istifadesine sunulmuştur. Bununla birlikte dünyâ ve içindeki her şeyin imtihan için olduğunu bilip tüm kuvvetini dünyâlıklar için harcamaması gerektiğini onlara çok bağlanmamak ve onların sevgisini kalbine yerleştirmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Dünyânın zevklerine aldanıp ahreti unutmamayı vurgulamıştır. Dünyevi lezzetlerin insanın hem bu dünyâsını hemde ahretini cehenneme çevireceğini bu nedenle bunlardan uzak durması gerektiğini öğütlemiştir. Dünyaya dair lezzetlerin birgün ölümle son bulacağını bu nedenle aklını başına alıp ölümden sonrası için hazırlık yapmasını ister. Azrail (a.s.) günde beş defa kişinin kapısına gelip ölümün var olduğunu söyler dünyâ dalgınlığından dolayı o sesi

işitmeyiz. Dünyâya dalmamam z gerektiğini etrafımızdaki insanların tek tek öldüğünü sıranın bize de geleceğini söyler. Misafir olarak geldiğimiz bu dünyâda iyi işler yapmamız gerektiğini ve yaptığımız kötülüklerden dolayıda Allah’tan bağışlanma dilememiz gerekir. Gelen gider kimse daimi kalmaz bu dünyâda bizden önce gelenlere ne oldu düşün bak hepsi öldü toprağın altına girdi. Ölüm sana gelmemişken daha zamanın varken ahretin için fayda veren işler yap çünkü dünyâ ahretin tarlasıdır burada ne yaparsan ahrette karşılığını görürsün. Kalbine  l m korkusunu koy kalbinde ölüm korkusu olan kişinin kalbine dünyevi istekler girmez.

SONUÇ

Bu  alışmamızda On yedinci yüzyılın en önemli ahlakî eserlerinden birini yazan Ahmed Mürşidi’nin günlük hayata dair pek çok konuya işaret ettiği “*Pendnâme*” adlı eserinin tasavvufi konuları tespit edilmiş, konu başlıkları hakkında genel bilgi verildikten sonra beyitler ve anlamları değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamızı  ns z Giriş ve İki Bölüm altında değerlendirdik. Önsözde; Türk İşl m Edebiyatı’nda kaleme alınmış ahlakî eserler ve bunlar arasında *Pendnâmeler* hakkında genel bilgi verilerek Pendn melerin diğer eserler içerisindeki önemine vurgu yapıldı.

Giriş Bölümün’de: Türk İşl m Edebiyatı’nda kaleme alınmış ahlakî eserlerden olan Na’t, Siyer-i Nebi, Mevlidler, Hilyeler, Miraciyeler, Kırk ve Yüz Hadisler hakkında genel bilgiler verildi. Daha sonra ahlakî eserler içerisinde önemli bir yer tutan

Pendnâmeler ele alındı. Başta Feridüddin Attar'ın Pendnâme'si olmak üzere Pendnâmeler hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Pendnamelerin önemine vurgu yapıldı.

Birinci Bölüm' de: Müellifimiz Ahmed Mürşidî'nin hayatı hakkında bilgi verildi. Daha sonra kaleme almış olduğu eserlerinden başta Pendnâme olmak üzere Mevlidi Nebi, Yûsuf u Züleyhâ ve Kıssa-i Eyyüp Peygamber olmak üzere eserleri hakkında bilgiler verilerek bu eserlerin önemine vurgu yapıldı.

İkinci Bölüm'de: Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan “*Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'ndeki Tasavvufî Konular*” manzumede tespit edilerek belirlendi, belirlen beyitler birer birer incelenmeye tabi tutuldu. Tespitini yaptığımız konular ve şiir başlıkları şöyledir: *Fakirlik, Dünya malı, Açgözlülük, Cömertlik, Zenginlik, Haramlar, Dokuz nefis, (Nefs-i emmâre, Nefs-i levvâme, Nefs-i mutmaine, Nefs-i marziyye, Nefs-i âşık, Nefs-i nâtika Nefs-i fakire, Nefs-i fâniye ve Nefs-i kâmile) Kur'ân okuma, Peygamber aşkı, Velilerin kerâmeti ve Ölümü düşünme.*

Tasavvufî konular hakkında daha çok klasik eser ve metinlerden faydalanılarak bilgiler verildi. Daha sonra Pendnâme'den tasavvufu ilgilendiren konular ve beyitler belirlendi. Belirlenen bu beyitlerde Osmanlıca ve Arapça kelimeler ağırlıkta olduğu için günümüz Türkçesine aktarıldı. Daha sonra ele alınan her konunun sonunda o konu ve beyitleri hakkında genel bir değerlendirme yapılarak diğer konuya geçildi.

Bu eserde ele aldığımız konu başlıkları ve içerikleri günümüz Türkçesine uygun sadeleştirmelerle toplumun her kesiminin faydalanabileceği bir hale getirilmeye gayret gösterildi. Bu çalışmanın Tasavvufî geleneğe ve insanlığın ortak değerleri olan hoşgörü, adalet, tevazu, saygı ve sevgi gibi pek çok ahlaki değerlere sahip çıkacak nesillerin yetişmesine katkı sunacağı yönündeki inancımızı yineliyoruz.

Ahmed Mürşidî'nin *Pendnâme* adlı eserinden yararlanılarak hazırlamış olduğumuz bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak çalışmalar için de bir vesile olması muradımızı ifâde ediyoruz.

KAYNAKÇA

Ağakay, M. Ali, Türkçe'de Mecâzlar Sözlüğü, Ankara, 1949.

Ahmed Mürşidi, *Pend-i Ahmediyye, Diyarbekirli Ahmed Mürşidi, Pendnâme*, (hz. M.

Sait Mermutlu), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.

Akalın, L. Sami, Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1966.

Aksoy, Ö. Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ankara, 1971.

Albayrak, Nurettin, "Hz.Eyyûb", TDV İslam Ansiklopedisi, C.XII, TDV Yayınları, Ankara 1995. (Emiri 1909)

Ali Emiri, *Diyarbakir A'yanı'nın, Nevâkıb ve Eşrâfı'nın Terceme-i Halleri*, Âmidî Matbaası, İstanbul, 1327.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1-2, İstanbul, 1957.

Beysanoğlu, Şevket, *Diyarbakır'lı Fikir ve Sanat Adamları*, 1-3, İstanbul, 1957.

Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333-1342

Çağrı, Mustafa, *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul, 1993.

Çağrı, Mustafa, "Hırs", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998

Çağrı, Mustafa, "Hırs", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2011.

Çakmak, Hilal, *Diyarbakirli Ahmed Mürşidî'nin pendnâmesi'nin Dil içi Çevirisi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2019. (Emiri 1909)

Çetin, Abdurrahman, "Tilavet", TDV İslam Ansiklopedisi, C.XLII, İstanbul, 2012.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1993.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriye İslam İlmi-hali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2021.

el Cürcani Es-Seyyid eş-Şerif, *et-Ta'rifât*, İstanbul 1283.

Fayda, Mustafa, "Muhammed", TDV İslam Ansiklopedisi, C.XXX, Ankara, 2020.

Gürer, Betül, *Ahmed Yesevi'nin Dîvân-ı Hikmet'i Ekseninde Tasavvufî Düşüncede İlahî Aşk*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Konya.2017,

Gölpınarlı, Abdalbaki, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1985.

Gölpınarlı, Abdalbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkilap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1966

Gürkan, Salime Leyla, “Ölüm”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.XXXIV, İstanbul, 2007.

Gölcük, Şerafettin, “Rızık”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.XXXV, İstanbul, 2008.

Uludağ, Süleyman, “Fakr,”TDV İslam Ansiklopedisi, C. XII, İstanbul 1995.

Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (haz. Zafer Erginli, İlyas Karşlı, Yavuz Köktaş, Nurettin Ödül, Rıfat, Resul, Sevinç, Salih Sabr Yavuz) Kalem Yayınları, İstanbul, 2006.

Kanar, Mehmet, Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul, 1993.

Kaplan, Mahmut *Hayriyye-i Nabi*, AKM Yayınları, Ankara 2008.

Kenanoğlu, M.Macit, “Mülk”, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2020.

Kuşeyri, *Tasavvufun Temel İlkeleri*, (Ç.Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık Yayınevi, İstanbul, 1978.

Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 1982

İpektenü, Haluk, Tezkirelere Göre Divân Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C.VIII, İstanbul, 1970.